

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

TWINTIG JAAR ZAÏRESE WETGEVING 1960-1980

I. Inleiding*

1. Sinds meer dan twintig jaar is Zaïre onafhankelijk. Een voldoende reden, zo lijkt me, om ons af te vragen hoe het Zaïrese recht tijdens die twee decennia evolueerde.

Deze bijdrage schrijf ik niet alleen voor de voormalige koloniale magistraten maar ook voor diegenen die in het kader van de veelvormige Belgisch-Zaïrese betrekkingen met problemen van Zaïrees recht geconfronteerd worden.

Mijn bedoeling is het zeer bondig een schets te geven van de kenmerken van het Zaïrese recht (II) en van de veranderingen die zich in een aantal rechtstakken hebben voorgedaan (III).

2. Hierbij beperk ik me in principe tot de wetgeving, het enig aspect van het recht dat zonder dagelijkse omgang met het Zaïrese recht ter plaatse min of meer gevolgd kan worden¹. Inderdaad wordt uitermate weinig rechtspraak gepubliceerd², terwijl de rechtsleer weinig overvloedig ver-

schijnt, zij het dat zij in zekere opzichten levendiger is dan vóór de onafhankelijkheid³.

Zelfs de loutere studie van de wetgeving doet problemen rijzen, aangezien het *Journal Officiel* met aanzienlijke vertraging verschijnt⁴, vele belangrijke hervormingen dikwijls tot stand komen als presidentiële beslissingen en pas later (soms) in wetsvorm gegoten worden, up-to-date wettenverzamelingen⁵ en syntheses bijna geheel ontbreken⁶.

verdwenen, terwijl de *Revue Juridique du Zaïre* met jaren achterstand verschijnt.

³ De belangrijkste bijdrage tot de rechtsleer zijn de tientallen doctoraatsthesisen en honderden licentiaatsverhandelingen, die evenwel moeilijk toegankelijk zijn, aangezien de eerste slechts soms, de tweede nooit gepubliceerd worden.

⁴ Dit is een oud zeer. Men heeft het trachten te verhelpen door het uitgeven van een gestencilde voorlopige uitgave (15 december 1971 - 1 oktober 1973), het kracht van officiële openbaarmaking verlenen aan de publikatie in het *Bulletin de l'Agence Zaïre-Presse* (1974-1978), het doen uitgeven van het *Journal Officiel* door het *Bureau de la Présidence* ..., tevergeefs.

⁵ De quasi-officiële wettenverzameling in de koloniale tijd was een juweel. Laatste uitgave: P. PIRON en J. DEVOS, *Codes et lois du Congo belge*, Brussel-Leopoldstad, Larcier, Ed. Codes et Lois du Congo belge, 8e uitg., drie delen, 1959-1960; 2e tweetalige uitgave (*Wetboeken en wetten van Belgisch-Congo*), m.m.v. E. NEVEN en A. STAES, Brussel, Larcier, 3 delen, 1959-1960.

Tien jaar later verscheen de eerste en enige bijwerking: P. PIRON, m.m.v. L. DE WILDE en Ph. PIRON, *Supplément aux Codes Congolais*, Brussel — Kinshasa, Larcier, Présidence de la République en O.N.R.D., 1970, vier delen.

In de K.U. Leuven (Instituut voor Familierecht) beschikken we over een wettenverzameling vanaf 1970 en een fichier van rechtspraak en doctrine vanaf 1950.

⁶ Zie nochtans J. CRABB, *The Legal System of Congo-Kinshasa*, Charlottesville (Va.), Michie Cy, 1970 (Legal Systems of Africa Series); P. PIRON, «Présentation du Supplément aux Codes congolais. Législation de la République Démocratique du Congo (1960-1970)», *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 17 (1971), nr. 3, p. 504-524; P. PIRON en Ph. PIRON, «Zaïre» in *International Encyclopedia of Comparative Law*, vol. I, fasc. V-Z, Tübingen, Mohr, 1975.

* Gebruikte bijzondere afkortingen: *Bull. Arr.* = Bulletin des Arrêts de la Cour Suprême de Justice (Kinshasa); *J.O.* = Journal Officiel de la République du Zaïre; *M.C.* = Moniteur Congolais; *M.P.R.* = Mouvement Populaire de la Révolution; *O.-W.* = ordonnance-wet (*ordonnance-loi*); *Ord.* = ordonnance (*ordonnance*); *Suppl. Codes* = Supplément aux Codes Congolais (zie noot 5).

Voor de teksten van vóór 1970 wordt verwezen naar de vindplaats in het *Supplément aux Codes congolais*, waar de vindplaats in de *M.C.* evenals de wijzigingen tot ca. 1970 worden aangegeven.

¹ Tijdens de koloniale periode verschenen wetten en besluiten in het Ambtelijk Blad (*Bulletin Officiel*) en het Bestuursblad (*Bulletin Administratif*) van Belgisch Congo. Sinds 1 januari 1960 verscheen de *Moniteur Congolais*, die sinds 15 december 1971 (voorlopige uitgave), resp. 15 januari 1972 (definitieve uitgave) de naam draagt van *Journal Officiel de la République du Zaïre*.

² T.t.v. de onafhankelijkheid verschenen vnl. de *Revue Juridique du Congo*, het *Bulletin des Juridictions Indigènes et du Droit Coutumier* en het *Journal des Tribunaux d'Outre-Mer*. De eerste twee werden samen met de *Revue Judiciaire Congolaise* (dir. prof. A. Rubbens, 1962-63) in 1964 versmolten tot *Revue Juridique du Congo* (nu: *du Zaïre*), de derde ging ter ziele in 1960-61. De *Revue Congolaise [Zaïroise] de Droit* ontstond in 1970, maar lijkt nu

3. Ook over de rechtstoepassing en het rechtsleven zal ik het niet hebben.

Het is duidelijk dat de wetten weinig gekend zijn, dat zelfs degenen die ze moeten toepassen vaak niet over de teksten beschikken. Voegt men daarbij de snelle wijzigingen van beslissingen en wetten op bepaalde gebieden, dan komt men tot het besluit dat er aan de wetstoepassing wel een en ander schort. Dat mag de westerse jurist nochtans niet te vlug de neus doen ophalen: is het recht ook voor hem niet voor alles een (sollens)normenstelsel, stelt hij niet meer belang in de regels dan in hun toepassing? Voor jonge staten en niet onverdeeld stevige regimes is het hebben van een corpus juris alleen al het bewijs van hun bestaan.

Toch mag worden opgemerkt dat, terwijl in 1960 geen enkel Kongolees jurist voorhanden was, thans jaarlijks een paar honderd licentiaten in de rechten promoveren, en de kaders van de magistratuur van hoog tot laag door gediplomeerde Zaïrezen bezet worden, terwijl de rechtsfaculteit van de Université Nationale du Zaïre te Kinshasa geheel geafricaniseerd is.

Nog minder dan op de rechtstoepassing wordt op de politieke en economische evolutie van Zaïre ingegaan. Hiervoor beschikt de belangstellende lezer trouwens sinds kort over de prachtige synthese die een equipe rond prof. J. Vanderlinden heeft verwezenlijkt⁷.

4. *Geschiedenis van Zaïre*. — Zaïre trad de geschiedenis van de moderne staten binnen in 1885, toen Leopold II, Koning der Belgen, «soeverein» werd van de Onafhankelijke Kongostaat, nadat hij in het Kongogebied reeds een vijftal jaar pogingen ondernomen had om er zijn macht te vestigen. Deze geniale man had in de lijn van de ideeën van de late 19e eeuw begrepen dat België een kolonie nodig had, maar geconfronteerd met de tegenstand van velen — berekende tegenstand van het katholieke en liberale establishment, ideologische oppositie van het nog prille socialisme — begon hij met zich te doen erkennen als vorst van een «onafhankelijke staat». Op 15 november 1908 werd Kongo een Belgische kolonie, na jarenlange aarzelingen en politieke verwickelingen, te lang om hier te beschrijven⁸.

Tot 1960 bleef Kongo een kolonie, in de ogen van de Belgen een modelkolonie. Weinigen dachten aan het nakoloniaal tijdperk en de voorbereiding ervan (met uitzondering van luciede mensen zoals prof. J. Van Bilsen), maar allerlei omstandigheden leidden in de late vijftiger jaren tot de beslissing op 30 juni 1960 Kongo onafhankelijkheid te verlenen.

Enkele dagen later al was het land in een complete chaos. Opmerkelijke gebeurtenissen waren de Katangese afscheuring (1960-1963), de strijd tussen president Kasavubu en premier Lumumba (1960) en, na de dood van laatstgenoemde, de rebellie van diens aanhangers, met als politiek centrum Stanleystad (thans Kisangani). Aan de Eerste Republiek (1960-1965) werd een einde gemaakt door een militaire staatsgreep o.l.v. generaal Mobutu (24 november 1965).

⁷ J. VANDERLINDEN, ed., A. HUYBRECHTS, V.Y. MUDIMBE, L. PEETERS, D. VAN DER STEEN en B. VERHAEGEN, *Du Congo au Zaïre 1960-1980. Essai de bilan*, Brussel, C.R.I.S.P., 1980.

⁸ Over de figuur en de activiteiten van de omstreden Leopold II leze men B. EMERSON, *Leopold II. Le royaume et l'empire*, Parijs - Gembloux, Duculot, 1980.

De Tweede Republiek bestaat nu al vijftien jaar. Ze begon met de verwerping van de partijpolitiek, tribalisme en versnipperde federalisering, een oproep tot hard werken, nationaal bewustzijn en echte, d.i. economische onafhankelijkheid. Kongo werd een unitaire staat, autoritair geregeerd en het economisch nationalisme leidde tot allerlei vormen van nationalisatie, die echter met een rampzalige economische chaos eindigden omdat de corruptie en de inefficiëntie versterkt werden door de gevolgen van de internationale economische crisis. Sinds 1975 is men een meer liberale economische politiek gaan voeren.

Ondertussen was een eenheidspartij opgericht (1967) die een dominerende positie ging innemen, werd de positie van de president versterkt (zie verder nr. 15) en werd het nationaal bewustzijn aangewakkerd door de doctrine van *recours à l'authenticité* (1971).

Niettegenstaande verschillende complotten en opstanden (o.m. Shaba 1977 en 1978) bleef de Tweede Republiek overeind, mede dank zij westerse hulp.

5. *Geschiedenis van het Zaïrese recht*. — Leopold II zorgde er vanaf 1885 voor dat Kongo een geheel van wetten bezat. Dit was wellicht een van de middelen om te bewijzen dat het om een echte staat ging.

Aangezien tot einde 1908 de Onafhankelijke Kongostaat geen Belgische kolonie was, kreeg hij zijn eigen wetgeving, weliswaar geïnspireerd door Belgische voorbeelden; maar globale overheveling van metropolitane wetgeving geschiedde niet. Dit was het begin van een traditie waarin tot in 1960 werd volhard: zoals de patrimonialia van België en Kongo waren en bleven ook de wetgevingen gescheiden.

Tijdens de koloniale periode betroffen weinig wetten van het Belgisch Parlement de kolonie, hoewel het ter zake bevoegd was. De wetgeving kwam vnl. tot stand in de vorm van decreten, die de Koning nam na voorbereiding van de Koloniale Raad. Dat de Belgische wetgeving hierbij meestal model stond, ligt voor de hand.

Naast de wetgeving werd ook het volksrecht⁹ van de inheemse bevolking gedeeltelijk erkend. Het werd evenwel grondig gewijzigd onder invloed van wetgeving, gerechtelijk en administratief ingrijpen, de spectaculaire veranderingen in de economische en sociale omstandigheden.

In het koloniaal recht was het onderscheid tussen «niet-inlanders» en «inlanders» essentieel. Kort voor de onafhankelijkheid werd deze discriminatoire aanpak op bepaalde — niet alle — gebieden verlaten.

II. Algemene kenmerken van het Zaïrese recht

6. *Overzicht*. — Kenschetsend voor het Zaïrese recht sinds 1960, zoals voor de meeste rechtssystemen van Afrikaanse staten is dat bij het verwerven van de onafhankelijkheid geen *tabula rasa* werd gemaakt van het oude recht, maar dit voorlopig behouden bleef en dat men in de familie van dat recht verder bleef leven (nr. 7); dat een nieuwe politieke structuur werd opgesteld, grotendeels naar «moederlands» model, maar dat daar al vlug niet veel meer van overbleef (nr. 8); dat men het recht, zeker het

⁹ Ik zal in deze studie de term volksrecht gebruiken, in navolging van prof. G. van de Steenhoven (Nijmegen), hoewel in Zaïre sinds de koloniale tijd unaniem van *gewoonterecht* (*droit coutumier*) wordt gesproken, een woordgebruik dat uit ons (of behoort ik te zeggen uit het Franse) Ancien régime werd overgenomen.

economisch recht, ging zien als «ontwikkelingsrecht» (nr. 9); dat men een (zeer relatieve) terugkeer naar traditionele waarden tot uiting bracht, ook in het recht (nr. 10); dat men aan het droombeeld van de Afrikaanse eenheid juridisch gestalte trachtte te geven in preambules van grondwetten en diplomatieke activiteit.

Tot slot was in Zaïre zoals in de andere Franssprekende landen van Afrika de drang naar meer rechtseenheid zeer duidelijk (nr. 11).

A. Receptie van het bestaande recht

7. Alle grondwetten, van 1960 tot nu, bepalen dat het bestaande recht wordt behouden, onder voorbehoud van strijdigheid met wet of openbare orde, tot nieuwe wetgeving het zou wijzigen.

Dat legt uit waarom de wetgever, in den beginne vooral, vooral zocht een nieuwe politieke structuur op te bouwen, daar de oude wegens het ophouden van de koloniale situatie vervallen was (zie verder nr. 8).

Men opteerde dus voor de rechtscontinuïteit en paste nog lang vele bepalingen toe uit de koloniale tijd. Men aanvaardde minstens voorlopig het dualistische en complexe rechtssysteem, met geschreven recht en volksrecht, «Europese» en inlandse rechtbanken, hoewel al in 1968 een begin werd gemaakt met een geleidelijke eenmaking (zie verder, nr. 24).

Bij het opstellen van nieuwe wetgeving ging men de voorbeelden vooral in de vertrouwde sfeer zoeken: Belgisch maar ook Frans recht. Nieuw was de invloed van het socialistisch recht, dat sinds 1960 overal in Zwart Afrika een verse inspiratiebron bleek. Maar in Zaïre — allerm minst van communistische sympathieën te verdenken — bleef die invloed beperkt (éénpartijstaat, Politiek Bureau, ...).

B. Zoeken naar een eigen politieke structuur

8. Wat alleszins en allereerst een rechtswijziging vereiste was de politieke structuur, toen in 1960 de kolonie een soevereine staat werd. België bedacht Kongo met een bicephale (Staatshoofd/ Eerste Minister) parlementaire democratie met tweekamersstelsel, naar Belgisch voorbeeld. Maar het land werd quasi-federaal ingericht. In 1964 behielden de Kongolezen zelf de federale structuur en bouwden ze verder uit, maar op het centrale vlak gaven ze de president meer macht, hoewel men vasthield aan een tweekamersstelsel. In 1967 werd de federale structuur weggevaagd ten voordele van een sterk gecentraliseerde staat waarin één partij en één man het voor het zeggen hadden. Eén assemblée vormde voortaan het Parlement. Voor details over de evolutie nadien, zie verder nr. 15 e.v.

Alles bijeen is de zoektocht van Zaïre niet ongewoon in nieuw Afrika: onaangepastheid van het Westminster-model, invoering van een presidentieel regime (zoals ongeveer overal), ja zelfs een one man-system, een éénpartijstaat (zoals ongeveer overal, behalve Senegal), militaire staatsgreep en blijvende invloed van het leger (idem, hoewel Nigeria en enigszins Ghana uitzonderingen zijn), voorkeur voor één Assemblée, secessies (cf. Biafra, Eritrea, Cabinda, Ogaden), aarzeling tussen federalisme en unitarisme (cf. Nigeria, Kameroen).

C. Ontwikkelingsrecht

9. Zowat overal in Afrika gelooft men dat het recht een instrument tot (economische) ontwikkeling kan zijn. «Ontwikkelingsrecht» is er een slogan, een rechtsapproach en een rechtstak. Zo ook in Zaïre, waar men het gezocht heeft in investeringscodes, maar ook in zaïrianisering, nationalisering, staatsondernemingen en talrijke overkoepelende staatsdiensten (*offices*), sinds 1976 weer in meer liberalisme t.o.v. vreemde investeerders. Tevergeefs tot nog toe, aangezien de waarde van het inkomen van de gemiddelde Zaïrees in de steden tot een vijfde van het peil van medio 1960 gedaald schijnt te zijn¹⁰.

D. Authenticiteit

10. Sinds 1971 predikte president Mobutu de *recours à l'authenticité*, waarmee hij niet alleen de herwaardering van de traditionele cultuur en voorvaderlijke waarden bedoelde, maar ook en vooral een mentaliteitsverandering in de zin van mentale dekolonisering, zichzelf zijn in plaats van slaafs het Westen na te volgen.

De authenticiteitscampagne heeft heel wat sporen in het uiterlijk leven van Zaïre nagelaten: kleding en haartooi werden erdoor beïnvloed, westerse personennamen werden verworpen, talloze namen van plaatsen en instellingen werden veranderd. Zo werd Kongo tot Zaïre herdoopt (W. nr. 71-006 van 29 oktober 1971, *J.O.*, 1971, nr. 21, p. 967).

Deze doctrine heeft invloed op het recht uitgeoefend — bv. de naamwet van 20 juli 1973 (*J.O.*, 1975, nr. 22, p. 1405) en het ontwerp van Familiewetboek, maar veel minder invloed dan men geneigd zou zijn te denken. De juristen hebben een westers-technische opleiding gehad en blijven grotendeels bij het wettenrecht van westers type zweren. Toch is sinds 1971 de standing van de volksrechtelijke traditie sterk gestegen, en kan men er als Zaïrees jurist zonder schaamte belangstelling voor doen blijken; sommigen, maar ze blijven een minderheid, wijden er onderzoekingen aan.

E. Drang naar rechtseenheid

11. Een van de markantste tekenen van de Europees-continentele invloed is de wil van de Zaïrese overheid om het Zaïrese recht één te maken, vnl. in het privaatrecht met zijn dualiteit geschreven recht/volksrecht.

Zoals in andere Franssprekende landen van Afrika nam de geest van Napoleon bezit van de juristen, terwijl de politici in de rechtseenmaking een middel tot stimulering van het nationaal gevoel zien.

In het eerste decennium bleef er met het zoeken naar adequate politieke structuren en naar oplossingen voor de politieke en economische problemen weinig tijd over om echt aan rechtseenmaking te denken.

Toch werd al in 1968 beslist de rechterlijke organisatie een te maken (Wetboek voor rechterlijke organisatie en bevoegdheid — zie verder, nr. 24).

Sinds de aanvang van het tweede decennium krijgt de eenmaking van het materieel recht meer aandacht. In 1971

¹⁰ A. HUYBRECHTS en D. VAN DER STEEN, in J. VANDERLINDEN, ed. o.c., p. 182.

werd de *Commission de réforme et d'Unification du droit civil congolais* (nadien *zaïrois*) opgericht¹¹, die sinds 1972 een Familiewetboek¹² voorbereidde. In 1976 werd de Commissie qua leden en actieterrein uitgebreid tot *Commission permanente de réforme du droit zaïrois*¹³ en bereidt ze nu ook hervormingen buiten het privaatrecht voor.

In 1978 werd het *Projet de Code de la Famille* bij de *Conseil Législatif* (= Parlement) ingediend, waar het thans behandeld wordt. Dit familiewetboek, waar heel wat volksrechtelijke elementen in verwerkt werden, wordt wellicht de meest «Afrikaanse» familiewetgeving onder de recente Afrikaanse wetten, maar het blijft fundamenteel een westerse, Frans-geïnspireerde wetboek.

III. Enkele rechtstakken in het bijzonder

12. *Overzicht.* — We zullen bijzonder aandacht besteden aan enkele rechtstakken met een sleutelpositie: grondwettelijk recht, gerechtelijk recht en privaatrecht. Andere rechtstakken worden maar vluchtig bekeken — o.m. omdat de overvloed van wetgeving het onmogelijk maakt een volledig beeld te schetsen in een beknopte studie —, terwijl ten slotte het volkenrecht¹⁴, het internationaal privaatrecht¹⁵ en het fiscaal recht¹⁶ geheel buiten beschouwing worden gelaten.

A. Grondwettelijk recht¹⁷

13. Bij de studie van het Zaïrees recht valt het op hoeveel energie op bepaalde ogenblikken werd besteed aan het opstellen of herzien van grondwetteksten.

¹¹ W. nr. 71-002 van 12 juni 1971, *J.O.*, 1975, nr. 4, p. 121; commissie van 19, nadien 20 leden; voorzitter is tot heden toe prof. BAYONA BA MEYA, voorzitter van het Hoogste Gerechtshof.

¹² Zie bv. KENGO-WA-DONDO, *Considérations sur le projet du nouveau Code de la Famille* (openingsrede), Kinshasa, Cour Suprême, 1976, 82p.; *Bull. Arr.*, 1976, p. 139-300; KALALA ILUNGA, «Le statut de la femme dans le droit de la famille au Zaïre», *Revue Juridique et Politique* (Parijs), 28 (1974), nr. 4, p. 835-845.

¹³ W. 15 juni 1976, *J.O.*, 1976, nr. 15, p. 791 — commissie van 28 leden.

¹⁴ Vele verdragen werden in het *J.O.* gepubliceerd; één wet: de W. nr. 74/009 van 10 juli 1974 die de territoriale wateren bepaalt (*J.O.*, 1974, nr. 16, p. 689). — De problemen i.v.m. de statenopvolging kregen in rechtspraak en literatuur veel aandacht; zie o.m. J.P. DE BANDT, «De quelques problèmes de succession d'Etat à la suite de l'accession à l'indépendance de la République du Congo», *Revue belge de droit international*, 1 (1965), nr. 2, p. 497-523; NGUYA-NDILA, C., *Indépendance de la R.D. du Congo et les engagements internationaux antérieurs*, Kinshasa, Publ. Univ. Kinshasa, 1971; MULUMBA LUKOJI, *Succession d'Etats aux droits patrimoniaux de l'ex-Congo belge*, thesis, 1972, 3 delen.

¹⁵ Het internationaal privaatrecht blijft nog steeds beheerst door de artt. 7 tot 15 van het Boek Personen van het B.W. Zie J. DE BURLET, *Précis de droit international privé congolais*, Brussel, Larcier, 1971 (de zo belangrijke interne conflicten worden niet behandeld).

¹⁶ AZAMA LANA en NGUYEN CHANH TAM, *La fiscalité au Zaïre*, Kinshasa, Cadicec, 1975. MPIRI OPINE, *Economie du système fiscal zaïrois*, *Etudes Zaïroises* (Kinshasa), 1973, nr. 3, p. 10-61. Het fiscaal recht bleef fundamenteel ongewijzigd, hoewel belangrijke vormwijzigingen voortvloeiden uit de wetten van 10 februari 1969 (zie *Suppl. Codes*, III, p. 173 e.v.), nadien gewijzigd.

¹⁷ Onder de vele publikaties citeer ik: F. PERIN, *Les institutions politiques du Congo indépendant au 30 juin 1960*, Leopoldstad,

Zaïre heeft in zijn kort bestaan al verschillende grondwetten gehad: de eerste in 1960, de tweede in 1964, de derde in 1967. Laatstgenoemde werd fundamenteel gewijzigd in 1974 en 1978.

De grondwet waarmee Kongo onafhankelijk werd bestond uit twee «fundamentele wetten» van 19 mei en 17 juni 1960¹⁸, die door de Belgische wetgever tot stand gebracht werden op grond van de conclusies die op de zgn. Ronde-Tafelconferentie te Brussel bereikt waren tussen Belgische en Kongolese leiders.

Op centraal vlak installeerde de fundamentele wet op de structuren aan de top een staatshoofd en een premier. Toen premier Lumumba de verhouding op zijn Belgisch interpreteerde en president Kasavubu een discrete «koninklijke» rol toedacht, leidde dit tot een zware politieke spanning, die met de dood van Lumumba haar beslag kreeg. Nog op centraal vlak werd geopteerd voor een tweekamersstelsel en een parlementaire democratie.

Op provinciaal vlak (het land telde toen 6 provincies) werd een sterk gedecentraliseerd, praktisch federaal systeem ingevoerd: iedere provincie had een voorzitter, een provinciale regering en een provinciale vergadering. Zeer vlug bleek ook hier het systeem niet te werken. Afgezien van de regelrechte secessies, klon het aantal provincies op in 1962-63 van 6 naar 21 (zonder Leopoldstad te rekenen), met talrijke betwiste gebieden, en bleken de meeste provincies onbestuurbaar¹⁹.

14. Om al die moeilijkheden te boven te komen zocht men een eerste echt Kongolese grondwet op te stellen. Het werd de grondwet van 1 augustus 1964²⁰, de zgn. grondwet van Luluaburg (naar de stad waar ze door een vrij representatieve *Commission constitutionnelle* voorbereid werd).

Deze grondwet bevestigde de federale structuur van Kongo maar voerde een (nog schuchter) presidentieel regime in. Op centraal vlak bleef het Parlement uit twee kamers bestaan, maar werd de macht van de president

1960; P. DECHEIX, «La nouvelle Constitution du Congo-Léopoldville», *Revue Juridique et Politique* (Parijs), 18 (1964), nr. 4, p. 605-645; V. DE JULEMONT, «La nouvelle Constitution de la République Démocratique du Congo», *Revue Juridique du Congo* (Elisabethville), 1965, speciaal nummer, p. 57-134; M.A. LIHAU, «La nouvelle Constitution de la République Démocratique du Congo», *Etudes Congolaises* (Kinshasa), 1968, XI, nr. 3, p. 28-70; M.L. BALANDA, *Le nouveau droit constitutionnel zaïrois*, Parijs, Nouvelles Ed. Afr., 1971; LIHAU E.L.M., «Le système politique de la loi constitutionnelle du 15 août 1974», *Revue Juridique du Zaïre* (Lubumbashi), 50 (1974), speciaal nummer, p. 367-388; L. MULUMBA, «La Constitution zaïroise révisée», *Zaire-Afrique* (Kinshasa), 14 (1974), nr. 90, p. 599-606; J. VANDERLINDEN, *La République du Zaïre*, Parijs, Berger-Levrault, 1975 (Encyclopédie politique et constitutionnelle); A. DURIEUX, «La Constitution du 15 février 1978 de la République du Zaïre», *Revue Juridique et Politique*, 32 (1978), nr. 3, p. 859-883; J. VANDERLINDEN, «A propos de la Constitution zaïroise du 15 février 1978», *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, Mededelingen der Zittingen*, 24 (1978), nr. 3, p. 334-356.

¹⁸ Fundamentele wet betreffende het staatsbestel in Congo, 19 mei 1960, *Belgisch Stbl.*, 27-28 mei 1960, p. 3988; *M.C.*, 1960, p. 1535; fundamentele wet betreffende de openbare vrijheden, 17 juni 1960, *Belgisch Stbl.*, 24 juni 1960, p. 4781; *M.C.*, 1960, p. 1913.

¹⁹ B. VERHAEGEN in J. VANDERLINDEN, ed., o.c., p. 120-123.

²⁰ *M.C.*, 1964, speciaal nummer (1 augustus 1964), p. 1; 1965, speciaal nummer (5 oktober 1965), p. 3.

t.o.v. de eerste minister en het parlement versterkt: hij leidde voortaan onbetwistbaar de uitvoerende macht, terwijl het Parlement de regering wel de investituur verleende maar niet tot aftreden kon dwingen.

Op provinciaal vlak werd het bestaan van 21 provincies (plus Leopoldstad) met hun gouverneur, regering en assemblee bekrachtigd evenals hun substantieel aandeel bij de bevoegdheidsverdeling.

Ook de grondwet van 1964 kon geen einde maken aan de verwarring, en het jaar daarop nam het leger de macht over.

15. De grondwet van 24 juni 1967 (Suppl. Codes, I, p. 1) bevestigde de nieuwe opvattingen en structuren die generaal Mobutu invoerde. Die structuren worden gekenmerkt door centralisme en presidentialisme.

Volgens de grondwet van 1967 heeft de president zeer brede bevoegdheden: hij heeft o.m. wetgevende macht op al die gebieden die niet uitdrukkelijk aan de Wetgevende Vergadering worden toevertrouwd; hij kan op ieder gebied wetten uitvaardigen buiten de zittingen van de Assemblee.

Er is maar één wetgevende kamer meer. De provinciale overheden hebben nog enkel beperkte bevoegdheid en zijn volledig ondergeschikt aan de centrale overheden, die ze aanduiden. Van de provinciale executieven en wetgevende raden geen spoor meer: het federalisme heeft voortaan afgedaan.

Tot 1974 werd de grondwet tienmaal gewijzigd. De belangrijkste veranderingen betreffen de groeiende macht van de eenheidspartij en de steeds sterker wordende positie van de president.

Terwijl de constitutie van 1967 nog de mogelijkheid behield dat er twee partijen zouden worden toegelaten, was en bleef de *Mouvement Populaire de la Révolution* de enige partij. In 1967 door president Mobutu opgericht, werd ze al vlug «geinstitutionaliseerd»: in 1970 werd ze de «hoogste instelling» en in 1974 zelfs de «enige instelling» van de staat. De staat en zijn machten werden als het ware opgenomen in de M.P.R. Alle Zaïrezen zijn er voortaan van rechtswege lid van. Het conceptie-orgaan van de partij, het *Bureau Politique*, speelde een dominerende rol.

16. Het is de grondwet van 15 augustus 1974²¹, een grondige wijziging van die van 1967, die niet alleen de partij centraal stelde en alles aan haar ondergeschikt maakte, maar ook de macht van de «Président-Fondateur» tot een ongekennde hoogte brengt. Hij oefent voortaan de volheid van de macht uit: hij wordt het ongecontroleerde hoofd van de uitvoerende macht en hij oefent ten volle de wetgevende macht uit, waaraan het Parlement (*Conseil Législatif* geheten) slechts bij delegatie mag deelnemen.

17. Nog geen vier jaar later kreeg men de indruk dat de volgende wijziging van de grondwet (W. 15 februari 1978, *J.O.*, 1968, nr. 5, p. 5) een stap terug betekende, ten voordele van een minder monocratisch regime en meer democratie in de zin die wij aan de term geven. Deze grondwet was Mobutu's antwoord op westerse druk, die voorwaarden inhield voor financiële en economische hulp welke het land, op de rand van de afgrond, toen meer dan ooit nodig had.

Inderdaad beperkte de tekst van 1978 enigszins de wetgevende macht van de president, en men heeft van toen af het Parlement een echte kritische activiteit zien ontplooiën. Achttien van de dertig leden van het *Bureau Politique* zouden voortaan bij algemeen stemrecht verkozen worden.

De eerste minister (functie die enkele maanden voordien was ingevoerd) krijgt een zekere rol toebedeeld, en de *Conseil Législatif* krijgt op de regering («*Conseil exécutif*») een zekere controle (interpellatierecht). Hoewel deze en andere milderingen niet erg veel indruk maken — zo waren bepaalde nieuwe restricties niet van toepassing op de «Président-Fondateur» —, moet men toch toegeven dat in de werkelijkheid iets veranderde, vooral dank zij de meer onafhankelijke opstelling van het Parlement. Maar deze evolutie in democratische zin werd begin 1980 duidelijk weer afgeremd.

18. De W. nr. 80-007 van 19 februari 1980 (*J.O.*, 1980, nr. 5bis, p. 3), die de grondwet wijzigt, bepaalt dat:

— de President de *Conseil Législatif* (= Parlement) mag ontbinden;

— geen enkel lid van het *Bureau Politique* voortaan nog verkozen zal worden, allen worden door de president benoemd en afgezet.

Daarentegen werd de samenvoeging van de functies van minister van Justitie (*commissaire d'Etat à la Justice*) en procureur-generaal van de Republiek in de functie van *Président du Conseil Judiciaire* ongedaan gemaakt²².

Ook werd een nieuw «orgaan van de M.P.R.» gecreëerd, de *Conseil Central du Parti*, met een honderdtal leden²³. Deze raad staat boven het *Bureau Politique*, en lijkt bedoeld om de macht van het Parlement nog verder te verminderen. Deze en andere hervormingen werden eind 1980 in een wettelijke vorm gegoten door een grondwetswijziging (W. nr. 80-012 van 15 november 1980, Bull. AZAP)

B. Administratief recht

19. Ik zal hier enkel kort een paar hoofdpunten aanstippen²⁴.

Naast de regering en de departementen, waarvan functionering en bevoegdheden wettelijk geregeld zijn, vervult sinds het begin van de Tweede Republiek het *Bureau de la Présidence* een wisselende, maar steeds belangrijke rol²⁵.

20. De territoriale organisatie heeft in de loop van de twee beschouwde decennia heel wat wijzigingen ondergaan. Over de vermenigvuldiging van de provincies tijdens de Eerste Republiek en haar federale structuur die lokale verscheidenheid meebracht, handelde ik boven (nr. 13).

De Tweede Republiek greep terug naar het koloniaal model, maar legde nog meer het accent op centralisatie²⁶.

²² Beslist op 4 januari 1980. Grondwetswijziging W. 19 februari 1980, opheffing van artt. 95 tot 98 van de grondwet van 1978. Zie verder nr. 25.

²³ Beslissing van het *Bureau Politique* van 4 augustus 1980. Zie R. BEECKMANS, «Afrique — Actualités», *Zaire-Afrique* (Kinshasa), 20 (1980), nr. 148, p. 501-511.

²⁴ Algemene werken over Zaïrees administratief recht bestaan niet, behalve de inleiding van J. DE BURELET, *Précis de droit administratif congolais, I. Principes généraux*, Kinshasa-Brussel, Université Lovanium — Larcier, 1969. Vrij algemene werken: MPINGA KASENDA, *L'administration publique du Zaïre*, Parijs, Pedone, 1973; S. VIEUX, *L'administration zaïroise*, Parijs, Berger-Levrault, 1974.

²⁵ Opgericht bij Ord. nr. 67-452 van 7 oktober 1967, vervolgens beheerst door de Ord. nr. 69-095 van 8 mei 1969, *Suppl. Codes*, II, p. 63; nadien gewijzigd o.m. door Ord. nr. 71-276 van 12 oktober 1971, *J.O.*, 1971, nr. 20, p. 936.

²⁶ P. PIRON, «Présentation ...», p. 515. Ord. nr. 67-215 van 27 april 1967 (nadien gewijzigd), *Suppl. Codes*, II, p. 61.

²¹ Gepubliceerd in *Bulletin de l'A.Z.A.P.*, z.d.

In 1968 werden de steden (bestaande uit gemeenten) en in 1969 de *collectivités locales* (de voormalige *circonscriptions indigènes*) met een nieuw statuut bedacht²⁷, waarin de principes van centralisatie en hiërarchische structurering toepassing vonden, en waar de sporen van de democratisering van kort vóór 1960 gebannen werden. Terwijl in de steden de lokale overheden benoemde ambtenaren werden, bleven in het rurale gebied de volksrechtelijke overheden behouden.

Een wet van 1973²⁸ bracht heel wat veranderingen. Eensdeels werden namen gewijzigd: provincies werden *régions*, districten *sous-régions*, gewesten (*territoires*) *zones*; anderdeels werd wat er van de decentralisatie overbleef afgeschaft: zo genoot geen enkele onderverdeling van de staat (behalve Kinshasa) voortaan nog rechtspersoonlijkheid en werden de provincieraden en de raden van de *collectivités locales* afgeschaft. Belangrijker nog was de wijziging van het lokaal bestuur te lande: de volksrechtelijke hoofden verloren hun plaats in het bestuur: de *collectivités* en hun onderverdelingen, de *localités*, werden voortaan door de overheid benoemd en hadden geen bevoegdheid meer op grond van het volksrecht.

Thans wordt de territoriale organisatie beheerst door de W. 20 januari 1978 (*J.O.*, 1978, nr. 3, p. 31). De *zones rurales* (voormalige *territoires*) bestaan uit *collectivités* waarvan de chef gekozen wordt door en uit de *conseil de collectivité* (art. 39 e.v.). Deze *conseil* wordt bij algemeen stemrecht verkozen (artt. 77 e.v.). Ook in de *zones urbaines* (de vroegere *communes*) wordt een raad verkozen en door die raad de *commissaire de zone* (= burgemeester) gekozen²⁹.

Terwijl er in 1973 van algemeen stemrecht en verkiezing geen sprake was, betekenen de maatregelen van 1978 een onderdeel van de democratiseringspogingen die toen werden ondernomen (zie boven nr. 17).

Kinshasa heeft steeds een afzonderlijk statuut genoten. De stad wordt gelijkgesteld met een *région* (= provincie)³⁰.

21. Het statuut van het *staatspersoneel* werd een eerste maal opnieuw geregeld in 1963, een tweede maal in 1965, en gewijzigd in 1968³¹.

In 1973 kwam hierin verandering: een nieuw statuut³² beoogde van de ambtenaren toegewijde ijveraars van de eenheidspartij en de «Zairese revolutie» te maken. Naast het algemeen statuut bestaan er vele bijzondere statuten.

22. Een omvangrijk deel van de wetgeving betreft openbare instellingen en overheidsbedrijven. Aangezien ze grotendeels betrekking hebben op economische activiteiten, handel ik er verder over (nr. 41).

C. Gerechtelijk recht³³

23. De eerste acht jaren gebeurde op het gebied van de

wetgeving inzake gerechtelijk recht niet veel bijzonders: men had andere zorgen. Wat het eigenlijke procesrecht betreft was er ook geen echte behoefte aan verandering, daar in 1960, resp. 1959 nieuwe wetboeken van burgerlijk en strafprocesrecht uitgevaardigd waren³⁴.

De «Europese rechtbanken» (politierechtbanken, districtsrechtbanken, rechtbanken van eerste aanleg en hoven van beroep) bleven geschreven recht toepassen. Belangrijk was hun vlugge afrikanisering na juli 1960. De bepaling in de fundamentele wet op de structuren die het Belgische Hof van Cassatie en de Raad van State bevoegd verklaarden tot de oprichting van eigen instellingen, bleven dode letter. De grondwet van 1964 stelde een Hoogste Gerechtshof (artt. 125-127), een Constitutioneel Hof (artt. 165-169) en een Rekenhof (artt. 152-153) in het vooruitzicht, maar dit bleven wensdromen³⁵.

De inlandse rechtbanken (hoofddij-, sectors-, centrum- en gemeenterechtbanken, gewest- en stadsrechtbanken) bleven verder bedrijvig, onder het toezicht van de districtsrechtbanken³⁶, en pasten het volksrecht toe, inclusief de sterk geaccultureerde stadsvolksrechten.

24. In 1968 kwam er grondig verandering, toen de *Code de l'organisation et de la compétence judiciaires*³⁷, het statuut van de magistraten³⁸ en van de balie³⁹ werden uitgevaardigd.

De bedoeling was de dualistische gerechtelijke organisatie één te maken en de gerechtelijke orde te vervolledigen door de oprichting van een Hoogste Gerechtshof.

³³ Inzake rechtsleer bekleedt het gerechtelijk recht een bevoorrechte positie dank zij de publikaties van decaan A. RUBBENS, vooral zijn drielidig standaardwerk: A. RUBBENS, *Le droit judiciaire zaïrois*, I. *Le Pouvoir, l'organisation et la compétence judiciaires*, Brussel, Larcier, 1970; II *La procédure judiciaire... du droit privé* ..., Kinshasa, P.U.Z., 1978, III. *L'instruction criminelle et la procédure pénale*, Leopoldstad — Brussel, Univ. Lovanium - Larcier, 1965.

³⁴ Dit belet niet dat verschillende wijzigingen in de wetboeken van burgerlijk procesrecht en van strafvordering werden aangebracht. We vermelden alleen O.-W. nr. 78-001 van 24 februari 1978 (*J.O.*, 1978, nr. 6, p. 15), die een versnelde procedure beoogt indien de verdachte van een misdrijf op heterdaad betrapt wordt.

³⁵ Ook de grondwet van 1967 voorzag in deze hoven (versie 1967: art. 59-61, 67, 70-73). In de versie van 1978 wordt nog in het Rekenhof voorzien (art. 105), maar wordt het Hoogste Gerechtshof bevoegd om over de grondwettelijkheid van wetten en reglementen te oordelen (art. 101). Na de effectieve oprichting van het Hoogste Gerechtshof kreeg dit voorlopig de bevoegdheid van Grondwettelijk Hof toegewezen.

³⁶ Zie J. HERBOTS, *Afrikaans gewoonterecht en cassatie*, Brussel, Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, 1970, 2 delen.

³⁷ O.-W. nr. 68-248 van 10 juli 1968, *Suppl. Codes*, II, p. 1, nadien vele malen gewijzigd, vervangen in 1978 (zie verder).

³⁸ O.-W. nr. 68/246 van 10 juli 1968, *Suppl. Codes*, II, p. 39. Het nieuwe statuut van de magistraten van 1968 tracht de onafhankelijkheid van de magistratuur te verzoenen met de inschakeling van alle machten in de actie van de eenheidspartij. De magistraten worden revolutionairen: «le militantisme dans le M.P.R. devient, avec la compétence, le critère de base de toute nomination et de toute promotion au sein de la magistrature» (memorie van toelichting). Een nieuw statuut werd uitgevaardigd bij O.-W. nr. 78-006 van 29 maart 1978, *J.O.*, 1978, nr. 13, p. 20.

³⁹ O.-W. nr. 68/247 van 10 juli 1968, *Suppl. Codes*, II, p. 19.

²⁷ Verwijzigingen in P. PIRON, *l.c.*

²⁸ W. nr. 73-015 van 5 januari 1973, *J.O.*, 1973, nr. 5, p. 303; wetten van dezelfde dag regelen het statuut van de steden en van Kinshasa.

²⁹ Zie W. nr. 77-023 van 14 september 1977, *J.O.*, 1977, nr. 24, p. 757.

³⁰ Huidig statuut: W. nr. 78-008 van 20 januari 1978, *J.O.*, 1978, nr. 3, p. 50.

³¹ Decreet-wet van 20 maart 1965, *Suppl. Codes*, II, p. 231.

³² O.-W. nr. 73-023 van 3 juli 1973, *J.O.*, 1973, nr. 18, p. 1491.

Effectief startte het Hoogste Gerechtshof in 1969 zijn werkzaamheden⁴⁰. Niet enkel als Hof van Cassatie fungeert het, maar ook als hoogste administratief rechtscollège en als strafrechtbank voor bepaalde categorieën van bevoorrechte personen.

De rechterlijke eenmaking was een ander paar mouwen. Hoogste gerechtshof, hoven van beroep (voortaan drie: Kinshasa, Lubumbashi, Kisangani), rechtbanken van eerste aanleg en districtsrechtbanken zouden naar gelang van het geval geschreven recht of volksrecht toepassen. Belangrijkste innovatie: vrederechten (*tribunaux de paix*) zouden zowel de inlandse rechtbanken als de politierechtbanken vervangen en daarenboven een beperkte bevoegdheid inzake geschreven privaatrecht krijgen. In volksrechtelijke zaken zou de vrederechter (jurist met universitair diploma) bijgestaan worden door in volksrecht onderlegde bijzitters. Vrederechten zouden opgericht worden in de steden en gewesten (*territoires*). Maar tien jaar lang bleek het onmogelijk deze revolutionaire innovatie ook maar een begin van uitvoering te geven. De inlandse rechtbanken bleven voorlopig behouden.

25. In 1978 werd een nieuwe *Code de l'organisation et de la compétence judiciaires* uitgevaardigd⁴¹. De bedoeling was thans de gerechtelijke structuur te vereenvoudigen, de bevoegdheid van de voorzitter van de *Conseil Judiciaire* gestalte te geven en de nieuwe opvattingen over de vrederechten vóór hun effectieve installatie in wetsbepalingen om te zetten.

Er zijn voortaan negen hoven van beroep (een per provincie en een te Kinshasa); de rechtbanken van eerste aanleg en de districtsrechtbanken (die men ondertussen *tribunaux de région* resp. *tribunaux de sous-région* was gaan noemen) worden vervangen door *tribunaux de grande instance* (een dertigtal); de bevoegdheid van de vrederechten wordt uitgebreid.

De voorzitter van de *Conseil Judiciaire* cumuleert de bevoegdheden van minister van Justitie en van procureur-generaal van de Republiek (bij het Hoogste Gerechtshof): hij zou de leiding hebben van de staande én zittende magistratuur evenals van alle gerechtelijke diensten. Lid van de regering, staat hij aan het hoofd van een strikt hiërarchisch gestructureerd openbaar ministerie, en beschikt hij over een *recours extraordinaire* tegen alle rechterlijke beslissingen, welke hun uitvoering opschortte. Deze functie werd in januari 1980 opgeheven: voortaan is er weer een *Commissaire d'Etat* (= minister) à la Justice en een *Procureur-général de la République* (zie boven nr. 18).

De eerste drie vrederechten werden effectief opgericht te Kinshasa in april 1978; later kwamen er ook te Lubumbashi tot stand⁴². In de twee belangrijkste steden werd de

eenheid van gerechtelijke orde derhalve gerealiseerd, en andere steden en streken zullen volgen.

26. De administratieve afdelingen van de *Cour Suprême de Justice* en van de hoven van beroep fungeren als administratieve rechtscollèges.

Op papier werden arbeidsrechtbanken opgericht in 1968 (W. 29 maart 1968, *Suppl. Codes*, II, p. 56), maar ten slotte vergenoegde men zich ermee in de bestaande rechtbanken *arbeidskamers* op te nemen (W. 19 september 1973, *J.O.*, 1974, nr. 2, p. 35).

De militaire rechtbanken kregen aandacht van de wetgever nog vóór de gewone. In 1964 werd een *Code provisoire de justice militaire* uitgevaardigd. Die werd in 1972 vervangen door de omvangrijke — 543 artikelen — *Code de Justice militaire*, die zowel het militair gerecht als het materieel militair strafrecht omvat⁴³.

In 1972 werd een bijzondere rechtbank opgericht, de *Cour de sûreté de l'Etat*⁴⁴, die bevoegd is t.a.v. zeven reeksen misdrijven i.v.m. de staatsveiligheid, of gericht tegen het staatshoofd. Hoger beroep tegen de arresten van het hof bestaat niet.

D. Strafrecht⁴⁵

27. De onafhankelijkheid bracht geen wijziging mee inzake het strafrecht, waarvan de belangrijkste tekst het strafwetboek van 1940 (nadien herhaaldelijk gewijzigd) was, feitelijk een hercoördinering van het strafwetboek van 1889, het oudste van Zwart Afrika⁴⁶.

Wel zijn vrij talrijke gedeeltelijke hervormingen te vermelden, hoofdzakelijk betreffende de veiligheid van de staat, de eerbied voor de gezagsdragers, verduisteringen en corruptie. Het is moeilijk hierin hoofdlijnen te bespeuren, hoewel het duidelijk is dat enkele hoofdproblemen van de jonge staat: de ineensorting van het gezag en de nu diepgewortelde corruptie, hier indirect tot uiting komen.

We vermelden kort de belangrijkste wetswijzigingen.

28. Boek I van het Strafwetboek (Algemeen Deel) heeft praktisch geen wijziging ondergaan.

De voorwaardelijke invrijheidsstelling werd opnieuw geregeld, eerst door de W. nr. 75-026 van 22 augustus 1975 (*J.O.*, 1975, nr. 20, p. 1261), nadien door de W. nr. 76-025 van 23 december 1976 (*J.O.*, 1977, nr. 3, p. 37). Het decreet van 6 december 1950 over de jeugddelinquentie werd toepasselijk op het hele grondgebied verklaard bij Ord. nr. 66/290 van 1 mei 1966 (vermeld in Lamy, *o.c.*, p. 43, nr. 45).

⁴³ Decreet-wet van 18 december 1964, nadien gewijzigd; *Suppl. Codes*, II, p. 35; O.-W. nr. 72-060 van 25 september 1972, *J.O.*, 1973, nr. 6, p. 428, nadien verschillende malen gewijzigd.

⁴⁴ O.-W. nr. 72-067 van 26 september 1972, *J.O.*, 1973, nr. 19bis, p. 1730; thans *Code de l'organisation et de la compétence judiciaires* (1978), artt. 40-46 en 92-93.

⁴⁵ Nieuwe werken over strafrecht zijn: ESIKA MAKOMBO, *Le Code pénal Zaïrois annoté, I. Des infractions et de la répression en général*, Lubumbashi, 1977; over de evolutie van het Zaïrese strafrecht: E. LAMY, «Le droit pénal zaïrois depuis l'Indépendance à travers la législation et la jurisprudence», *Revue Zaïroise de Droit*, 2 (1971), nr. 2, I, p. 7-107; over het militair strafrecht: LIKULIA BOLONGO, *Droit pénal militaire zaïrois, I. L'organisation et la compétence ...*, Parijs, L.G.D.J., 1978.

⁴⁶ LAMY, *o.c.*, p. 8.

⁴⁰ De procedure voor het hof wordt beheerst door de O.-W. nr. 69/2 van 8 januari 1969, *Suppl. Codes*, II, p. 12; nadien gewijzigd. De arresten van het hof worden o.m. gepubliceerd in de *Bulletin des Arrêts de la Cour Suprême de Justice*, Kinshasa, jaarlijks (1972 tot 1977 zijn verschenen).

⁴¹ O.-W. nr. 78-005 van 29 maart 1978, *J.O.*, 1978, nr. 13, p. 7. De bevoegdheid van de president van de *Conseil Judiciaire* was al gepreciseerd door de W. nr. 77-030 van 28 december 1977, *J.O.*, 1978, nr. 1, p. 9.

⁴² Cf. E. LAMY, «Mise en place expérimentale des tribunaux de paix au Zaïre», *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 25 (1979), nr. 2, p. 211-224.

De O.-W. nr. 78-016 van 4 juli 1978 (*J.O.*, 1978, nr. 14, p. 29) verlaagt de meerderjarigheidsgrens voor het strafrecht tot 16 jaar.

29. Belangrijke wijzigingen werden in het Strafwetboek aangebracht door de O.-W. nr. 299 van 16 december 1963 (*Suppl. Codes*, I, p. 61). Hierbij worden nieuwe misdrijven tegen de openbare orde ingevoerd (vormen van aanhitsing tot ongehoorzaamheid aan de wet en de gezagsdrager; smaad en geweld tegen gezagsdragers) en worden de inbreuken op de uitwendige en inwendige veiligheid van de staat behandeld (titel VIII: verraad, spionage, vormen van schending van defensiegeheimen, vijandelijkheden tegen Zaïre uitlokken, contact met vijanden in oorlogstijd, vormen van complot, samenzwering, aanslag tegen het staatshoofd of de staat, misdrijven gepleegd door gewapende bendes). Deze wetgeving werd geïnspireerd door het Frans meer dan door het Belgisch recht.

De beteugeling van smaad en geweld tegen gezagsdragers werd nadien opnieuw wettelijk geregeld in 1971, rekening houdend met de nieuwe politieke structuren⁴⁷, terwijl de W. nr. 75-013 van 14 mei 1975 (*J.O.*, 1975, nr. 12, p. 577) het verspreiden van alarmerende valse geruchten (nieuwe artt. 199bis-199ter Sw.) bestraft.

Inzake verduistering en afpersing gepleegd door ambtenaren is er opeenvolgende wetgeving geweest. Een eerste maatregel, de O.-W. van 12 december 1965 (*Suppl. Codes*, I, p. 67) breidt de regels van het Sw. uit tot parlementariërs en andere verkozenen. Verduistering kan algemene verbeurdverklaring tot gevolg hebben (O.-W. nr. 66-112 van 15 maart 1966, *Suppl. Codes*, I, p. 67). De O.-W. nr. 68/193 van 3 mei 1968 (*Suppl. Codes*, I, p. 61 e.v.) wijzigt de strafmaat inzake verduistering; voor zware verduistering wordt de doodstraf ingevoerd. Verduistering en omkoping werden andermaal aangepakt via de W. nr. 73-017 van 5 januari 1973 (*J.O.*, 1973, nr. 5, p. 320). De straffen worden gediversifieerd; dwangarbeid vervangt de doodstraf als straf voor zware verduisteringen. De algemene verbeurdverklaring wordt gehandhaafd (art. 145 Sw.). Omkoperij maakte ten slotte nog het voorwerp uit van de O.-W. nr. 73-010 van 14 februari 1973 (*J.O.*, 1973, nr. 7, p. 619).

De strafwetgeving nopens *racisme en tribalisme* (art. 57bis Sw., ingevoerd in 1957) werd gewijzigd door de O.-W. van 7 juni 1966 (*Suppl. Codes*, I, p. 69), met de bedoeling deze wetgeving uit te breiden tot alle vormen van tribalisme tussen de Zaïrezen onderling en er de bestraffing van te verzwaren. De nieuwe wet richt zich ook tegen tribalistische groeperingen.

Zittingsmisdrijven zijn het voorwerp van de O.-W. nr. 70-012 van 10 maart 1970 (*J.O.*, 1970, nr. 10, p. 289).

De O.-W. nr. 70-031 van 30 april 1970 (*J.O.*, 1970, nr. 19, p. 629) wijzigt de wetgeving op abortus in de zin van strafverzwaring (artt. 165-166 Sw.).

Verschillende pogingen werden ondernomen om de diefstal van kostbare stoffen zwaarder en vooral efficiënter te bestraffen⁴⁸.

Tegen ontvluchting van gevangenen en tegen bankbreuk wordt ingegrepen door de O.-W. nr. 73-012 van 14 december 1973 (*J.O.*, 1973, nr. 8, p. 745).

⁴⁷ W. nr. 71-001 van 12 juni 1971, *J.O.*, 1975, nr. 4, p. 119.

⁴⁸ O.-W. nr. 71-095 van 2 oktober 1971, *J.O.*, 1971, nr. 22, p. 1002; O.-W. nr. 72-005 van 14 januari 1972, *J.O.*, 1972, nr. 3, p. 71. Het Cour de Sûreté de l'Etat was voor dit soort misdrijven bevoegd van 1972 tot 1978.

De O.-W. nr. 74-025 van 9 februari 1974 (*J.O.*, 1974, nr. 6, p. 267) schrijft straffen voor tegen inbreuken op de zairianiseringsmaatregelen (zie verder nr. 39).

Een interdepartementeel besluit van 20 oktober 1977 (*J.O.*, 1978, nr. 1, p. 43) beteugelt gewelddaden bij sportmanifestaties.

Het niet verlenen van hulp aan een persoon in gevaar wordt strafbaar gesteld door de O.-W. nr. 78-015 van 4 juli 1978 (nieuwe artt. 66bis tot 66quinquies, (*J.O.*, 1978, nr. 14, p. 29).

De leeftijd tot welke een aanslag op de eerbaarheid op een kind wordt geacht met geweld te zijn gepleegd (art. 167 Sw.) werd van 16 terug op 14 jaar gebracht door dezelfde O.-W.

De W. nr. 78-028 van 30 augustus 1978 (*J.O.*, 1979, nr. 1, p. 3) voert een nieuw wegverkeersreglement in.

30. Het militair strafrecht wordt uitvoerig geregeld in de *Code de Justice militaire* (zie boven, nr. 26).

E. Sociaal recht⁴⁹

31. Op het gebied van het sociaal recht heeft Zaïre ingrijpende wetshervormingen gekend, en dat reeds tijdens het eerste decennium van zijn onafhankelijkheid. Dat was ook nodig omdat het koloniaal sociaal recht op het onderscheid blank-zwart was gevestigd.

De sociale zekerheid wordt beheerst door de decreet-wet van 19 juni 1961 (*Suppl. Codes*, III, p. 55; nadien meermaals gewijzigd), die in een eengemaakt systeem van sociale verzekering tegen beroepsrisico's en van pensioenen voorziet (via het I.N.S.S., *Institut National de la Sécurité Sociale*), terwijl gezinsbijslag en ziekteverzekering (gedurende een beperkte tijd) ten laste van de werkgever blijven.

Het arbeidsrecht werd eengemaakt door de decreet-wet van 1 februari 1961, nadien beheerst door de decreet-wet van 21 februari 1965 en ten slotte door het arbeidswetboek (*Code du travail*), O.-W. nr. 67-310 van 9 augustus 1967 (*Suppl. Codes*, I, p. 1, vele malen gewijzigd en door talloze uitvoeringsbesluiten gevolgd).

Dit omvangrijk stuk werd opgesteld aan de hand van de normen en met behulp van het Internationaal Arbeidsbureau en is een voorbeeld van moderne arbeidswetgeving, hoewel betwijfeld kan worden of het wetboek aangepast is aan de omstandigheden in een ontwikkelingsland. Het bevat regels over het arbeids- en leercontract, de arbeidsreglementering, de collectieve arbeidsverhoudingen, de vakorganisatie, de verschillende organismen die met inspectie, beroepsvervolmaking en arbeidersopvoeding belast zijn.

F. Burgerlijk recht

32. De hervorming van het koloniale burgerlijk recht, dat door zijn fundamentele dualiteit bij de Frans-geacculturerde Zaïrese juristen onvermijdelijk de wens tot een-

⁴⁹ Inzake arbeidsrecht zijn ons geen recente syntheses bekend. Men kan consulteren: A. VAN MENSEL, «De arbeidsovereenkomst naar Kongolees recht», *R.W.*, 1968-69, 1825-1846; J. VAN DAMME, «Le Code congolais du travail», *J.T.*, 1968, 286-289.

Inzake sociale zekerheid blijft het standaardwerk: A. WEMBI, *La sécurité sociale au Congo*, Kinshasa - Leuven - Parijs, Univ. Lovanium - Nauwelaerts, 1966.

making deed opwellen, kwam om begrijpelijke redenen niet op gang vóór de zeventiger jaren (zie boven nr. 11).

33. Inzake personen- en familierecht is door de bovenvermelde *Commission de réforme* een lijvig ontwerp-familiewetboek opgesteld (zie boven noot 12) maar het lijkt te vroeg er in detail op in te gaan, aangezien het nog (lang?) niet uitgevaardigd is. Het zou het personen- en familierecht één maken. Het huwelijk zou noodzakelijk een bruidsprijs veronderstellen. Over het lot van de polygamie blijft onzekerheid bestaan. De man zou gezinshoofd blijven. Het echtscheidingsrecht zou op het ontwikkingsprincipe gevestigd worden. Het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen zou als «kolonialistisch» verworpen worden. Jongeren zouden meerderjarig worden op 18 jaar. De familiesolidariteit zou via een uitgebreide onderhoudsplicht enigszins juridisch bekrachtigd worden. Alles bijeen mag het familiewetboek in de staat waarin het zich nu voordoet gezien worden als een niet onoorspronkelijke synthese van modern westers recht en enkele Afrikaanse wetgevingen, met pogingen om de volksrechtelijke traditie enigszins recht te laten wedervaren.

De nationaliteit werd eerst door een decreet-wet van 18 september 1965 (*M.C.*, 1965, p. 2018) en thans door de wet van 5 januari 1972 (*J.O.*, 1972, nr. 2, p. 43) beheerst, die de naturalisatie streng regelt en degenen die niet Zairees van oorsprong zijn samen met hun afstammelingen ernstige rechtsonbekwaamheden oplegt.

De authenticiteitscampagne leidde tot het verwerpen van westerse namen; dit kreeg zijn neerslag in de W. 20 juli 1973 op de naam van natuurlijke personen (zie boven nr. 10), die het gebruik van niet-Zairese namen verbiedt, en de wijziging van namen streng regelt, maar tevens de patronymie invoert, welke geenszins strookt met de voorvaderlijke tradities.

34. Met betrekking tot het *zakenrecht* staat men verder dan inzake personenrecht. Immers werd in 1973 een waar Wetboek Zakenrecht («*loi portant régime général des biens, régime foncier et immobilier et régime des sûretés*») ingevoerd, dat het voormalige Boek Zaken van het B.W., de hypotheekwet en tal van andere wetten opheft en vervangt⁵⁰.

Een belangrijk nieuw principe is dat privé-eigendom van de grond niet meer mogelijk is. De Zairese staat heeft er de onvervreembare eigendom van, maar kent eeuwigdurende en gewone (tijdelijke) «concessies» toe. Alleen natuurlijke personen van Zairese nationaliteit kunnen grond in *concession perpétuelle* houden.

Deze regeling is het eindpunt van een stormachtige evolutie inzake grondeigendom, die begon in 1966 met de wet Bakajika⁵¹ en de wetten van 1971-1972, welke de koloniale grondverdeling ter discussie stelden en die het recht van Zaire bevestigden om het hele grondgebied opnieuw in bezit te nemen en de koloniale concessies te herzien. Het

nieuwe wetboek moet dan ook gezien worden in het kader van het economisch nationalisme en de zairianisering (zie verder, nrs. 37-38).

Een zwak punt in de codificering is de regeling van het statuut van de voormalige *terres indigènes*, waaraan slechts drie artikelen zijn gewijd (artt. 387-389); er wordt eigenlijk een juridisch vacuüm gecreëerd. De inlandse gronden, beheerst door het volksrecht, worden domeingoederen, maar het recht om die gronden te gebruiken wordt aan de lokale gemeenschappen toegekend; een presidentiële ordonnantie behoort dit genot te regelen maar is tot nog toe uitgebleven.

De mijnwet van 11 mei 1967 (*Suppl. Codes*, III, p. 218) behelst de organieke bepalingen over mijnen, groeven en koolwaterstofverbindingen. Ze gaat uit van het eigendomsrecht van de staat, die concessies toestaat, aan ondernemingen of zelfs aan particulieren.

35. Inzake *verbintenissen* wordt het oude recht behouden. De regeling over pand en borgtocht is evenwel sinds 1973 in het Wetboek Zakenrecht opgenomen.

Enkele innovaties vindt men in bijzondere wetten:

— de verplichte verzekering voor autovoertuigen (bij de parastatale SONAS) werd ingevoerd door O.W. van 23 november 1966 (*Suppl. Codes*, III, p. 101) en wordt thans geregeld bij W. nr. 73-013 van 5 januari 1973 (*J.O.*, 1973, p. 299);

— de W. nr. 74-007 van 10 juli 1974 (*J.O.*, 1974, nr. 16, p. 680) voert de verplichte verzekering van aannemers van bouwwerken, architecten, enz. in;

— de overheidsaansprakelijkheid wegens schade aangericht bij ongeregeldeheden wordt retroactief praktisch uitgeschakeld door de O.-W. van 1 oktober 1969 (*Suppl. Codes*, I, p. 102).

Het huwelijksvermogensrecht, het erfrecht en de rechtshandelingen om niet zullen een plaats vinden in het familiewetboek.

G. Economisch recht⁵²

36. Er kan geen sprake van zijn in dit kort bestek het geheel van het economisch recht te behandelen, dat in het ontwikkelingsland Zaire, met zijn lange traditie van staatsingrijpen in de economie en zijn wil mede door wettelijke maatregelen tot economische ontwikkeling te komen tot bijzonder overvloedige wetgeving aanleiding gegeven heeft.

In het economisch recht wordt men vooral getroffen door de sinds 1966 steeds maar groeiende tussenkomst van de staat in economische aangelegenheden en de vermenigvuldiging van de staatsbedrijven. Hierbij moet men bedenken dat de staatscontrole en -inmenging in Kongo in 1885 reeds een aanvang namen, en na de onafhankelijkheid een nog directer en omvangrijker karakter kregen als reactie tegen de blijvende invloed van het vreemde kapitaal en de

⁵⁰ *J.O.*, 1974, nr. 3, p. 69. Over deze wet verschenen o.m. de volgende commentaren: E. LAMY, «Commentaire général et comparatif de la loi foncière du 20 juillet 1973», *Annales de la Faculté de Droit* (Kinshasa), 2 (1973), p. 107-142; A. RUBBENS, «La tenure du sol en droit zairois», in *Problèmes de l'enseignement supérieur en Afrique Centrale* (Mélanges Malengreau), Parijs, L.G.D.J., 1975, p. 91-114.

⁵¹ O.-W. nr. 66-343 van 7 juni 1966, *Suppl. Codes*, III, p. 369.

⁵² Over het economisch recht in het algemeen zijn geen syntheses beschikbaar, wel over het (klassiek) handelsrecht: A. COMLAN, *Traité de droit commercial congolais*, Parijs, Nouv. Ed. Afr., 2 delen, 1970 en 1971; NGUYEN CHANH TAM, Ph. DARTOIS en Ch. SIMON, *Guide juridique de l'entreprise*, Kinshasa, UNAZA, 1973; Ph. DARTOIS, *Manuel de droit commercial zairois*, Paris, Nouvelles Ed. Afr., 1971.

droom door staatstussenkomst het onderontwikkelde land vooruit te helpen.

37. Wat het eigenlijk handelsrecht betreft zijn er weinig wijzigingen aangebracht in het geheel dat men het «wetboek van koophandel» pleegt te noemen, wel aanvullingen.

Een wetboek voor de zeevaart⁵³ en een wetboek voor de rivier- en meervaart⁵⁴ werden in 1966 uitgevaardigd. Het eerstgenoemde is geïnspireerd door Belgisch recht, en er zijn slechts vormverschillen m.b.t. decreten van 27 juni 1960.

Ook uit 1966 dateert de *Code des assurances maritimes, fluviales et lacustres*⁵⁵.

38. De strijd om de economische onafhankelijkheid⁵⁶ begon onder de Eerste Republiek op een nog schuchtere wijze in de vorm van Kongolese aanspraken bij het regelen van de «contentieux belgo-congolais», die onder de regering Tshombe tot een Belgisch-Kongolees verdrag leidde (6 februari 1965).

Onder de Tweede Republiek zou het winnen van economische onafhankelijkheid, échte onafhankelijkheid, tien jaar lang een van de thema's bij uitstek van het regime worden.

President Mobutu en zijn medestanders legden het raderwerk van het neo-kolonialisme bloot en reageerden heftig. Op de vooravond van de onafhankelijkheid had de Belgische wet van 17 juni 1960 de koloniale maatschappijen van Kongolees recht (die onder Kongolees recht vielen) de mogelijkheid geboden voor de Belgische nationaliteit te opteren, zodat ze voortaan onder Belgisch recht zouden vallen. De meeste maatschappijen hadden die optie gemaakt. Daarenboven was het *Comité Spécial du Katanga* (dat de kolonie — en in de toekomst de staat — de kans gaf effectief controle uit te oefenen op de activiteiten van mijn- en andere ondernemingen in Katanga) voortijdig (24 juni 1960) ontbonden. Door deze maatregelen was de controle van de Kongolese staat op het leven van de ondernemingen ten eerste aangetast. Daarenboven meenden de Kongolese leiders dat het verdrag tot oplossing van het *contentieux* voor Kongo zeer nadelig was.

Toen bleek dat onderhandelingen niet de door de Kongo gewenste uitslag gaven, nam president Mobutu unilateraal maatregelen.

Bij O.-W. nr. 66-341 van 7 juni 1966 (*Suppl. Codes*, I, p. 59) werden alle maatschappijen die in Kongo hun hoofdactiviteit hadden verplicht, op straffe van weglating uit het handelsregister, vóór 1 januari 1967 hun maatschappelijke en administratieve zetel in Kongo te vestigen, zodat ze door Kongolees recht zouden worden beheerst.

Alle vennootschappen onderwierpen zich aan de maatregel, behalve de machtige *Union Minière du Haut-Katanga*. Deze werd uitgeschakeld en door een staatson-

derneming vervangen⁵⁷. Vervolgens werden een aantal andere staatsmijnbedrijven opgericht en meer algemeen, nam de Staat initiatieven op economisch terrein. De koloniale grond- en mijnconcessies werden ter discussie gesteld (zie boven, nr. 34).

De staat begon aldus in 1966 zijn actieve inmenging in het economisch leven als een reactie tegen de stevig gevestigde Belgische en internationale economische macht.

Reeds in die eerste periode werden de eerste maatregelen genomen om de overmacht van buitenlanders op commercieel gebied te beperken⁵⁸.

39. De eigenlijke «zaïrianisering» vond plaats in 1973⁵⁹. Twee reeksen maatregelen moesten onderscheiden worden.

Nadat het eerste congres van de M.P.R. in mei 1972 beslist had dat handel en nijverheid in Zaïrese handen dienden te komen, besliste de W. nr. 73-009 van 5 januari 1973 (*J.O.*, 1973, nr. 5, p. 280) dat in principe alleen nog Zaïrezen zich in de handelssector bedrijvig zouden mogen maken. Anderszijds werden de Zaïrese K.M.O.s aangemoedigd: een erkenningsregime werd ingericht⁶⁰, een waarborgfonds opgericht⁶¹ en een staatsdienst tot bevordering van de nationale ondernemingen georganiseerd⁶². Ten slotte werden een aantal staatsdiensten en -bedrijven (*offices*) opgericht, hoofdzakelijk om privé-activiteiten te coördineren of te stimuleren.

40. De tweede, hardste zaïrianiseringsgolf vloeide voort uit de beslissingen die president Mobutu bekend maakte in een toespraak van 30 november 1973 voor het Parlement, waarin hij bepaalde dat plantages, veekwekerijen, boerderijen, mijnen en vele andere bedrijven die aan vreemden behoorden aan Zaïre overgedragen dienden te worden⁶³.

⁵⁷ O.-W. 67-01 quater van 2 januari 1967, *Suppl. Codes*, III, p. 245-246, waar ook andere teksten betreffende deze en andere nationalisering en uit de periode 1966-1969.

⁵⁸ O.-W. nr. 260 van 21 april 1966, *Suppl. Codes*, I, p. 44.

⁵⁹ Over de zaïrianisering van 1973 bestaat overvloedige literatuur. Hieronder: BUKA EKA NKOTY en MULUMBA KATCHY, «La reprise des activités commerciales par les Zaïrois», *Rev. Afr. du Développement* (Kinshasa), 1 (1974), nr. 2, p. 15-21; KIKASSA MWANALESSA, «Les programmes de stabilisation de l'économie zaïroise de 1976 et 1977: objectifs et résultats», *Zaïre-Afrique* (Kinshasa), 19 (1979), nr. 133, p. 135-146; LUKOMBE NGENDA, *Zaïrianisation, radicalisation, rétrocession en République du Zaïre. Considérations juridiques*, Kinshasa, Unaza, 1979; MULUMBA LUKOJI, «Les lois du 5 janvier 1973 sur le commerce et les petites et moyennes entreprises zaïroises», *Zaïre-Afrique*, 13 (1973), nr. 74, p. 221-236; YABILI YALALA ASANI, *Code de la Zaïrianisation. Recueil des textes ...*, Lubumbashi, Ed. Mwanga-Hebdo, 1975.

⁶⁰ W. nr. 73-010 van 5 januari 1973, *J.O.*, 1973, nr. 5, p. 284.

⁶¹ Fonds de garantie des crédits aux petites et moyennes entreprises zaïroises, W. nr. 73-012 van 5 januari 1973, *J.O.*, 1973, nr. 5, p. 294; reeds door de O.-W. van 4 augustus 1967 was een Fonds de crédit agricole et artisanal opgericht (*Suppl. Codes*, III, p. 119).

⁶² Office de promotion des petites et moyennes entreprises zaïroises (OPEZ), W. nr. 73-011 van 5 januari 1973, *J.O.*, 1973, nr. 5, p. 289. Nieuwe statuten van de OPEZ: Ord. nr. 78-221 van 5 mei 1978, *J.O.*, 1978, nr. 12, p. 9.

⁶³ De beslissingen van 30 november 1973 schijnen niet als zodanig in wetteksten te zijn omgezet. Zie Interdepartementaal besluit van 6 september 1974, «règlement sur la reprise par les nationaux zaïrois des activités industrielles, agricoles et agro-industrielles ...», *J.O.*, 1975, nr. 1, p. 13.

⁵³ O.-W. nr. 66-98 van 14 maart 1966, *Suppl. Codes*, III, p. 246.

⁵⁴ O.-W. nr. 66-96 van 14 maart 1966, *Suppl. Codes*, III, p. 300.

⁵⁵ O.-W. nr. 66-97 van 14 maart 1966, *J.O.*, 1970, nr. 3, p. 101.

⁵⁶ Zie MPOY KAMULAYI, «Les interventions de l'Etat dans la vie économique au Zaïre», *Recueil Penant*, 1981, ter perse; M. VERWILGHEN, «Principaux aspects juridiques de la nationalisation de l'U.M.H.K.», *Revue belge de droit international*, 6 (1970), nr. 1, p. 104-164; W. KADMAN, «The nationalization of Zaïre's copper: from Union Minière to Gécamines», *Africa Today*, 25 (1978), nr. 4, p. 25-47.

Het ging niet om een nationalisering in de echte zin, aangezien niet de staat maar Zaïrese particulieren de bedrijven zouden overnemen⁶⁴.

Deze beslissing werd genomen zonder voorbereiding en plan; ze sprak zeker het regime van economische vrijheid tegen dat het internationaal statuut van het koloniale Kongo gekenmerkt had. Van het begin af liep de campagne spaak, wegens de ongeschiktheid en de oneerlijkheid van vele nieuwe eigenaars.

Als een gevolg hiervan werden eerst enkele bedrijven genationaliseerd, d.i. aan de staat toevertrouwd (31 december 1973) en werd nadien besloten alle grote ondernemingen in staatsbeheer te geven (30 december 1974). Deze onderneming, die men *radicalisation* doopte, gaf het ontstaan aan een groot aantal staatsbedrijven (*offices*), die evenwel even deerlijk mislukten als de particulieren, wellicht om dezelfde redenen.

Vanaf 1975 besloot men de genaaste ondernemingen aan hun vroegere eigenaars terug te geven. Dit initiatief was een onderdeel van een reeks maatregelen, *stabilisation* genoemd⁶⁵, genomen met het oog op het bestrijden van de economische crisis, die in Zaïre ten gevolge van de zaïrianisering dubbel hard aankwam. Eerst opteerde men voor partiële teruggave (*rétrocession*) (1975), nadien nam men kordater maatregelen (W. 17 november 1977, *J.O.*, 1978, nr. 1, p. 8).

⁶⁴ De schadeloosstelling van de vroegere eigenaars werd wettelijk slechts vastgelegd door de W. nr. 78-003 van 20 januari 1978, *J.O.*, 1978, nr. 6, p. 8.

⁶⁵ Cf. Ord. nr. 75-304 van 26 november 1975, *J.O.*, 1976, nr. 3, p. 85, die het «Comité de stabilisation» opricht; W. nr. 76-011 van 21 mei 1976, «relative à l'effort de développement national», *J.O.*, 1976, nr. 11, p. 582.

41. Sinds het begin van de Tweede Republiek zijn de algemene en vooral bijzondere teksten over staatsbedrijven uiterst talrijk, of ze nu als *établissement public*, *régie*, dan wel als *société* (d'économie mixte) of *office* worden aangeduid.

In 1978 heeft men in deze toestand klaarheid trachten te scheppen door het statuut van openbare onderneming, *entreprise publique* te ontwerpen⁶⁶. Bijzondere aandacht is besteed aan het controle-orgaan, het college van commissarissen (art. 26-30).

42. De drang naar economische onafhankelijkheid belet niet dat buitenlandse investeringen aangemoedigd worden⁶⁷. Allerlei fiscale en andere voordelen werden zoals in andere Afrikaanse landen aan buitenlandse investeerders toegekend door de bepalingen van het *Investeringwetboek*. Het eerste dateert van het einde van de Eerste Republiek⁶⁸, het huidige van 1969, maar werd nadien gewijzigd⁶⁹. Ook talrijke verdragen i.v.m. investeringen kwamen tot stand.

Prof. J.M. PAUWELS

⁶⁶ W. nr. 78-002 van 6 januari 1978, *J.O.*, 1978, nr. 4, p. 9, gew. door W. nr. 78-016 van 11 juli 1978, *J.O.*, 1978, nr. 14, p. 15.

⁶⁷ Zie hierover o.m. BONGOY MPEKESA, *Investissements mixtes du Zaïre*, Kinshasa, P.U.Z., 1974; MULUMBA LUKOJI, «Le Code des investissements zaïrois», *Zaïre-Afrique*, 14 (1974), nr. 84, p. 199-205, nr. 85, p. 275-284.

⁶⁸ Decreet-wet van 30 augustus 1965, *M.C.*, 1965, p. 934.

⁶⁹ O.-W. nr. 69-032 van 26 juni 1969, *Suppl. Codes*, III, p. 204; gew. O.-W. nr. 70-094 van 23 december 1970, *J.O.*, 1971, nr. 1, p. 6; O.-W. nr. 71-014 van 15 maart 1971, *J.O.*, 1971, nr. 7, p. 298.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

19 JANUARI 1981

Eerste vice-president: de h. Wauters

Advocaat-generaal: de h. Dumon

Benelux-Gerechtshof — Zaak doorgehaald bij de rechtbank die uitlegging heeft gevraagd.

Wanneer bij de rechtbank die een vraag tot uitlegging had gesteld, de partijen bij gemeenschappelijke conclusie de doorhaling hebben verzocht en de zaak daarop is doorgehaald, ontvalt aan de procedure tot verkrijging van een interpretatie alle grondslag en gelast het Hof de doorhaling van de zaak in de register van het Hof.

P.V.B.A. T. t/ S.

Gelet op de conclusie van de advocaat-generaal W.J.M. Berger;

Overwegende dat de Rechtbank van Koophandel van het arrondissement Antwerpen bij beschikking van 25 september 1980 in de zaak P.V.B.A. T. tegen S. drie vragen van uitlegging van de artikelen 1 en 13, A, van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken aan het Hof heeft gesteld, overeenkomstig artikel 6 van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof;

Overwegende dat bij brief van 16 december 1980 de Kamervoorzitter van voornoemde rechtbank heeft bericht dat de partijen in gemeenschappelijke conclusies de doorhaling van de zaak hebben verzocht en dat de zaak bij beschikking van 16 december 1980 werd doorgehaald;

Overwegende dat hieruit volgt dat de bepalingen van lid 2 van artikel 6 van het verdrag geen toepassing meer kunnen vinden en dat aan de procedure tot verkrijging ener interpretatie de grondslag is ontvallen;

Gelast de doorhaling van de zaak A 80/4 in het register van het Hof.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 28 FEBRUARI 1980

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: de h. Meeüs

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaten: mrs. Dassesse, Kirkpatrick, De Gryse en De Bruyn

Koop — Verborgen gebreken — Verkoper te kwader trouw — Beding tot vrijstelling of beperking van aansprakelijkheid.

Uit de vaststellingen van het bestreden arrest blijkt dat de door de verkoper vervaardigde toestellen op het moment van de verkoop door verborgen gebreken waren aangetast, dat hij die gebreken daadwerkelijk heeft gekend na de verkoop, maar vóór het litigieus ongeval, en dat hij de koper daarvan niet had verwittigd; het bestreden arrest stelt aldus in feite vast dat de verkoper te kwader trouw was.

De veroorzaker van een schade die te kwader trouw heeft gehandeld, kan zich niet beroepen op een clause tot vrijstelling of beperking van de aansprakelijkheid.

V.Z.W. A. t/ P.V.B.A. G.

Gelet op de bestreden arresten, op 28 november 1977 en 26 april 1978 door het Hof van Beroep te Bergen gewezen; (...)

III. Op de voorziening van de vereniging zonder winst-oogmerk A. tegen de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1641, 1643 en 1645 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest verweerster veroordeelt om eiseres slechts tot beloop van 3.500.000fr. te vrijwaren voor de tegen haar ten voordele van Armand P. uitgesproken veroordelingen en, voor het overige, de vrijwaringsvordering van eiseres zonder voorwerp verklaart, op grond dat «(eiseres) in maart 1967 het bedoelde gymnastiekmateriaal had gekocht van (verweerster) die het had vervaardigd en gemonteerd (motief van het arrest van 28 november 1977)»; «dat (verweerster), op het moment dat zij de litigieuze gymnastiektoestellen aan (eiseres) verkocht, verklaarde dat zij aan de koper van die toestellen een garantie van tien jaar gaf; dat in het stuk van 8 maart 1967 getiteld 'garantie-certificaat' (verweerster) immers garantie belooft voor de gebreken of constructiefouten die de toestellen gedurende die periode (van tien jaar) zouden kunnen vertonen en die niet het gevolg zijn van een normale slijtage; dat voorts uit het geschrift van 31 maart 1967 getiteld 'garantie en service' waarin het akkoord tussen (eiseres) en (verweerster) wordt vastgesteld over de periodieke inspectie van het gymnastiekmateriaal, blijkt dat verweerster, als tegenprestatie van het bij haar genomen abonnement, niet alleen een garantie van tien jaar (zoals reeds hierboven werd gezegd) doch ook een 'kosteloze verzekering' van 3.500.000BF toekent; dat, daar anders de bewijskracht van de akten wordt miskend, vastgesteld moet worden dat (verweerster) zich gedurende tien jaar niet alleen heeft verbonden tot herstel van alle constructiefouten van het door haar verkochte materiaal die geen verband houden met de normale slijtage ervan, doch ook tot vergoeding van de schadelijke

gevolgen van die gebreken ten belope van 3.500.000BF.; dat de aldus door (verweerster) aangegane verplichtingen in werkelijkheid overeenstemmen met die welke zij in elk geval had moeten nakomen bij ontstentenis van de bij geschrift vastgestelde clausules waarvan zoëven sprake; dat (verweerster) immers als fabrikant de schade had moeten vergoeden die werd veroorzaakt door het gebrekkig gymnastiekmateriaal dat zij maakte en aan (eiseres) verkocht (het gebrek van dat materiaal voor eiseres wel degelijk een verborgen gebrek was)»;

terwijl, eerste onderdeel, krachtens de artikelen 1641, 1643 en 1645 van het Burgerlijk Wetboek, de verkoper gehouden is tot vrijwaring voor de verborgen gebreken van de verkochte zaak, zelfs wanneer hij die niet gekend heeft, doch, indien hij ze gekend heeft, hij niet alleen gehouden is tot teruggave van de prijs die hij ervoor ontvangen heeft, maar bovendien tot vergoeding van alle schade aan de koper; de verkoper-fabrikant geacht wordt de gebreken waardoor de door hem verkochte zaak is aangetast te hebben gekend en, bijgevolg, gehouden is tot vergoeding van alle schade aan de koper, zelfs indien hij in feite die gebreken niet heeft gekend; de clause waarin zijn verplichting om de koper schadeloos te stellen voor de gevolgen van de gebreken van de zaak tot een bepaald bedrag wordt beperkt, derhalve geen enkel gevolg kan hebben, waaruit volgt dat de beslissing die, op grond van de door verweerster aangegane verbintenis om de schadelijke gevolgen van de gebreken van het door haar vervaardigde en verkochte materiaal te vergoeden ten belope van 3.500.000fr., de verplichting van verweerster om eiseres te vrijwaren voor de wegens die gebreken tegen haar uitgesproken veroordelingen tot dat bedrag beperkt, inbreuk maakt op voormelde wettelijke regels inzake de omvang van de vrijwaring door de verkoper die een gebrekkige zaak heeft vervaardigd (schending van de artikelen 1641, 1643 en 1645 van het Burgerlijk Wetboek);

tweede onderdeel, zelfs indien zou worden aangenomen dat een clause houdende beperking van de vrijwaring voor de gebreken effect kan sorteren als de verkoper-fabrikant het gebrek van de verkochte zaak niet daadwerkelijk heeft gekend, het arrest er echter ten deze op wijst dat verweerster «de mankementen van het litigieuze materiaal kende, daar ze gebleken waren bij ongevallen aan soortgelijke toestellen die zij aan andere schoolinrichtingen verkocht»; het arrest bijgevolg, door de door verweerster verschuldigde vrijwaring te beperken tot 3.500.000fr. op grond dat zij zich slechts tot beloop van dit bedrag had verbonden om de schadelijke gevolgen van de gebreken te vergoeden, de wettelijke regel miskent volgens welke de verkoper die de gebreken van de verkochte zaak kende alle schade met betrekking tot die gebreken moet vergoeden, niettegenstaande elk andersluidend beding (schending van de artikelen 1643 en 1645 van het Burgerlijk Wetboek):

Over de grond van niet-ontvankelijkheid, door verweerster tegen het middel opgeworpen en hieruit afgeleid dat de clause tot beperking van aansprakelijkheid, die door het arrest wordt toegepast, niet voorkomt in het contract betreffende het onderhoud van die toestellen, dit wil zeggen in een contract van huur van diensten, en dat het middel enkel de schending aanvoert van de artikelen 1641, 1643 en 1645 van het Burgerlijk Wetboek die betrekking hebben op de verkoop en niet op de huur van diensten:

Overwegende dat het arrest van 26 april 1978 vaststelt dat

verweerster, op het moment van de verkoop, eiseres een garantie van tien jaar heeft gegeven voor de gebreken en de constructiefouten van de toestellen en dat het nadien gesloten contract betreffende het onderhoud van die toestellen bepaalt dat verweerster «als tegenprestatie van het bij haar genomen abonnement niet alleen een garantie van tien jaar (zoals reeds hierboven werd gezegd) doch ook een 'kosteloze verzekering' van 3.500.000 BF. toekent»;

Overwegende dat het arrest die clausules uitlegt zonder deswege door het middel te worden bekritiseerd en beslist dat verweerster zich in die clausules «gedurende tien jaar niet alleen verbonden heeft tot herstel van alle constructiefouten van het door haar verkochte materiaal die geen verband houden met de normale slijtage ervan, doch ook tot vergoeding van de schadelijke gevolgen van die gebreken ten belope van 3.500.000 BF»;

Overwegende dat uit die overwegingen blijkt dat, volgens het arrest, de clause tot beperking van de aansprakelijkheid van toepassing is op het tussen de partijen gesloten koopcontract;

Dat, bijgevolg, het middel, waarin wordt betoogd dat het arrest aldus de wettelijke bepalingen betreffende de verkoop schendt, ontvankelijk is;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest beslist dat de door verweerster vervaardigde en verkochte toestellen aangetast zijn door constructiefouten die verborgen gebreken vormen; dat verweerster derhalve de door de gebreken van de verkochte toestellen veroorzaakte schade moet vergoeden, doch dat haar garantie krachtens een contractuele clause beperkt is tot 3.500.000 fr.;

Overwegende dat het arrest er bovendien op wijst dat verweerster, ingevolge het onderhoudscontract, na de door haar verrichte controles eiseres diende te wijzen op het gevaar om, zonder bepaalde voorzorgen te nemen, oefeningen te laten uitvoeren zoals die welke P. op de dag van het ongeval deed; dat verweerster nooit heeft aangetoond dat zij eiseres daarop opmerkzaam had gemaakt; dat zij dat nochtans absoluut moest doen, daar zij de mankementen van het litigieuze materiaal kende, aangezien ze gebleken waren bij ongevallen aan soortgelijke toestellen die zij aan andere schoolinrichtingen verkocht;

Overwegende dat uit die vaststellingen en vermeldingen blijkt dat de door verweerster vervaardigde toestellen op het moment van de verkoop door verborgen gebreken waren aangetast; dat verweerster die gebreken daadwerkelijk heeft gekend na de verkoop, doch vóór het ongeval waarover het geding loopt, en dat zij eiseres daarvan niet had verwittigd;

Dat het arrest aldus in feite vaststelt dat verweerster te kwader trouw was;

Overwegende dat de veroorzaker van een schade die te kwader trouw heeft gehandeld, zich niet kan beroepen op een clause tot vrijstelling of beperking van de aansprakelijkheid;

Dat het arrest, door ten deze toepassing te maken van een clause tot beperking van de aansprakelijkheid, de in het middel aangevoerde bepalingen schendt;

Dat dit onderdeel van het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 19 MAART 1980

Voorzitter-rapporteur: de h. Legros

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Mandelblat en Bayart

Onrechtmatige daad — 1. Oorzakelijk verband — Garagekosten van het beschadigd voertuig voor de periode na de herstelling — Gebrek aan financiële middelen van de benadeelde om die kosten te betalen — 2. Schade en schadeloosstelling — Beoordeling van de schade — Tijdstip — Dag van de uitspraak van het vonnis — Vroeger tijdstip — Bijkomende schade — Vergoedende interesten.

1. Na vastgesteld te hebben dat de garagekosten van het voertuig voor de periode na de herstelling niet veroorzaakt werden door de dader van het ongeval, beslist het vonnis wettelijk dat die kosten geen schade opleveren die in oorzakelijk verband staat met het ongeval.

2. Bij de begroting van de door de fout van een derde veroorzaakte schade neemt de rechter de dag van het vonnis in aanmerking.

Wanneer de rechter bij de begroting van de schade een vroeger tijdstip in aanmerking neemt, dient hij de bijkomende schade na te gaan die het slachtoffer geleden heeft ten gevolge van de vertraging bij de herstelling, en dient hij het hoofdbedrag te verhogen met de vergoedende interesten.

O. t/ L.

Gelet op het bestreden vonnis, op 7 januari 1980 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Brussel;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het vonnis bij de begroting van de door eiser geleden schade geen rekening houdt met de vergoeding wegens gebruiksderiving van het voertuig na 31 december 1978 en evenmin met de garagevergoeding tot op de dag van de levering van het herstelde voertuig, op grond dat die kosten niet veroorzaakt werden door de fout van verweerster maar door het feit dat eiser niet de financiële middelen bezat om de herstellingen te kunnen betalen,

terwijl men eiser toch niet kan verwijten niet over het nodige geld te hebben beschikt om zijn voertuig na de herstellingen terug in bezit te nemen:

Overwegende dat, na te hebben vastgesteld dat «het voertuig volledig hersteld was op 8 december 1978, dat de burgerlijke partij O. haar wagen dus kon terugkrijgen veertig dagen na het ongeval zonder kosten voor het parkeren te moeten betalen, daar enkel de kosten vanaf 31 december 1978 werden gevorderd, dat de burgerlijke partij niet de financiële middelen bezat om de herstellingen te betalen, zodat de garagehouder geweigerd heeft haar de wagen te leveren, met als gevolg dat het voertuig zich op die dag nog in de garage bevindt», het vonnis vermeldt dat «de burgerlijke partij haar schade zoveel mogelijk diende te beperken, dat zij evenwel daartoe niets deed en zij dan ook ten onrechte eist dat beklaagde zou worden veroordeeld tot

betaling van de vergoeding wegens gebruiksderiving en parkeren tot op de dag van de levering van het voertuig, vermits die kosten geen schade opleveren die in oorzakelijk verband staat met het ongeval», en aan de burgerlijke partij een vergoeding toekent voor gebruiksderiving van het voertuig gedurende veertig dagen;

Overwegende dat het vonnis, nadat het aldus heeft vastgesteld dat de garagekosten van het voertuig voor de periode na de herstelling niet veroorzaakt werden door de dader van het ongeval, wettelijk beslist dat die kosten geen schade opleveren die in oorzakelijk verband staat met het ongeval;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat de verklaring van het vonnis dat eiser niets gedaan heeft om zijn schade te beperken, op geen enkel bewijselement berust; dat eiser daarentegen aantoonde dat hij zelf of zijn raadsman bij de garagehouder stappen heeft gedaan om zijn wagen, na herstelling, terug te krijgen; dat het vonnis alleszins niet antwoordt op de conclusie waarbij eiser aanvoerde dat «het feit ... de herstellingskosten ... niet te hebben betaald, geen fout of nalatigheid is vermits hij er niet in geslaagd is het nodige geld bijeen te brengen ...»:

Overwegende dat eiser in zijn conclusie voor de rechters in hoger beroep zijn onvermogen aanvoerde om aan te tonen dat hij in de onmogelijkheid verkeerde de herstellingskosten van zijn voertuig te betalen;

Overwegende dat het vonnis vaststelt, in feite, dat de kosten wegens gebruiksderiving en de garagekosten die het gevolg zijn van de weigering van de niet betaalde garagehouder om het voertuig te leveren, geen schade opleverden die in oorzakelijk verband staat met de fout van verweerster en erop wijst dat eiser niets had gedaan om zijn schade zoveel mogelijk te beperken, waardoor het vonnis antwoordt op de in het middel aangegeven conclusie en zijn beslissing wettelijk verantwoordt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het vonnis aan eiser geen compensatoire interesten «op het bedrag van de kosten toekent, vermits die kosten niet betaald werden»,

terwijl de compensatoire interesten verschuldigd zijn vanaf het ontstaan van de schade:

Overwegende dat het vonnis de door eiser geleden schade vaststelt op 185.075 fr., in welk bedrag de herstellingskosten van het voertuig begrepen zijn plus de som van 12.000 fr. wegens gebruiksderiving van het voertuig, wat neerkomt op het totaalbedrag van 197.075 fr., verhoogd met de compensatoire interesten welke enkel op het bedrag van 12.000 fr. zijn berekend vermits het bedrag van 185.075 fr. door eiser niet was uitgegeven;

Overwegende dat de rechter bij de begroting van de door de fout van een derde veroorzaakte schade, de dag van het vonnis in aanmerking neemt; dat, zo hij bij de begroting van de schade een vroeger tijdstip in aanmerking neemt, hij de bijkomende schade dient na te gaan die het slachtoffer geleden heeft ingevolge de vertraging bij de herstelling en

het hoofdbedrag dient te verhogen met compensatoire interesten;

Overwegende dat eiser in conclusie compensatoire interesten vorderde;

Dat het middel gegrond is;

(...)

NOOT—Zie en vergelijk: Cass., 21 september 1970, *R.W.*, 1970-71, 890; *Pas.*, 1971, I, 55; Cass., 8 januari 1973, *R.W.*, 1972-73, 1951 met noot; *Pas.*, 1973, I, 450.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER - 23 JUNI 1980

Voorzitter-rapporteur: de h. Gerniers

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Bayart

Pensioenen werknemers — Rijksdienst voor Werknemerspensioenen — Rijkskas voor Rust- en Overlevingspensioenen — Respectieve bevoegdheid — Definitieve beslissing tot terugvordering — Uitvoering — Fout.

De R.W.P. heeft tot taak, met toepassing van de pensioenwetgeving, te beslissen over de pensioenaanvragen. De R.R.O.P. is alleen bevoegd tot uitbetaling of terugvordering van de door de R.W.P. toegekende pensioenen.

De Rijkskas begaat geen fout door de terugbetaling te vorderen van bedragen die, krachtens een definitief geworden beslissing van de Rijksdienst, ten onrechte werden uitbetaald.

Rijkskas voor Rust- en
Overlevingspensioenen t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 september 1977 door het Arbeidshof te Brussel gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1 van het organiek koninklijk besluit van 26 juli 1963 van de Rijkskas voor rust- en overlevingspensioenen, 21, § 7, van de wet van 13 juni 1966 betreffende de rust- en overlevingspensioenen voor arbeiders, bedienden, zeevarenden onder Belgische vlag, mijnwerkers en vrijwillig verzekerden, gewijzigd bij artikel 15 van de wet van 5 juni 1970, 40, 41, 66 van het koninklijk besluit nr. 50 van 24 oktober 1967 betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, gewijzigd bij artikel 10 van de wet van 5 juni 1970, 20, § 1, en 66 van het koninklijk besluit van 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, gewijzigd bij artikel 2 van het koninklijk besluit van 25 november 1974,

doordat, na hetzij geconstateerd hetzij beslist te hebben: dat bij haar schrijven van 12 februari 1975 de administratie der pensioenen van het Ministerie van Financiën, met betrekking tot de overleden echtgenoot van verweerster, de overdracht van de bijdragen vorderde voor het tijdvak van 16 maart 1949 tot 31 januari 1958, als bepaald bij artikel 1 van de wet van 5 augustus 1968 tot vaststelling van een zeker verband tussen de pensioenstelsels van de openbare

sector en die van de privé-sector; dat zulks wederrechtelijk gebeurde, namelijk met miskennen van de bepalingen van artikel 17 van gezegde wet; dat, als gevolg van deze wederrechtelijke administratieve daad, de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen van ambtswege, bij beslissing van 4 april 1975 de aan verweerster toegekende pensioenbreuk had verminderd van 25/41 tot 15/41; dat ook deze beslissing wederrechtelijk werd genomen, namelijk met schending van artikel 17 van voormelde wet van 5 augustus 1968; dat echter deze herzieningsbeslissing een definitief karakter kreeg bij ontstentenis van beroep van verweerster; dat eiseres ter uitvoering van voormelde beslissing van de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen, ingevolge een aan verweerster bij aangetekende brief gerichte beslissing van 28 oktober 1975 (houdende bevestiging van een beslissing van 30 mei 1975) een bedrag van 103.110fr. vorderde wegens ten onrechte genoten pensioenvoordelen; dat echter, onder meer om de eerder uiteengezette redenen, verweerster in feite geenszins ten onrechte pensioenvoordelen had genoten, het arrest voormelde beslissing van eiseres van 28 oktober 1975 vernietigt op grond: dat, rekening houdend met de door voormeld artikel 21, § 7, van de wet van 13 juni 1966 aan eiseres toegekende bevoegdheid, alle nuttige inlichtingen ten deze in te winnen, het tot de taak van eiseres behoorde, vast te stellen dat voormelde herzieningsbeslissing van de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen ten minste betwistbaar was, en zulks ter kennis van de Rijksdienst te brengen; dat door na te laten zulks te doen eiseres een fout had begaan; dat de aangevochten administratieve beslissing van eiseres de rechtmatige pensioenrechten had geschonden die voor verweerster waren ontstaan krachtens wettelijke bepalingen van openbare orde, en niet op grond van een administratieve beslissing,

terwijl, eerste onderdeel, uit de bepalingen van de artikelen 40, 41, 66 van het koninklijk besluit van 24 oktober 1967 en 20, § 1, van het koninklijk besluit van 21 december 1967 volgt dat, nadat de beslissing, door de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen op 4 april 1975 genomen, zoals het arrest constateert, definitief was geworden bij ontstentenis van beroep van verweerster, het aan de arbeidsgerechten niet meer toegelaten was het wederrechtelijk karakter van gezegde administratieve beslissing in aanmerking te nemen om hieruit af te leiden dat die beslissing alsook de aangevochten beslissing van eiseres de wettelijke pensioenrechten van verweerster hadden miskend;

tweede onderdeel, uit de bepalingen van de artikelen 1 van het koninklijk besluit van 26 juli 1963 en 66 van het koninklijk besluit van 21 december 1967 volgt dat het de taak was van eiseres de definitief geworden administratieve beslissing uit te voeren, welke op 4 april 1975 door de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen werd genomen, zodat de rechters, niettegenstaande de aan eiseres door vermeld artikel 21, § 7, toegekende bevoegdheid inlichtingen in te winnen, de uitvoering door eiseres van gezegde beslissing van de Rijksdienst niet als een fout mochten beschouwen:

Overwegende dat, luidens artikel 41 van het koninklijk besluit nr. 50 van 24 oktober 1967, de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen tot taak heeft de wetgeving voor rust- en overlevingspensioenen voor werknemers toe te passen; dat hij, krachtens artikel 20, § 1, van het koninklijk besluit van 21 december 1967, over de pensioenaanvragen beslist;

Overwegende dat, overeenkomstig de artikelen 1 van het koninklijk besluit van 26 juli 1963, 66 van het koninklijk besluit van 21 december 1967 en 21, § 2, van de wet van 13 juni 1966, eiseres alleen bevoegd is om de door de voornoemde Rijksdienst toegekende pensioenen uit te betalen en de ten onrechte betaalde pensioenen terug te vorderen; dat zij niet tot opdracht heeft over het recht op pensioen te beslissen, noch de wettigheid van de desbetreffende door de Rijksdienst genomen beslissingen te onderzoeken; dat zij evenmin mag weigeren die beslissingen uit te voeren;

Dat de bevoegdheid om alle nuttige inlichtingen in te winnen door artikel 21, § 7, van de wet van 13 juni 1966 aan eiseres alleen wordt toegekend met het oog op de uitvoering van de haar toevertrouwde opdrachten en niet om de wettigheid van de beslissingen van de Rijksdienst te onderzoeken;

Overwegende dat het arrest oordeelt dat eiseres «zich in de uitoefening van haar bevoegdheid dient te gedragen overeenkomstig de eisen van behoorlijk bestuur»; dat, wanneer eiseres mocht vaststellen dat een beslissing van de Rijksdienst onwettig kan zijn, het beginsel van behoorlijk bestuur weliswaar meebrengt dat zij van deze vaststelling aan de Rijksdienst kennis geeft; dat zij niettemin ertoe gehouden blijft haar wettelijke opdracht uit te voeren;

Overwegende dat, wanneer de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen beslist dat reeds uitbetaalde pensioenbedragen onrechtmatig werden toegekend, eiseres de volgens die beslissing ten onrechte uitbetaalde bedragen dient terug te vorderen;

Dat het arbeidshof de in het middel ingeroepen wetsbepalingen schendt door te beslissen dat eiseres een fout heeft begaan door de terugbetaling te vorderen van bedragen die volgens een definitief geworden beslissing van de Rijksdienst ten onrechte aan verweerster werden uitbetaald;

Dat het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 11 DECEMBER 1980

Voorzitter-rapporteur: mevr. De Man
Raadsheren: de hh. Van Gelder en Vandeplas
Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven
Advocaat: mr. Van der Graesen

Straf — Vervangende gevangenisstraf — Overtreding van de wisselwet.

Behoudens andersluidende bepalingen dient de rechter die een beklaagde tot een geldboete veroordeelt wegens een misdrijf dat wordt gestraft door een bijzondere wet tevens de gevangenisstraf te bepalen die de geldboete kan vervangen.

T.

Overwegende dat door het onderzoek voor het hof, de feiten van de tenlasteleggingen A en B bewezen zijn gebleven; (...)

Overwegende dat een dading ten deze niet meer ter sprake komt nu ingevolge het verzoek van het Belgisch Luxemburgs Instituut voor de Wissel de zaak aanhangig is gemaakt bij de in eerste instantie «bevoegde rechtspreekende rechtsmacht» (artikel 6 van de besluitwet van 6 oktober 1944 betreffende de controle op de wissel);

Overwegende dat derhalve de feiten dienden te worden bestraft;

dat terecht de eenheid van misdadig opzet aangehouden en slechts één enkele geldboete opgelegd werd, welke overigens als adequaat voorkomt;

dat de eerste rechter echter verzuimde een vervangende gevangenisstraf uit te spreken ofschoon hij daartoe verplicht was;

dat immers bij gebreke, zoals ter zake, van andersluidende bepalingen in bijzondere wetten en verordeningen, volgens de artikelen 40 en 100, eerste lid, Sw. de rechter die de beklagde wegens een misdrijf tot een geldboete veroordeelt bovendien de gevangenisstraf moet bepalen waardoor die geldboete kan vervangen worden;

dat de duur van deze vervangende gevangenisstraf in het dispositief van onderhavig arrest aangegeven wordt;

Overwegende dat artikel 5 van voormelde besluitwet, gewijzigd bij de besluitwet van 4 juni 1946, de verbeurdverklaring voorschrijft van de winsten die de delinquent uit het misdrijf behaald heeft;

Overwegende dat de verbeurdverklaring een sanctie uitmaakt wegens het plegen van het misdrijf;

dat indien, zoals ten deze, het misdrijf gepleegd werd door een rechtspersoon, de sanctie dient te worden uitgesproken tegen de fysieke persoon door wie de vennootschap heeft gehandeld, ter zake: beklagde;

dat de verbeurdverklaring in re wordt uitgesproken; dat ze op een bepaald voorwerp doelt ongeacht in wiens handen het zich op de dag van de gerechtelijke uitspraak moge bevinden;

dat derhalve het feit dat de verbeurdverklaring tegen beklagde bevolen werd, niet noodzakelijkerwijze de uitvoering ervan op diens persoonlijk patrimonium inhoudt te meer daar in de voorhanden beoordelingsgegevens geen aanwijzingen zijn dat de winsten — waarvan de omvang op zichzelf niet betwist is — zich in het persoonlijk patrimonium van beklagde zouden bevinden;

(...)

NOOT—De rechter die een beklagde tot een geldboete veroordeelt wegens een misdrijf dat wordt gestraft door een bijzondere wet, die geen met art. 40 Sw. strijdige bepalingen bevat, moet de bij dit artikel gestelde vervangende gevangenisstraf uitspreken (Cass., 26 mei 1952, *Pas.*, 1952, I, 628; Cass., 24 september 1962, *Pas.*, 1963, I, 113; Cass., 1 februari 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 654).

Zo dient er een vervangende gevangenisstraf te worden uitgesproken bij veroordeling wegens overtredingen inzake douane en accijnzen (Cass., 16 november 1920, *Pas.*, 1921, I, 125; Cass., 10 december 1923, *Pas.*, 1924, I, 70; Cass., 8 december 1958, *Pas.*, 1959, I, 350); inzake overtredingen van de artt. 50, 57bis, 68 en 79 B.W. (Cass., 21 mei 1894, *Pas.*, 1894, I, 221; Cass., 23 juli 1894, *Pas.*, 1894, I, 276); inzake overtredingen van art. 13 van het Wetboek van Koophandel (Hof Gent, 10 februari 1950, *J.T.*, 1950, 190); inzake verstekdoende getuigen (*Pand. B.*, tw. *Emprisonnement subsidiaire*, nrs. 19 en 20; J. Constant, *Traité élémentaire de droit pénal*, II, p. 747, nr. 692).

Inzake douane en accijnzen is de veroordeling tot betaling van de ontdoken invoerrechten en tot betaling van de tegenwaarde van de dieren die niet konden achterhaald worden, geen veroordeling tot een geldboete en bijgevolg geven deze veroordelingen geen aanleiding tot een vervangende gevangenisstraf (Cass., 4 mei 1971, *R.W.*, 1971-72, 1540).

In jachtzaken geeft de veroordeling tot de ontdoken jachtrechten geen aanleiding tot een vervangende gevangenisstraf (Cass., 17 juli 1923, *Pas.*, 1923, I, 448).

Belastingverhogingen kunnen eveneens niet beschouwd worden als geldboeten in de zin van de strafwet en bijgevolg mag er ook geen vervangende gevangenisstraf worden uitgesproken wegens zuiver fiscale boeten (Cass., 17 december 1935, *Pas.*, 1936, I, 90; Cass., 8 november 1949, *Pas.*, 1950, I, 131, op conclusie van de advocaat-generaal Ganshof van der Meersch).

De procureur-generaal L. Cornil heeft reeds in 1946 gepleit voor een afschaffing van de vervangende gevangenisstraf («Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente», *Novelles, Procédure pénale*, I, 1, p. 47).

De volksvertegenwoordigers Uyttendaele, Van Rompaey en Bourgeois hebben onlangs een wetsvoorstel tot opheffing van de artt. 40 en 41 van het Strafwetboek ingediend (*Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 315/1). Uit de toelichting van het wetsvoorstel blijkt dat ruim tien tot honderd van de Belgische gedetineerden opgesloten zijn om een vervangende gevangenisstraf uit te zitten (*R.W.*, 1979-80, 1070).

BURGERLIJKE RECHTBANK TE GENT

3e KAMER — 20 NOVEMBER 1980

Voorzitter: de h. Snoeck

Openbaar ministerie: de h. Bostoen

Advocaten: mrs. Tack en Van Hoecke

Rechten van de mens — Verdeling van nalatenschap — Onderscheid tussen wettige en onwettige afstamming — Strijdig met het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens — Rechtstreekse werking.

Het onderscheid tussen het erfrecht bij wettige afstamming en het erfrecht bij onwettige afstamming is in strijd met de artt. 8 en 14 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en met art. 1 van het Aanvullend Protocol.

De Belgische rechter moet de toepassing afwijzen van elke bepaling van intern recht die strijdig is met voormelde bepalingen die rechtstreekse werking bezitten.

De gewone erfrechtelijke regelen door het Burgerlijk Wetboek voorbehouden aan de wettige bloedverwanten komen in de plaats van de met de verdragsregel strijdig bevonden wet.

D. e.a. t/ Van S. en D.

De vordering strekt ertoe de vereffening-verdeling te doen bevelen van de nalatenschap van wijlen Elza D., laatst wonende te Z. en overleden te G. op 23 oktober 1978, dit

met voorafgaande openbare verkoping van het enige tot de nalatenschap behorend onroerend goed zijnde een woonhuis met erf en afhankelijkheden te Z.

Eisers stellen dat zij samen met genoemde minderjarige Antonia Van S. de erfgenamen zijn van wijlen Elza D.

Verweerders stellen dat hun minderjarige dochter, Antonia Van S., de enige erfgename is van wijlen Elza D. en dat eisers geen enkel recht op de nalatenschap van deze laatste kunnen doen gelden.

Wijlen Elza D. blijkt testamentloos te zijn overleden op 23 oktober 1978. Zij was op dat ogenblik niet herhuwde weduwe. Zij liet geen bloedverwanten na in de opgaande lijn. In neerdalende lijn liet zij na haar natuurlijke dochter, Denise D., door haar erkend op 7 mei 1947, en het wettig kind van deze laatste nl. Antonia Van S., geboren uit het huwelijk René Van S.-Denise D. In de zijlijn liet Elza D. na broers, zusters en afstammelingen daarvan.

Denise Van S.-D. verwierp de nalatenschap van haar (natuurlijke) moeder bij verklaring ter griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent op 19 januari 1979.

Op grond van artikel 744 B.W. kan Antonia Van S. niet de plaats komen vervullen van de verwerpende Denise D.

Volgens de artt. 786 en 787 B.W. komt het aandeel van hem die de nalatenschap verwerpt door aanwas toe aan zijn mede-erfgenamen of, indien de verwerpende alleen was in zijn graad, vervalt zijn aandeel aan de volgende graad.

Indien Denise D. een wettig kind was geweest van Elza D. dan zou Antonia Van S., volgens de thans door het Belgisch Burgerlijk Wetboek bepaalde erfregeling, uit eigen hoofde de hele nalatenschap van Elza D. erven.

Nu echter Denise D. slechts een «natuurlijk» kind was van Elza D. is, volgens de thans door de Belgisch Burgerlijk Wetboek bij natuurlijke afstamming bepaalde erfregeling, Antonia Van S. (wettige dochter van een natuurlijk kind) wel uit eigen hoofde geroepen tot de nalatenschap van Elza D. (zie Kluyskens, *De Erfenissen*, nr. 47 waar het geval concreet wordt behandeld, maar kan zij niet die hele nalatenschap erven.

Het Belgisch Burgerlijk Wetboek maakt derhalve een onderscheid tussen het erfrecht bij wettige afstamming en het erfrecht bij natuurlijke afstamming, dit ten nadele van deze laatste.

Dat onderscheid is discriminerend en is in strijd met de artt. 8 en 14 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (ondertekend te Rome op 4 november 1950) en met artikel 1 van het «Aanvullend Protocol» (nr. 1) (ondertekend te Parijs op 20 maart 1952), beide door België goedgekeurd bij de wet van 13 mei 1955, in werking getreden op 14 juni 1955.

Dat is ook af te leiden uit het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg van 13 juni 1979 (zaak Marckx)

Art. 8 van het Verdrag luidt:

1. Een ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé leven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling.

2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht, dan zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Art. 14 van het Verdrag luidt:

Het genot van de rechten en vrijheden, welke in dit Verdrag zijn vermeld, is verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of een andere status.

Art. 1 van het Protocol nr. I luidt:

Alle natuurlijke of rechtspersonen hebben recht op het ongestoord genot van hun eigendom. Niemand zal van zijn eigendom worden beroofd behalve in het algemeen belang en met inachtneming van de voorwaarden neergelegd in de wet en in de algemene beginselen van het internationaal recht.

De voorgaande bepalingen zullen echter op geen enkele wijze het recht aantasten, dat een Staat heeft om die wetten toe te passen, welke hij noodzakelijk oordeelt om toezicht uit te oefenen op het gebruik van eigendom in overeenstemming met het algemeen belang of om de betaling van belastingen of andere heffingen en boeten te verzekeren.

De aangehaalde artikelen dienen te worden gelezen in hun onderlinge samenhang.

Het moet hier buiten beschouwing worden gelaten of ter zake art. 6 van de Belgische Grondwet («De Belgen zijn gelijk voor de wet...») een bijkomend argument vormt voor de bestrijding van het aangevochten discriminerend onderscheid; dat wordt nochtans gezegd in de memorie van toelichting bij een wetsontwerp door de Belgische regering op 15 februari 1978 ingediend bij de Senaat; het arrest van het Europese Hof van 13 juni 1979 maakt in zijn paragrafen 21 en 41 allusie op die memorie van toelichting. Zoals gezegd moet dat hier buiten beschouwing worden gelaten nu volgens de Belgische rechtsleer en rechtspraak de Belgische rechter niet bevoegd is om de grondwettigheid van wetten te onderzoeken, in casu te onderzoeken of de bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek die betrekking hebben op het erfrecht bij natuurlijke afstamming al dan niet strijdig zijn met de Grondwet.

De Belgische rechter moet echter de toepassing afwijzen van elke bepaling van intern recht wanneer die strijdig is met een bepaling van een internationaal verdrag voor zover deze laatste bepaling rechtstreekse werking heeft in de interne rechtsorde (Cass., 27 mei 1971, *Pas.*, 1971, I, 886 met conclusie van procureur-generaal Ganshof van der Meersch; *Arr. Cass.*, 1971, 959; Cass., 14 jan. 1976, *Pas.*, 1976, I, 538, *R. W.*, 1975-76, 1745, met conclusie van procureur-generaal Dumon; Cass., 26 september 1978, *Pas.*, 1979, I, 126, en er aangehaalde cassatierechtspraak en conclusies van procureur-generaal, *R. W.*, 1978-79, 1670).

Zulks is het geval voor de bovenaangehaalde bepalingen uit het Verdrag van Rome nu die de nodige rechtstreekse werking bezitten (wat die rechtstreekse werking betreft zie: Cass., 26 september 1978, reeds aangehaald, en Bos-suyt, «Publiekrechtelijke Aspecten van het arrest Marckx», *R. W.*, 1979-80, 929 e.v., vooral 941 tot 945).

De toepassing van de strijdige internrechtelijke regel moet dan worden geweigerd vanaf het tijdstip waarop het conflict met de internationaalrechtelijke regel ontstaan is en voor alle feiten en omstandigheden die door de internationale bepaling worden bedoeld (procureur-generaal Dumon in zijn conclusie voor het cassatiearrest van 19 januari 1976, *R. W.*, 1976-77, 1751).

Dat de door het Europese Hof bij arrest van 13 juni 1979

gegeven interpretatie van de verdragsbepalingen slechts toepasselijk zou zijn vanaf de uitspraak van het Europese Hof van 13 juni 1979 en derhalve slechts op de sindsdien opgevallen nalatenschappen, kan niet worden aangenomen. Het is immers niet het Europese Hof dat de inhoud van het verdrag bepaalt of daar op een bepaald ogenblik iets aan toevoegt. Het Hof evenals de nationale rechter zegt alleen bij wijze van interpretatie wat ab initio in het verdrag besloten lag.

Wel wordt in het arrest van 13 juni 1979 gezegd dat ten tijde van de opstelling van het verdrag de opvattingen nog dikwijls zo waren dat het maken van een onderscheid tussen wettelijke en natuurlijke familie nog voor geoorloofd en normaal doorging, doch dat het verdrag moet worden geïnterpreteerd in het licht van de hedendaagse omstandigheden (arrest paragraaf 41). Zulks neemt echter niet weg dat het Hof aan interpretatie deed en niet aan tekstwijziging (zie hierover ook: Bossuyt, *op. cit.*, 939-940).

Trouwens zelfs indien men zou aannemen dat het Europese Hof in zijn arrest van 13 juni 1979 heeft willen zeggen dat de betekenis van art. 8 van het verdrag zich met de tijd is gaan uitbreiden maar zonder te willen zeggen sinds wanneer de Belgische wetgeving dan met dat artikel 8 strijdig is beginnen zijn (Rigaux, in zijn commentaar op het arrest van het Europese Hof van 13 juni 1979, *J.T.*, 1979, 513 e.v., nr. 68), dan nog kan men er niet aan twijfelen dat in de geest van het arrest de strijdigheid van de Belgische wetgeving reeds geruime tijd vóór 13 juni 1979 bestond en in elk geval reeds van vóór 23 oktober 1978 (datum van het opvallen van de nalatenschap Elza D.).

De vraag of de evolutie in de opvattingen en de daaruit voortvloeiende ruimere interpretatie vroegere beslissingen met terugwerkende kracht opnieuw ter discussie stelt (voor de probleemstelling zie: Rigaux, *op. cit.*, nrs. 67 en 68, en Bossuyt, *op. cit.*, 940) is ter zake zonder belang nu de te beslechten casus recent is (opvallen van de nalatenschap 23 oktober 1978) en ter zake nog niets beslist is.

Om de toepassing van een met het Verdrag van Rome strijdige Belgische wet af te wijzen moet de rechter niet wachten tot een navolgende wet die strijdigheid heeft weggevoerd (Cass., 14 juni 1976, reeds aangehaald).

Wel rijst de vraag wat dan in de plaats komt van de met de verdragsregel strijdig bevonden wet. Zou dat in vele gevallen zonder nieuwe tussenkomst van de wetgever tot zware problemen aanleiding kunnen geven (Rigaux, *op. cit.*, nr. 74, Bossuyt, *op. cit.*, 944-945), dan is zulks niet het geval voor de door dit vonnis te beslechten casus, die beperkt is tot een erfrechtelijk probleem ter oplossing waarvan een beroep kan worden gedaan op andere in de interne rechtsorde aanwezige positieve wetsbepalingen, namelijk op de gewone erfrechtelijke regelen door het Burgerlijk Wetboek voorbehouden aan de wettige bloedverwanten.

Nu voor de zogenaamde «natuurlijke» afstamming geen discriminerende uitzonderingsbepalingen mogen worden toegepast moet, voor haar hetzelfde erfrecht gelden als voor de wettige afstamming. (In die zin ook: Bossuyt, *op. cit.*, 945.)

Daaruit volgt:

— Denise D. indien zij de nalatenschap niet had verworpen, de enige erfgename zou geweest zijn van haar moeder, Elza D.;

— dat Denise D. alleen was in haar graad zodat ingevolge haar verwerping de nalatenschap vervalt aan de volgende graad;

— dat Antonia Van S., die tot die volgende graad behoort, uit eigen hoofde geroepen is tot de nalatenschap van Elza D. en, als enige in die graad, die hele nalatenschap erft.

Eisers zijn derhalve niet gerechtigd in die nalatenschap en kunnen er derhalve ook de vereffening-verdeling niet van vragen.

Op die gronden, de Rechtbank, rechtdoende op tegenspraak,

Gelet tevens op het schriftelijk en overeenkomstig advies van de heer P. Bostoën, eerste substituut-procureur des Konings, gegeven ten openbare terechtzitting van 24 april 1980; verklaart de eis ontvankelijk doch wijst hem af als niet gegrond; verklaart de tegeneis ontvankelijk en gegrond en erop rechtdoende: zegt voor recht dat de minderjarige Antonia Van S., geboren op 22 augustus 1967, de enige erfgename is van wijlen Elza D., overleden op 23 oktober 1978; verwijst eisers in de kosten van het geding.

ARBEIDSRECHTBANK TE BRUSSEL

2e KAMER — 2 SEPTEMBER 1980

Voorzitter: mevr. Scheers

Rechters in sociale zaken: de hh. De Grijse en Theys

Openbaar ministerie: de h. Decrock

Advocaten: mrs. Capellini en Depuydt

Comité voor veiligheid en gezondheid — Beschermde werknemer — Kandidaat-personeelsafgevaardigde — Ontslag vóór indiening van kandidatuur — Verzoek tot wederopneming — Termijn — Aanvangsdatum — Keuze.

De aanvraag tot wederopneming in de onderneming gedaan door de werknemer binnen de 30 dagen volgend op zijn ontslag maar vóór de datum waarop hij als kandidaat-personeelsafgevaardigde door zijn vakbond werd voorgedragen, sorteert haar rechtsgevolg ten aanzien van de werkgever.

De werknemer die vooraleer hij kandidaat-personeelsafgevaardigde wordt, ontslagen is, kan zijn wederopneming vragen binnen de 30 dagen die volgen hetzij op de datum van de betekening van zijn ontslag, hetzij op de datum van de voordracht van de kandidaturen.

F. t/ N.V. A.

Krachtens artikel 1bis van de wet van 10 juni 1952, gewijzigd door die van 16 januari 1967 genieten de kandidaten voor de verkiezingen van het Comité voor veiligheid en hygiëne de wettelijke bescherming gedurende een periode die aanvangt de dertigste dag vóór de aanplakking van het bericht dat de datum van de verkiezingen vaststelt; deze bescherming strekt zich uit tot aan de installatie van de nieuw verkozen leden.

De bescherming geldt zelfs indien de werknemer zijn kandidatuur nog niet gesteld had en de werkgever niet wist dat hij kandidaat was voor de sociale verkiezingen (Cass., 10 december 1975, *J.T.T.*, 1976, 202); wel moet hij de voorwaarden voor kiesbaarheid vervullen (art. 21, § 3, lid 1, en § 4, lid 1, van de wet van 20 september 1948 en artt. 1 en 1bis van de wet van 10 juni 1952).

Het gaat dus om een retroactieve bescherming terwijl anderzijds art. 1, § 4, b, 4^e, van de wet van 10 juni 1952 bepaalt: «De werknemer die in strijd met de bepalingen van art. 1bis, § 2, werd ontslagen mag als kandidaat worden voorgedragen»;

Ten deze werd de datum van de verkiezingen aangeplakt op 18 februari 1975; eiseres werd voorgedragen op de lijst neergelegd op 1 april 1975 en aangeplakt op 9 april 1975; niet betwist wordt dat zij verkiesbaar was.

Zij was beschermd vanaf de 30 dagen die 18 februari 1975 voorafgaan.

Zij werd ontslagen op 25 februari 1975, d.i. binnen de beschermde periode.

Eiseres heeft haar vraag tot reïntegratie ingediend op 27 februari 1975, d.i. twee dagen na het ontslag, maar één maand vóór het voordragen van de kandidatenlijsten.

Artikel 1bis, § 5, van de wet van 10 juni 1952, zoals gewijzigd door de wet van 16 januari 1967, stelt de termijn voor aanvraag tot reïntegratie vast op 30 dagen die volgen:

- op de datum van de betekening van de opzegging of van de verbreking van de opzegging,
- of op de datum van het voordragen der kandidaten.

Waar eiseres stelt dat de werknemer een vrije keus heeft binnen die twee aanvangsdata, stelt verweerster dat, indien het een eerste kandidatuur betreft, de aanvangsdatum van de 30 dagen in geen geval die van het voordragen der kandidaten kan voorafgaan.

In een commentaar op de wet van 16 januari 1967 schrijft Horion, in *Rev. Trav.*, 1967, p. 521, dat het tweede alternatief het geval geldt waarin een werkgever een werknemer ontslagen heeft (met of zonder opzegging) tussen de datum van het aanplakken van het bericht met de datum der verkiezingen en die van het voorstellen der kandidaten.

Taquet en Wantiez nemen dit commentaar over in *Congé, préavis, indemnité*, p. 98, om eruit af te leiden dat de werknemer in dit geval over een langere termijn beschikt dan de oorspronkelijk uitsluitend vanaf de datum van opzegging berekende termijn.

Het alternatief blijkt dus door de wetgever toegevoegd te zijn in het belang van de werknemer, namelijk om te verhinderen dat deze, die op het ogenblik van de afdanking nog niet met zekerheid weet of hij als kandidaat op de lijst zal worden opgenomen, op het ogenblik waarop hij deze zekerheid wel verkrijgt (het neerleggen van de lijsten) geen reïntegratie meer zou kunnen vragen omdat de termijn hiertoe verstreken is (oorspronkelijk dus uitsluitend 30 dagen na de opzegging).

De wet stelt dus twee termijnen, waarvan de tweede weliswaar is ingegeven door bovenvermelde overweging, doch die in deze hypothese *niet* dringend wordt voorgeschreven met uitsluiting van de eerste.

Een «distinguo» zoals verweerster maakt, wordt dus ook niet gerechtvaardigd, noch door de wettekst, die geen van beide alternatieven aan bepaalde voorwaarden of hypothesen verbindt, noch door de «geest van de wet» of «wil van de wetgever» wiens becommernis immers de werknemers betrof, ongeacht de omstandigheid of het al dan niet een eerste kandidatuur geldt.

Ongetwijfeld kan het voorkomen dat, zoals ten deze, het toepassen van deze wetsbepalingen tot gevolg heeft dat de werkgever omtrent de reïntegratie moet beslissen vooraleer hij met zekerheid weet of de persoon waarover het gaat een retroactief beschermd personeelslid zal zijn.

Niets laat echter in de huidige stand van de wetgeving toe

te stellen dat de wetgever dit heeft willen verhinderen; integendeel kan uit het geheel van de voorschriften afgeleid worden dat tijdens de «onzekere termijn», namelijk tussen de 30 dagen de aanplakking van de datum der sociale verkiezingen voorafgaand en het neerleggen van de kandidatenlijsten, deze sociale verkiezingen en daaraan noodzakelijk verbonden waarborgen tot bescherming van de mogelijke kandidaten, voorrang hebben op het «normaal» ontslagrecht van de werkgever en dat deze namelijk tijdens deze periode een onvermijdelijk «risico» loopt bij het geven van ontslag.

Ten overvloed zal de werkgever doorgaans wel op de hoogte zijn van de mogelijke kandidaturen.

Eiseres heeft de reïntegratie gevraagd twee dagen na het ontslag; dit was binnen de wettelijke termijn.

Verweerster heeft deze geweigerd.

Eiseres heeft derhalve recht op de beschermingsvergoeding.

NOOT—Tegen het vonnis is hoger beroep ingesteld.

VREDEGERECHT TE TIELT

28 AUGUSTUS 1980

Rechter: de h. Vandenbussche

Advocaten: mrs. Vander Meulen en De Schaepmeester

1. Huwelijksvermogensrecht — Wettelijk stelsel — Gelijktijdig bestuur — Toepassing op huurovereenkomst — 2. Huwelijk — Primair stelsel — Bescherming gezinswoning — Gehuurde woning — Opzegging van de huur — Afzonderlijke opzegging en afzonderlijke betekening vereist.

1. Krachtens art. 1416 B.W. bezitten beide echtgenoten gelijke en gelijktijdige bevoegdheden om het gemeenschappelijk vermogen te besturen. Als verhuurders kunnen de echtgenoten elk afzonderlijk optreden om een rechtsgeldige huuropzegging te geven, voor zover de huurovereenkomst niet onder toepassing van art. 1418, 1, c, B.W. valt.

Alleen de echtgenoot die in het wettelijk stelsel zijn toestemming moet geven tot een bestuurshandeling i.v.m. het gemeenschappelijk vermogen kan bij ontstentenis van toestemming de nietigverklaring van de handeling vorderen (art. 1423 B.W.).

2. De formele bepaling van art. 215, § 2, B.W., dat de opzegging betreffende de huur van de voornaamste gezinswoning gezonden of betekend moet worden aan elk van de echtgenoten afzonderlijk, houdt in dat twee brieven (zelfs al hebben ze een gelijke inhoud) worden opgesteld en afzonderlijk aan elk van de echtgenoten worden gezonden.

Aan het vereiste van de wet wordt niet voldaan door een aangetekende brief onder een gesloten omslag met de vermelding «aan de heer en mevrouw», die twee exemplaren van de opzegging bevat.

V. t/ S. en V.

Bij onderhandse huurovereenkomst van 14 juni 1974 geeft eiser aan te verweerder een woning met medegaande afhankelijkheden en tuin, staande en gelegen te ... in huur

voor een termijn van 9 jaar met einddatum 30 juni 1983, tegen een jaarlijkse huurprijs van 45.000fr. gekoppeld aan het indexcijfer van de kleinhandelsprijzen, per trimester en op voorhand betaalbaar. Er wordt uitdrukkelijk bedongen dat zowel de verhuurder als de huurder aan deze onderhandse huurovereenkomst een einde kan maken bij het verstrijken van het 3e of het 6e jaar met een opzegging van 3 maanden.

Beide verweerders betrekken samen met hun gezin deze onroerende goederen die zij tot hun voornaamste gezinswoning aanwenden.

Bij aangetekende brief met postdatum 05 november 1979, waarvan het adres vermeldt «aan dhr. & mevr. S.J.P.,...» geeft eiser huuropzegging tegen 1 juli 1980 en roept hij als reden in dat hij «van zins is voormeld onroerend goed te laten gebruiken door zijn zoon J.».

Daar verweerders hun instemming met deze huuropzegging niet geven laat eiser beide verweerders bij verzoekschrift ter griffie neergelegd op 14 april 1980 in verzoening oproepen en op de verzoeningszitting van donderdag 24 april 1980 wordt een proces-verbaal van niet-verzoening opgemaakt.

Ten einde de geldigverklaring van de gegeven huuropzegging te verkrijgen alsmede een vergoeding voor de aangerichte schade, laat eiser beide verweerders op 23 mei 1980 dagvaarden.

In hun conclusie voeren verweerders aan dat de ingestelde vordering niet ontvankelijk is daar enerzijds de huuropzeggingen niet aan elk van hen als echtgenoten afzonderlijk gegeven werd, zodat dit een inbreuk uitmaakt op art. 215, § 2, 2e lid, B.W., waardoor de huuropzegging ongeldig en nietig is, en daar anderzijds eiser geen hoedanigheid bezit om huuropzegging te geven en de vordering in te stellen.

Ten gronde werpen verweerders op dat eiser niet voldoet aan de wettelijke voorwaarden om huuropzegging te kunnen geven en zij betwisten ten stelligste de door eiser beeerde aangerichte schade, zodat zij besluiten tot de ongegrondheid van de vordering.

(...)

Het wordt niet betwist dat het onroerend goed, door verweerders in huur gehouden, behoort tot de wettelijke huwelijksgemeenschap die tussen eiser en zijn echtgenote bestaat.

Ingevolge art. 1416 B.W. bezitten beide echtgenoten gelijke en gelijktijdige bevoegdheden om het gemeenschappelijk vermogen te besturen.

Als verhuurders kunnen de echtgenoten ieder afzonderlijk optreden om een rechtsgeldige huuropzegging te geven mits de huurovereenkomst niet valt onder het toepassingsveld van art. 1418, 1c, B.W.

Daar de onderhandse huurovereenkomst van 14 juni 1977 niet gesloten is voor meer dan 9 jaar, is derhalve art. 1418, 1c, B.W. niet van toepassing en is de toestemming van de echtgenote voor het geven van de huuropzegging niet vereist.

Zelfs als men aanneemt dat het geven van de huuropzegging met de toestemming van beide echtgenoten dient te geschieden — quod non —, dan kan ingevolge art. 1423 B.W. alleen de echtgenoot die zijn toestemming niet gegeven heeft de nietigverklaring ervan vorderen en niet derden (verweerders) (H. Casman, «Het wettelijk stelsel — Bestuursbevoegdheden en sanctieregeling van de bestuursbevoegdheden», *T.P.R.*, 1978, 446, nr. 54).

De door verweerders opgeworpen niet-ontvankelijkheid, gebaseerd op het ontbreken van hoedanigheid bij de eiser om huuropzegging te geven, mist dan ook iedere rechtsgrond.

Art. 215, § 2, 2e lid, B.W. bepaalt in zeer formele termen dat de opzegging betreffende de huur van het onroerend goed, dat tot de voornaamste gezinswoning dient, moet worden gezonden of betekend aan elk van de echtgenoten afzonderlijk.

De term «afzonderlijk» staat hier tegenover de term «gezamenlijk». Dit betekent derhalve duidelijk dat de huuropzegging aan de beide echtgenoten niet «gezamenlijk» mag worden gezonden of betekend.

Bij de besprekingen van de wet van 14 juli 1976 hebben én de verslaggever in de Senaat én de verslaggever in de Kamer van Volksvertegenwoordigers zeer duidelijk de term «afzonderlijk» toegelicht.

Het verslag van de heer J. Hambye — Senaat nr. 683 — 25 nov. 1975, blz. 9, zegt: «Dit amendement geeft uitsluitel over de vraag of de opzegging aan beide echtgenoten moet geschieden bij twee afzonderlijke aangetekende brieven dan wel of een enkele brief gericht aan beide echtgenoten volstaat. Het woord 'afzonderlijk' veronderstelt dat twee brieven worden gestuurd of dat de opzegging aan elk der echtgenoten wordt betekend.»

In het verslag van de heer Fr. Baert — Kamer van Volksvertegenwoordigers nr. 869, 17 juni 1976, blz. 7, wordt bevestigd: «Tenslotte wordt de vraag gesteld of de term 'afzonderlijk' in het tweede lid van § 2 betekent dat twee brieven of exploten moeten worden gezonden en of die dezelfde inhoud mogen hebben (d.w.z. allebei gericht zijn aan 'de heer en mevrouw'). Het antwoord is bevestigend in die zin dat elk der echtgenoten een stuk in handen zal moeten krijgen (een brief, een afschrift van een exploit) die echter dezelfde inhoud mogen hebben.»

Deze toelichtingen betreffende het formalisme van art. 215, § 2, 2e lid, B.W. door beide verslaggevers gegeven wordt door de rechtsleer overgenomen.

G. Traest, H. Casman en Fr. Bouckaert schrijven in «Het nieuw huwelijksvermogensrecht, *T.P.R.*, 1976, nr. 18, blz. 795-796; «Aan elk van de echtgenoten afzonderlijk betekent dat twee brieven moeten worden gezonden en de betekening aan elk van hen moet worden verricht.»

P. Watelet, «Des droits et devoirs respectifs des époux», *R.G.E.N.*, 1977, 216-217, schrijft: «Lorsque l'alinéa 2 du § 2 de cet article 215 exige que tous les congés, notifications etc... soient adressés aux deux époux séparément, cela signifie qu'il faut deux significations ou deux exploits. La commission entend par là que chacun des époux doit recevoir en mains propres une pièce (notification ou copie d'exploit). Mais rien n'empêcherait d'adresser les deux notifications à Monsieur et Madame, à condition qu'ils soient notifiés ou que copie en soit délivrée à l'un et à l'autre.»

H. Casman en M. Van Look, *Huwelijksvermogensstelsels*, 1/4, blz. 9 bevestigen: «Dit betekent dat elke echtgenoot een 'stuk' in handen dient te krijgen (aangetekende brief, exploit) waarvan de inhoud evenwel dezelfde mag zijn.»

G. Baeteman, «Het primair huwelijksstelsel», *T.P.R.*, 1978, 240, nr. 95, neemt aan: «Opzeggingen, kennisgevingen en exploten moeten gezonden of betekend worden aan elke echtgenoot die elk een stuk moeten in handen krijgen (een brief, een afschrift van een exploit) maar die dan wel dezelfde inhoud mogen hebben.»

Verder in dezelfde zin M. Bax en H. Casman, «Wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels», *R.W.*, 1976-77, 328, nr. 19; Y. De Cock en J. De Lat, «De bescherming van de gezinswoning», *Jur. Falc.*, 1976-77, 375, nr. 41; C. De Busschere, *De feitelijke scheiding der echtgenoten*, 1978, blz. 118; J. Baugniet, J. De Gavre en Cl. Renard, *La réforme des droits et devoirs respectifs des époux et des régimes matrimoniaux*, blz. 114; A. Delière en P. Delnoy, *Sept leçons sur la réforme des régimes matrimoniaux*, blz. 28; Fr. Baert in de bundel *Het nieuw huwelijksvermogensrecht*, Notariële Dagen Antwerpen, 1976, blz. 7; M. Bax, «Personen- en familierecht», *R.W.*, 1979-80, 1698-1699, nr. 30; J. Hambye, «Régimes matrimoniaux, 2me partie, La réforme de 1976», *Rep. Not.*, d. V, blz. 56, nr. 19.

Er zou wel kunnen aangevoerd worden dat art. 215, § 2, 2e lid, B.W. een streng formalisme oplegt dat in sommige gevallen zelfs als een overdreven formalisme kan overkomen (vgl. Vred. Namen, 16 december 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 224), doch daartegenover staat dat de rechtbank zich niet uit te spreken heeft over de opportuniteit van dit wettelijk formalisme waarop verweerders zich uitdrukkelijk wensen te beroepen.

Inzake rechten en plichten van gehuwden legifereert de wetgever immers in het algemeen en in principe dus voor alle situaties binnen het huwelijk.

In art. 215, § 2, 2e lid, B.W. wordt dan ook geen onderscheid gemaakt naar gelang van de omstandigheden dat de echtgenoten al of niet feitelijk gescheiden leven of dat er al of niet een goede verstandhouding tussen beide echtgenoten heerst (vgl. Bordeaux, 9 december 1965, *J.C.P.*, 1966.II.14.532).

Bij analogie kan gewezen worden op het feit dat inzake pacht, wanneer de beide echtgenoten als medepachters-medeexploitanten een landbouwbedrijf exploiteren, wat betreft het geven van pachtopzegging, dit streng formalisme van een afzonderlijke betekening aan beide echtgenoten aanvaard wordt. Immers, een pachtopzegging gegeven met een aangetekende brief met de vermelding «de heer of mevrouw» wordt niet als een geldige pachtopzegging beschouwd (Cass., 17 maart 1977, *R.W.*, 1977-78, 1130; *Rev. not.*, 1977, 488, en noot H. Closon, die schrijft: «Pour être régulier, il est indispensable que le congé soit adressé séparément à chacun des époux copreneurs» (blz. 491, nr. 5).

Ter zake heeft eiser met een enkele aangetekende brief onder gesloten omslag met de vermelding «aan dhr. & mevr. S. J.P.» huuropzegging gegeven voor het onroerend goed, waarin hun voornaamste gezinswoning gevestigd is en het blijkt dat zowel de heer S., eerste verweerder, als mevrouw S., tweede verweester, hebben getekend om dit aangetekend schrijven in ontvangst te kunnen nemen (at-test van de postontvanger te R.).

In deze omstandigheden besluit eiser dan ook ten onrechte dat hierdoor voldaan is aan de vereisten van art. 215, § 2, 2e lid, B.W.

Immers, daar slechts met een enkele aangetekende brief met de vermelding «aan dhr. en mevr. S. J.P.» huuropzegging is gegeven, staat het vast dat het door art. 215, § 2, 2e lid, B.W. gesteld vereiste van de «afzonderlijke betekening» niet nageleefd is.

Weliswaar beweert eiser in zijn besluiten: «In de gesloten omslag bevonden zich wel degelijk twee exemplaren nl.

één voor de heer en één voor mevrouw S.», wat ten stelligste door verweerders ontkend wordt. Daar eiser geen bewijskrachtige gegevens aanbrengt om zijn beweringen waar te maken, kunnen deze niet als gegrond in aanmerking worden genomen.

Zelfs het geven van een huuropzegging met een aangetekende brief onder gesloten omslag met de vermelding «dhr. en mevr. J.P. S.», die twee exemplaren van de huuropzegging zou bevatten, beantwoordt geenszins aan het begrip van de «afzonderlijke betekening» zoals door art. 215, § 2, 2e lid, B.W. vereist, nl. dat minstens twee op zichzelf staande aangetekende brieven verstuurd worden zodat beide echtgenoten minstens ieder afzonderlijk een aangetekende brief in ontvangst kunnen nemen.

In de gegeven omstandigheden is de kwestieuze huuropzegging door een relatieve nietigheid aangetast, die alleen door verweerders als echtgenoten kan worden ingeroepen (G. Traest, H. Casman en Fr. Bouckaert, *op. cit.*, blz. 796, nr. 18; Cass., 6 oktober 1978, *R.W.*, 1978-79, 1641, *R.T.D.F.*, 1979, 368, met noot J.L. Renchon; Antwerpen, 19 december 1978, *R.W.*, 1979-80, 1148, *R.G.E.N.*, 1979, 188, met noot).

Uit de conclusie van verweerders blijkt geenszins dat zij afstand zouden hebben gedaan van de bescherming hen verleend door art. 215, § 2, 2e lid, B.W., doch daarentegen hebben zij in hun conclusies steeds staande gehouden dat de kwestieuze huuropzegging ongeldig is.

Daar beide verweerders als echtgenoten elk afzonderlijk geen aangetekende brief als huuropzegging ontvangen hebben, kan de huuropzegging, zoals door eiser gegeven met de aangetekende brief met postdatum 5 november 1979, geen de minste uitwerking hebben (verg. Cass., 6 oktober 1978, *R.W.*, 1978-79, 1641).

De door eiser ingestelde vordering tot geldigverklaring van deze huuropzegging dient dan ook ongegrond verklaard te worden.

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 juni 1980

Geding — Schriftelijke behandeling — Mededeling aan het openbaar ministerie — Kennisneming van de ter terechtzitting neergelegde conclusies en dossiers — Proces-verbaal der terechtzitting.

Met toepassing van art. 755 Ger. W. hadden de advocaten hun vooraf overgelegde dossiers en conclusies neergelegd ter terechtzitting van 15 september 1978 van de tweede kamer van het Hof van Beroep te Gent. Zij hadden mondelinge ophelderingen gegeven over punten die de rechter hen gevraagd had, waarna de zaak voor advies aan het openbaar ministerie werd meegedeeld. Dit advies werd klaarblijkelijk op dezelfde zitting gegeven.

Eiser in cassatie meent dat in die omstandigheden het advies van het openbaar ministerie niet regelmatig kon worden gegeven, daar de advocaten niet gepleit hadden en het openbaar ministerie slechts wettelijk advies kan geven

na kennisneming van de ter terechtzitting neergelegde conclusies en dossiers.

Bovendien vermeldt het proces-verbaal der terechtzitting van 15 september 1978 geenszins dat het openbaar ministerie kennis genomen heeft van de door partijen neergelegde dossiers.

Eiser stelt dat aldus de regelmatigheid van de rechtspleging niet kan worden onderzocht (schending van de artt. 20, 755, 764, eerste lid, 1°, en tweede lid, 766, 767, 861 tot 865, 1042, 1138, 5°, en 1261 en 1280 Ger. W. en van het algemeen beginsel van de eerbied voor de rechten van de verdediging).

«Wat het tweede onderdeel betreft:

«Overwegende dat het proces-verbaal van de terechtzitting noch het arrest hoeft te vermelden dat het openbaar ministerie de dossiers heeft ingezien; dat het volstaat dat uit het proces-verbaal en/of het arrest blijkt dat het advies van het openbaar ministerie overeenkomstig artikel 766 van het Gerechtelijk Wetboek werd uitgebracht;

«Dat het onderdeel naar recht faalt;

«Wat het eerste onderdeel betreft:

«Overwegende dat de magistraat van het openbaar ministerie, wanneer hij zijn advies geeft, vrij beoordeelt of hij op voldoende wijze is ingelicht;

«Dat het onderdeel niet kan aangenomen worden»

(Eerste voorzitter: de h. Wauters—Raadsheer-rapporteur: de h. Janssens—Advocaat-generaal: de h. Ballet—Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse—In de zaak: V. t/ D.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 16 juni 1980

Arbeidsovereenkomst — Bedienden — 1. Beëindiging van de overeenkomst door de werkgever tegen de pensioengerechtigde leeftijd van de bediende — Strikte uitlegging van de ter zake geldende wettelijke bepaling — 2. Beëindiging van de overeenkomst — Opzeggingsvergoeding — Berekening — Gratificatie slaande op de prestaties van het verlopen jaar.

Ten aanzien van de cassatieberoepen tegen het arrest, op 10 oktober 1978 door het Arbeidshof te Brussel gewezen, beslist het Hof:

1. «Overwegende dat artikel 15bis, eerste lid, van de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955 betreffende de arbeidsovereenkomst voor bedienden, bepaalt dat, indien de opzegging wordt gegeven om aan de voor onbepaalde tijd gesloten arbeidsovereenkomst een einde te maken op het tijdstip waarop de bediende de normale leeftijd bereikt voor het volledig wettelijk pensioen of daarna, de termijn van opzegging in afwijking van het bepaalde in artikel 15 wordt vastgesteld op zes maanden wanneer de opzegging van de werkgever uitgaat en indien de bediende ten minste vijf jaar dienst telt in de onderneming;

«Overwegende dat deze wettelijke bepaling, die afbreuk doet aan de regel bepaald bij artikel 15, strikt moet worden uitgelegd en niet toepasselijk is wanneer de opzegging door de werkgever is gegeven om een einde te maken aan de overeenkomst vóór het tijdstip waarop de bediende de normale leeftijd bereikt voor het volledig wettelijk pensioen, ook niet indien de werkgever daarbij een vergoeding

voëgt ter compensatie van het loon dat de bediende zou hebben verdiend door tot op die leeftijd te werken;

«Overwegende dat uit het arrest blijkt dat eiseres een einde heeft gemaakt aan de arbeidsovereenkomst van de rechtsvoorganger van de verweerders, 29 maanden voordat laatstgenoemde de leeftijd van 65 jaar bereikte, tegen betaling van een opzeggingsvergoeding die volgens haar gelijk was aan 29 maanden loon;

«Dat daaruit volgt dat het arrest wettelijk beslist dat bovengenoemd artikel 15bis ten deze niet toepasselijk is;»
(...)

2. «Overwegende dat, na wettig te hebben besloten dat de jaarlijkse gratificaties die werkelijk werden toegekend aan de rechtsvoorganger van de eisers, lonen zijn als tegenprestatie voor arbeid verricht tijdens het verlopen jaar, het arrest, nu het erop wijst dat de werkgever niet verplicht was een gratificatie te betalen in de toekomst, eruit afleidt dat deze gratificatie geen deel uitmaakt van de lopende wedde voor de berekening van de compenserende opzeggingsvergoeding in de zin van artikel 20 van de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955 betreffende de arbeidsovereenkomst voor bedienden;

«Overwegende dat weliswaar de partijen bij de arbeidsovereenkomst mogen overeenkomen dat de toekenning tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, van eindejaarspremies of van gelijkaardige verdiensten niet impliceert dat de werkgever verplicht zou zijn deze verdiensten in de toekomst toe te kennen en dat derhalve de werknemer geen verworven recht op die toekomstige voordelen kan doen gelden; dat de geldigheid van dergelijke bedingen zich echter slechts uitstrekt tot de verdiensten die later zullen kunnen worden toegekend en dat ze niet kunnen verhinderen dat de lopende wedde op het ogenblik van het ontslag van de werknemer, wedde die krachtens voornoemd artikel 20 in aanmerking moet worden genomen voor de berekening van de opzeggingsvergoeding, een jaarlijkse gratificatie omvat die hem tot nu toe regelmatig werd betaald als tegenprestatie voor de arbeid verricht ter uitvoering van de arbeidsovereenkomst; dat, nu er zich niets tegen verzet dat de lopende wedde een wedde is voor een arbeid die al is uitgevoerd, het van geen belang is dat de gratificatie elk jaar in één enkele keer werd betaald, gelet op de prestaties van het verlopen jaar;

«Dat het arrest niet wettig beslist op grond van de in het arrest vermelde gegevens dat een jaarlijkse gratificatie niet mag tussenkomen in de berekening van de compenserende opzeggingsvergoeding.»

(Voorzitter: de h. Gerniers—Raadsheer-rapporteur: Baron Vinçotte—Eerste advocaat-generaal: de h. Charles—Advocaten: mrs. Kirkpatrick en Simont—In de zaak: C. e.a. t/ Compagnie B.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 12 september 1980

Huwelijksvermogensstelsels — Gemeenschap — Aanvaarding door de vrouw na echtscheiding — Art. 1463 (oud) B.W.

Tegen het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 21 februari 1979) voert eiseres de schending van art. 1463 (oud) B.W.

en van art. 97 Grondwet aan. Het arrest verklaart eiseres vervallen van het recht de huwelijksgemeenschap te aanvaarden, omdat niet blijkt dat zij binnen de door art. 1463 B.W. gestelde termijn uitdrukkelijk of stilzwijgend de gemeenschap heeft aanvaard. Zij werpt op 1) dat zij in het exploitatiewaarschuwing de echtscheidingsprocedure werd ingeleid, de vereffening en verdeling van de gemeenschap had gevraagd en dit uitdrukkelijke stelling nemen, hoewel daterend van vóór de wettelijk gestelde termijn, voldoende is om de stilzwijgende aanvaarding te staven; 2) dat zij steeds tegenover derden en haar kinderen staande heeft gehouden dat zij haar deel in de gemeenschap opeiste, en zij bovendien haar oorspronkelijke vordering heeft voortgezet en op 5 mei 1975 de lijst van de getuigen voor haar vordering neerlegde.

«Wat het eerste onderdeel betreft:

«Overwegende dat het arrest, na te hebben geconstateerd dat het vonnis waarbij de door verweerder bij tegenvordering ingestelde eis tot echtscheiding werd toegestaan, overgeschreven werd in de registers van de burgerlijke stand, vaststelt dat eiseres niet bewijst noch aanbiedt te bewijzen, binnen de door artikel 1463 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde termijn, die het preciseert, op enige wijze haar bedoeling te hebben betuigd de huwelijksgemeenschap te aanvaarden;

«Overwegende dat het onderdeel erop neerkomt te beweren dat de stilzwijgende aanvaarding van de huwelijksgemeenschap door de vrouw, kan worden afgeleid uit de enkele omstandigheid dat zij buiten de genoemde termijn een bepaalde daad heeft verricht;

«Overwegende dat, zo de rechter weliswaar, wanneer de uit de echt gescheiden vrouw tijdens de bij artikel 1463 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde termijn een daad heeft verricht waaruit de bedoeling zou blijken om de huwelijksgemeenschap te aanvaarden, de bedoeling welke onder die daad schuilt, mag uitleggen aan de hand van feiten welke die termijn voorafgaan of volgen, deze feiten op zichzelf geen aanvaarding van de huwelijksgemeenschap tijdens de genoemde termijn kunnen opleveren;

«Dat het onderdeel faalt naar recht;

«Wat het tweede onderdeel betreft:

«Overwegende dat, door de in het antwoord op het eerste onderdeel overgenomen vaststelling van het arrest, de rechters de aanvoering van eiseres beantwoorden, luidens welke zij steeds tegenover derden en haar kinderen had voorgehouden haar deel in de gemeenschap op te eisen;

«Overwegende dat, in zoverre eiseres haar stilzwijgende aanvaarding van de huwelijksgemeenschap afleidt uit de neerlegging op 5 mei 1975 van de lijst van haar getuigen in verband met de door haar ingestelde eis tot echtscheiding, het onderdeel, dat stoelt op een feit dat voor het hof van beroep niet werd aangevoerd, nieuw is en mitsdien niet ontvankelijk;

«Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Janssens—Raadsheer-rapporteur: de h. Sury—Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts—Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse—In de zaak: K. t/ W.)

Hof Gent (7e Kamer), 12 maart 1980

Voorrecht — Verkoper — Bedrijfsuitrustingsmaterieel - Sportwagen.

Aan de gefailleerde, een naamloze vennootschap, was een sportwagen verkocht. Een afschrift van de factuur werd binnen de door art. 20, 5°, Hypotheekwet gestelde termijn ter griffie van de rechtbank van koophandel neergelegd. Anders dan de eerste rechter (Kh. Brugge, afd. Oostende, 1 maart 1980), beslist het hof dat de wagen niet als bedrijfsuitrustingsmaterieel kan worden aangemerkt:

«Overwegende dat geïntimeerde het voertuig als bedrijfsmaterieel beschouwt op grond dat de gefailleerde een bouwonderneming was, zodat het voertuig, dat te goeder trouw gefinancierd werd, 'ongetwijfeld dienstig was om de werken en de cliënteel te bezoeken';

«Dat verder gesteld wordt dat ten aanzien van de gefailleerde, die als rechtspersoon 'enkel bevoegdheid had binnen haar sociale doelomschrijving', de aankoop een daad van koophandel was zodat de alstoen enige voorhanden personenwagen voor het bedrijf ongetwijfeld dienstig was en zelfs als 'bedrijfslast fiscaal aftrekbaar was';

«Dat ten slotte nog uiteengezet wordt dat het ter zake geen 'sportwagen' zou betreffen, doch een 'enig in omloop zijnde, commercieel-prestigieuze wagen die het bedrijf uiteraard dienstig was bij het opzoeken van cliënteel en toezicht op de werken';

«Overwegende evenwel dat niet kan worden uitgemaakt in welke mate de gefailleerde, die met een maatschappelijk kapitaal van 200.000fr. op 14 december 1976 gesticht was, in 1978 nog als bouwonderneming bedrijvig was en aan haar maatschappelijk doel beantwoordde, nl. de aanneming of onderaanneming betreffende de afwerking van gebouwen, omvattende alle werken, die na de ruwbouw kunnen worden uitgevoerd tot aan de volledige oplevering 'sleutel op de deur' (cf. art. 3 van de standregelen);

«Dat de stukken (cf. het door de curator overgelegd handelsregister) immers uitwijzen dat met ingang van 29 augustus 1977 door de gefailleerde als enige handelswerkzaamheid opgegeven werd 'groot- en kleinhandel in valse zolderingen (in hout- of vezelplaten) hoofdzakelijk bestemd om door incorporatie onroerend van natura te worden (geen plaatsing, fabricatie of herstelling)';

«Dat derhalve, in het kader van deze beperkte handelsactiviteit waarvoor de rechtspersoon zich liet inschrijven, moeilijk kan worden aangenomen dat de aankoop van een Triumph, type Spitfire- 1500 toen ertoe gestrekt heeft de cliënteel op te zoeken en toezicht uit te oefenen op de werken;

«Dat trouwens geen gegevens voorhanden zijn omtrent na mei 1978 aan gang zijnde werken, die toezicht en verplaatsing vergden, en zulks trouwens weinig waarschijnlijk is, aangezien de vennootschap geen plaatsing, fabricatie of zelfs maar herstellingen deed en zich beperkte tot groot- en kleinhandel;

«Dat in die omstandigheden geenszins bewezen is dat, samen met andere of vroegere voertuigen (cf. stuk 7; brief van 1.12.1978 van advocaat H. De Wulf), de in mei 1978 voltrokken aankoop en levering van een bijkomend voertuig, een Triumph Spitfire — waarvan de afbeelding, bouw en beschrijving (krachtige, kleine sportieve coupé; decapotable; 2 zitplaatsen; luxe afwerking) duidelijk uitwijst dat het onmiskenbaar een echte sportwagen met beperkte

ruimte betreft —, beschouwd kan worden als noodzakelijk, aan de zaak eigen bedrijfsmaterieel en tot nut strekte van de door de (vijf maand later) gefailleerde rechtspersoon uitgeoefende handelswerkzaamheid;

«Dat immers noch het ten aanzien van een handelsvennootschap bestaand wettelijk vermoeden van commercialiteit, wat de door haar gestelde handelingen betreft, noch de uit hoofde van fiscale doeleinden onderstelde (doch ten deze nooit verwezenlijkte) mogelijkheid om in balans vermelde aankoop als bedrijfslast in te schrijven, noch de goede trouw van de verkoper op zichzelf volstaat als bewijs dat het ter zake om een in artikel 546 F.W. bepaald machines, toestellen, gereedschap en ander bedrijfsuitrustingsmaterieel, zou gaan.»

(Voorzitter: de h. Desplenter—Raadsheren: de hh. Couckuyt en Degraeve—Eerste advocaat-generaal: de h. Bonte—Advocaten: mrs. De Grave en Debucquoy—In de zaak: faillissement N.V. O. t/ N.V. K.)

Arbeidshof Brussel (7e Kamer), 20 november 1980

Werkloosheid — Dienstbetrekking met verkorte werktijd uit eigen wil — Begrip.

Vóór de aanvang van haar werkloosheid was de werkloze tewerkgesteld bij een verzekeringsmaatschappij in een deeltijdse dienstbetrekking gedurende vijf namiddagen van 3 u. 45 min. per week. De Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening was de mening toegedaan dat de werkloze niet toelaatbaar was op grond van het bepaalde in de artt. 125bis en 130, § 2bis, van het K.B. van 20 december 1963, aangezien de dienstbetrekking geen arbeidsdagen van ten minste vier uren omvatte met een totaal van ten minste 20 arbeidsuren per week. De Arbeidsrechtbank te Brussel verwierp dit standpunt. Ook het arbeidshof wijst de opvatting van de R.V.A. af:

«Dat geïntimeerde van 1 juni 1977 tot 31 mei 1979 tewerkgesteld was als bediende bij de Onderlinge Verzekeringsvereniging G.M. te Brussel;

«Dat ze werkzaam was als half-time bediende en als zodanig elke namiddag werkte gedurende vijf dagen per week; dat de wekelijkse arbeidsduur in de verzekeringsondernemingen door de collectieve arbeidsovereenkomst, gesloten in het Nationaal Paritaire Comité van het verzekeringswezen, geleidelijk van 40 uren op 39 uren (1.4.1977), 38 uren (1.1.1979) en 37 uren (1.1.1980) werd gebracht; dat deze vermindering van de arbeidsduur verplicht was en diende te worden toegepast zonder vermindering van het loon; dat de arbeidstijd van geïntimeerde dan ook vastgesteld werd op 3 u. 45 minuten per dag, normale halve dagtaak in de sector, met behoud van het oorspronkelijk loon, berekend op basis van het loon van een bediende van dezelfde kwalificatie met volledige activiteit van 40 uur, zoals blijkt uit de neergelegde loonstaten;

«Dat men niet goed inziet hoe geïntimeerde zich zou hebben kunnen onttrekken aan de arbeidsvoorwaarden, namelijk wat de duur van de prestaties betreft, die door de werkgever werden opgelegd ter uitvoering van een collectieve arbeidsovereenkomst die voor hem bindend was;

«Overwegende dat de 600 halve dagen gepresteerd door geïntimeerde gedurende voormelde referteperiode bijgevolg dienen te worden beschouwd als halve dagen van vier

uren in de zin van de artikelen 125bis en 130, § 2bis, van het koninklijk besluit van 20 december 1963.»

(Voorzitter: de h. Mommens—Raadsheren in sociale zaken: de hh. Van Stichel en Dekock—Advocaat-generaal: de h. Keereman—Advocaat: mr. De Bock—In de zaak: R.V.A. t/ G.)

NOOT—Het Hof van Cassatie heeft echter in zijn arrest van 6 februari 1974 (R.W., 1974-1975, 889) geoordeeld dat, voor de toepassing van artikel 130, § 2bis, tweede lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963, alleen de uren in aanmerking komen gedurende welke arbeid wordt verricht tijdens arbeidsdagen van ten minste vier uren.

EUROPEES RECHT

Zaak 4/79 — Sté Coop. Providence agricole de la Champagne/ Office National Interprofessionnel des Céréales (ONIC) — (prejudiciële zaak) — 15 oktober 1980 — *Monetair compenserende bedragen op afgeleide produkten*

De Coöperatieve Vereniging, «Providence agricole de la Champagne» heeft in april 1978 het Tribunal administratif de Châlons-sur-Marne verzocht het Office National Interprofessionnel des Céréales (ONIC) te veroordelen tot terugbetaling van een bedrag van FF 20863, 57, zijnde het deel van de monetair compenserende bedragen (mcb's) dat onverschuldigd zou zijn betaald voor tussen 10 augustus 1976 en 28 juli 1977 geëxporteerd gries en griesmeel van maïs.

Naar aanleiding van dit geschil heeft de nationale rechter het Hof van Justitie verzocht om een prejudiciële beslissing over de geldigheid van verordening nr. 2744/75 van de Raad betreffende de regeling voor de invoer en de uitvoer van op basis van granen en rijst verwerkte produkten en van de verordeningen nrs. 1910/76 en 2466/76 van de Commissie tot wijziging van de monetair compenserende bedragen die moesten worden geheven dan wel toegekend bij de invoer of uitvoer van bepaalde produkten in de sector granen, en van die verordeningen die vervolgens deze bedragen in de hierna onderzochte omstandigheden hebben gewijzigd.

In de eerste plaats wordt gevraagd of verordening nr. 2744/75 niet ongeldig is wegens inbreuk op «het beginsel van vrije mededinging en gelijke behandeling van ondernemingen die op het grondgebied van de Gemeenschap zijn gevestigd».

Vervolgens wordt gevraagd of de bedoelde verordeningen van de Commissie waarbij de hoogte van de mcb's voor gries en griesmeel werd vastgesteld met gebruikmaking van de bij 's Raads verordening nr. 2744/75 voor de heffingen en restituties voorziene coëfficiënt 1,8, niet in strijd waren met verordening nr. 974/71 van de Raad, alsmede met het verbod van discriminatie tussen producenten.

Voor het bedoelde tijdvak werd het mcb op een ton griesmeel vastgesteld als volgt:

het mcb per ton maïs x 1,8; zulks geschiedde ter uitvoering van de artikelen 1 en 2 van 's Raads verordening nr. 974/71.

De coëfficiënt 1,8 in de litigieuze verordeningen wil de invloed van de toepassing van het mcb voor maïs (basisprodukt) op de prijs van griesmeel (afhankelijk produkt) tot uitdrukking brengen, ervan uitgaande dat de voor de produktie van een ton griesmeel 1,8 ton maïs nodig is en dat bijgevolg, ter vermindering van vervalsing van de concurrentie en verlegging van het handelsverkeer in zowel de handel tussen Lid-Staten als met derde landen, voor een ton griesmeel hetzelfde mcb dient te worden geheven of toegekend als voor 1,8 ton maïs.

Ten aanzien van deze berekening stelt verzoekster in het hoofdgeding dat het weliswaar juist is dat men, wanneer men maïs wil omzetten in gries of griesmeel (afgeleide hoofdprodukten), 1,8 ton maïs nodig heeft om 1 ton griesmeel te verkrijgen, maar dat men dezelfde hoeveelheid maïs ook verkrijgt van andere afgeleide secundaire produkten, waarop eveneens, naargelang het geval, mcb's worden geheven of toegekend.

De door de Commissie gehanteerde methode zou dus leiden tot overcompensatie van de invloed van het mcb van het basisprodukt op de prijs van het afgeleide hoofdprodukt. Dientengevolge zouden de griesmeelexporteurs in Lid-Staten met een zwakke munt te hoge mcb's (lasten) betalen, terwijl de exporteurs uit Lid-Staten met een sterke munt eveneens te hoge mcb's (subsidies) zouden ontvangen. Deze overcompensatie zou een belemmering voor het vrije verkeer van het betrokken produkt binnen de gemeenschappelijke markt en een discriminatie tussen producenten opleveren, omdat zij een protectionistisch bestanddeel zou bevatten ten gunste van de exporteurs van sommige Lid-Staten en een belemmering ten nadele van de exporteurs van andere Lid-Staten.

Volgens verzoekster in het hoofdgeding zou het bedrag van de door haar te betalen mcb's moeten worden vermindert, in die zin dat het totaal van de verschillende vastgestelde mcb's voor de verschillende afgeleide produkten van een bepaalde hoeveelheid maïs de mcb's op dezelfde hoeveelheid maïs niet te boven gaat.

De gestelde vragen strekken dus voornamelijk ertoe te vernemen of de bij elkaar opgetelde mcb's voor de verschillende produkten of bijprodukten, verkregen door verwerking van een bepaalde hoeveelheid van een basisprodukt, het op dit produkt toepasselijke mcb te boven kunnen gaan.

Eerste vraag: geldigheid van verordening nr. 2744/75 van de Raad

De vragen betreffen in hun geheel de geldigheid van de toepassing van de verwerkingscoëfficiënt 1,8 voor de berekening van het mcb op griesmeel en gries, zodat de eerste vraag niet afzonderlijk beantwoord behoeft te worden.

Tweede vraag: geldigheid van de verordeningen nrs. 1910/76, 2466/76 en 938/77 van de Commissie, voor zover daarin mcb's voor maïs-griesmeel zijn vastgesteld door toepassing van de verwerkingscoëfficiënt 1,8

A. Algemene overwegingen

De mcb's zijn bij verordening nr. 974/71 ingevoerd ten einde binnen de gemeenschappelijke ordeningen der markten een verstoring van het bij de communautaire verordeningen voorziene interventiestelsel en abnormale prijsbewegingen tengevolge van de fluctuaties van de valuta's van sommige Lid-Staten te voorkomen. In de con-

siderans van verordening nr. 974/71 wordt bepaald dat de compenserende bedragen niet hoger dienen te zijn dan strikt noodzakelijk is om de invloed te compenseren van de monetaire maatregelen op de prijzen van de basisprodukten waarvoor is voorzien in interventie maatregelen en slechts van toepassing dienen te zijn in die gevallen waarin deze invloed moeilijkheden zou veroorzaken.

De invoering van mcb's beoogt dus hoofdzakelijk het eenvormige prijsstelsel in een gemeenschappelijke marktordering te handhaven. Zij mag er niet toe strekken voor wat de landbouwprijzen betreft de markten van de ene Lid-Staat in vergelijking tot die van de andere een aanvullende bescherming te bieden; dit doel is onverenigbaar met de nagestreefde eenvormigheid.

Voor wat meer in het bijzonder de afhankelijke produkten betreft, stelt de term «invloed» in artikel 2, lid 2, van verordening nr. 974/71 de Commissie enkel in staat om bij de vaststelling van de mcb's rekening te houden met de repercussie van de op het basisprodukt toepasselijke mcb's op de prijs van het afhankelijke produkt.

Het stelsel van mcb's dat als overgangsmaatregel voor zover mogelijk de nadelige invloed voor de eenvormige prijsregeling van de kortstondige fluctuaties in de wisselkoersen van de valuta van verscheidene Lid-Staten ten opzichte van de representatieve wisselkoers van deze valuta, uitgedrukt in landbouwkoreneenheden, moet neutraliseren is derhalve fundamenteel verschillend voor het stelsel van heffing en restituties in het handelsverkeer in landbouwprodukten met derde landen. Het laatste stelsel bevat protectionistische elementen voor de communautaire landbouwproduktie in haar geheel.

Stellig dient te worden vastgesteld dat de mcb's niet alleen in het intracommunautaire handelsverkeer, maar ook in het handelsverkeer met derde landen worden geheven of toegekend. Deze omstandigheid rechtvaardigt echter niet dat in het bedrag ervan een beschermend element wordt opgenomen, dat is ontleend aan het heffingenstelsel, te meer niet waar wegens de nagestreefde gelijkheid van het bedrag van de intracommunautaire mcb's en de mcb's met derde landen, dit beschermd element zich automatisch uitstrekt tot het intracommunautaire handelsverkeer. Dit verschil tussen het stelsel van heffingen en restituties enerzijds en dat van de mcb's anderzijds correspondeert met het vereiste van een strikte neutraliteit van de mcb's.

Het Hof geeft toe dat de berekening van de invloed van het voor een basisprodukt vastgestelde mcb op prijs van afhankelijke produkten voor een groot aantal produkten waarvan de vervaardigingsmethode en de samenstelling in de verschillende streken van de Gemeenschap kunnen uiteenlopen, ingewikkelde technische en economische problemen oplevert. Het oplossen van deze problemen staat aan de Commissie die daartoe over een ruime discretionaire bevoegdheid beschikt. Deze bevoegdheid is echter niet ongelimiteerd. Indien de berekeningswijze tot gevolg heeft dat verwerkte produkten stelselmatig worden onderworpen aan mcb's waarvan de last — of in voorkomend geval het voordeel — hoger is dan strikt noodzakelijk is voor het in aanmerking nemen van de invloed van het op het basisprodukt toepasselijke mcb, kunnen de bepalingen waarbij deze bedragen worden vastgesteld niet worden geacht de gevolgen van de monetaire fluctuaties tussen de Lid-Staten te neutraliseren. In een dergelijk geval handelt de Commissie niet meer binnen het kader van haar bevoegdheden krachtens verordening nr. 974/71.

B. De litigieuze verwerkingscoëfficiënt

Door de Commissie wordt niet betwist dat tengevolge van de toepassing van de verwerkingscoëfficiënten, die zijn vastgesteld voor de berekening van de mcb's in de produktielijn, thans in geding — maïs (basisprodukt), griesmeel en gries (afgeleide hoofdprodukten), kiemen, farine première en voedermeel (afgeleide secundaire produkten) — voor de hoeveelheden van de verschillende afgeleide secundaire en hoofdprodukten uit een bepaalde hoeveelheid maïs, mcb's worden vastgesteld die, bij elkaar opgeteld, de vastgestelde mcb's voor de hoeveelheid maïs waaruit zij zijn vervaardigd, duidelijk te boven gaan.

Daaruit volgt dat gedurende het tijdvak waarin de litigieuze exporten plaatsvonden, de invloed van het vastgestelde mcb voor het basisprodukt en de afgeleide produkten is overgecompenseerd. Deze invloed kan namelijk om redenen inherent aan het stelsel van mcb's, niet hoger zijn dan het mcb op het basisprodukt.

De Commissie voert verschillende argumenten aan: — de zuiver mathematische benadering die het hierboven aangegeven plafond zou inhouden, zou geen rekening houden met de economische realiteit —, men zou niet kunnen voorbijgaan aan «de onontkoombare banden tussen mcb's en heffingen».

Deze redenering kan niet worden gevolgd.

Door de zo groot mogelijke neutraliteit van de mcb's is het intracommunautaire handelsverkeer — fundamentele doelstelling van het stelsel — op te offeren aan een protectionistische doelstelling die men deze mcb's in bepaalde handelsbetrekkingen met de derde landen zou willen toemeten, heeft de Commissie de haar ter zake toegekende beoordelingsruimte overschreden en niet alleen de beginselen waarop verordening nr. 974/71 berust miskent, maar ook de in artikel 43, lid 3, EEG-Verdrag vervatte regel dat de gemeenschappelijke ordening der markten aan het handelsverkeer binnen de Gemeenschap voorwaarden moet waarborgen die overeenkomen met die op een nationale markt.

C. Gevolgen van de vastgestelde ongeldigheid

Opgemerkt zij echter dat de vastgestelde ongeldigheid niet leidt tot de conclusies die verzoekster in het hoofdgeding daaruit wil trekken aangaande de verlaging van de mcb's op de door haar in de aangegeven periode verrichte exporten van griesmeel.

Weliswaar stelt het Verdrag niet uitdrukkelijk de consequenties vast die in het kader van een prejudiciële procedure uit een ongeldigverklaring voortvloeien, doch de artikelen 174 en 176 bevatten nauwkeurige bepalingen ter zake van de gevolgen van de nietigverklaring van een verordening in een rechtstreeks beroep.

Artikel 176 bepaalt dat de instelling welke de vernietigde handeling heeft verricht, gehouden is de maatregelen te nemen, welke nodig zijn ter uitvoering van het arrest van het Hof van justitie. In casu dient artikel 174, tweede alinea, per analogiam te worden toegepast, volgens hetwelk het Hof die gevolgen van de vernietigde verordening kan aanwijzen, welke als gehandhaafd moeten worden beschouwd, zulks om dezelfde redenen van rechtszekerheid als waarop deze bepaling berust. Enerzijds zou de onderhavige ongeldigheid aanleiding kunnen geven tot terugvordering van de bedragen die ten onrechte zijn betaald door de betrokken ondernemingen in landen met een zwakke munt en door de betrokken nationale overheden met een sterke munt, het-

geen in verband met het gebrek aan uniformiteit van de toepasselijke nationale wettelijke regelingen tot aanzienlijke verschillen in behandeling zou kunnen leiden en daardoor nieuwe vervalsingen van de mededinging zou kunnen veroorzaken.

Anderzijds kan geen raming worden gemaakt van de economische nadelen die voortvloeien uit de ongeldigheid van de vaststelling van de mcb's volgens de door de Commissie aanvaarde berekeningsmethode, zonder beoordelingen die alleen die instelling ingevolge verordening nr. 974/71 gehouden is te geven, met inachtneming van de verschillende relevante factoren, zoals bijvoorbeeld de verdeling van het maximumbedrag over de verschillende afgeleide of afhankelijke produkten.

Het Hof verklaarde voor recht:

1. Door in verschillende achtereenvolgende uitvoeringsvoorschriften, en met name in de verordeningen nr. 1910/76 van 30-7-1976, nr. 2466/76 van 8-10-1976 en nr. 938/77 van 29-4-1977, een berekeningswijze vast te stellen voor de monetair compenserende bedragen voor op basis van maïs verwerkte produkten, waarvan de prijs afhankelijk is van die van maïs, als gevolg waarvan voor de verschillende, door de verwerking van een bepaalde hoeveelheid maïs in een bepaalde produktiecyclus verkregen produkten monetair compenserende bedragen worden vastgesteld waarvan de som aanzienlijk hoger ligt dan het voor die bepaalde hoeveelheid maïs vastgestelde monetair compenserend bedrag, heeft de Commissie basisverordening nr. 974/71 van de Raad van 12 mei 1971 alsmede artikel 43, lid 3, EEG-Verdrag geschonden.

2. Voor wat betreft het vóór de datum van dit arrest gelegen tijdvak, kan de door de nationale autoriteiten op basis van de verordeningen nrs. 1910/76, 2466/76 en 938/77 van de Commissie uitgevoerde inning of betaling van monetair compenserende bedragen niet op grond van de geconstateerde ongeldigheid van de vaststelling van de monetair compenserende bedragen volgens de in die verordeningen vervatte berekeningswijze, in geding worden gebracht.

Zaak 145/79 — S.A. Roquette/Franse Staat (Douaneadministratie — (prejudiciële zaak) — *Monetair compenserende bedragen op afgeleide produkten* — 15 oktober 1980.

Het Tribunal d'Instance te Rijsel heeft het Hof 7 vragen gesteld over de uitlegging van artikel 40 EEG-Verdrag en de artikelen 1 en 2 van verordening nr. 974/71 betreffende bepaalde conjunctuurpolitieke maatregelen welke naar aanleiding van de tijdelijke verruiming van de fluctuatiemarges van de valuta's van sommige Lid-Staten dienen te worden genomen in de landbouwsector.

Bij het Tribunal heeft S.A. Roquette een vordering ingesteld tegen de Franse staat tot terugbetaling van de door de Douane sedert 25 maart 1976, datum van inwerkingtreding van verordening nr. 652/76 van de Commissie houdende wijziging van de monetaire compenserende bedragen naar aanleiding van de ontwikkeling van de wisselkoersen van de Franse frank, teveel geheven monetaire compenserende bedragen (mcb's).

Verzoekster in het hoofdgeding Roquette betwistte de berekeningsmethoden die de Commissie hanteerde bij het vaststellen van de mcb's op de verwerkte produkten van de maïszetmeelindustrie, de verwerkte produkten van de tar-

wezetmeelindustrie, op aardappelzetmeel, sorbitol en isoglucose.

Deze methodes zouden in strijd zijn met de door de Raad vastgestelde regels voor de wijze van berekening van de mcb's op produkten die afhankelijk zijn van produkten waarvoor in interventiematregelen is voorzien.

Deze methodes zouden ook hebben geleid tot verval-singen van de mededinging tussen de producenten van de gemeenschappelijke markt.

Verweerster in het hoofdgeding betoogt dat de Franse staat de gemeenschapsverordening enkel toepast zonder de juistheid van de wijze van berekening van de mcb's te kunnen beoordelen. Zij heft deze bedragen en draagt ze af aan het EOGFL.

In zes vragen wordt het Hof verzocht uitspraak te doen over de door de Commissie gebruikte berekeningsmethoden bij het bepalen van de door haar vastgestelde bedragen. Indirect wordt daarin dus om een beoordeling van de geldigheid van de bepalingen van de verordening gevraagd waarbij de Commissie de op de betrokken produkten toe-passelijke mcb's heeft vastgesteld.

Algemene overwegingen

Voor de doelstellingen welke zijn beoogd met het invoeren bij verordening nr. 974/71 van mcb's in het gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt verwezen naar de algemene overwegingen in zaak 4/79 (22/80 bis, blz. 3).

Vragen van de nationale rechter

1. Maïszetmeel

Het Tribunal vraagt of de restitutie bij de produktie, berekend in groene munteenheden, in aanmerking dient te worden genomen bij de berekening van de mcb's voor maïszetmeel en daarvan afgeleide produkten.

Deze mcb's zijn berekend op basis van de interventieprijs van maïs, maar is deze berekeningswijze niet verkeerd aangezien zij geen rekening houdt met de restitutie bij de produktie die wordt toegekend voor maïs die in de Gemeenschap voor de vervaardiging van maïszetmeel wordt gebruikt?

Het Hof volgde de redenering waarmee de Commissie haar berekeningswijze poogde te rechtvaardigen, niet en antwoordde op de eerste vraag dat de mcb's voor maïszetmeel ingevolge verordening nr. 974/71 moeten worden berekend op basis van de interventieprijs van maïs, vermindert met de restitutie bij de produktie van maïszetmeel.

2. Tarwezetmeel

Gevraagd wordt of bij de berekening van het mcb voor tarwezetmeel de prijs van het basisprodukt vóór aftrek van de restitutie bij de produktie gelijk dient te zijn aan de prijs die in aanmerking dient te worden genomen bij de berekening van het mcb voor tarwe.

Het Hof verklaarde dat de Commissie door een andere berekeningsgrondslag voor de mcb's voor tarwezetmeel te aanvaarden dan de referentieprijs, vermindert met de restitutie bij de produktie, zijn bevoegdheden blijkt te hebben overschreden. Bijgevolg dient het antwoord op de tweede vraag bevestigend te luiden.

3. Het geheel van afgeleide produkten van eenzelfde basisprodukt

In de vraag wordt aan de orde gesteld of het totaal van de mcb's voor alle produkten en bijprodukten van de verwer-

kende industrie van eenzelfde basisprodukt het mcb van het basisprodukt te boven kan gaan.

Deze vraag is reeds onderzocht in de zaken 4/79 en 109/79 (zie nr. 22/80 bis) en heeft tot het volgende antwoord geleid: de Commissie heeft verordening nr. 974/71 en artikel 43, lid 3, EEG-Verdrag geschonden.

4. Aardappelzetmeel

Gevraagd wordt of het mcb voor aardappelzetmeel gelijk moet zijn aan dat voor maïszetmeel.

Het Hof verklaart dat hierop geantwoord dient te worden dat het mcb voor aardappelzetmeel dat voor maïszetmeel niet te boven mag gaan.

5. Sorbitol

De nationale rechter vraagt of op basis van maïs vervaardigde sorbitol met een manitolgehalte van meer dan 2%, waarvan de prijs gerelateerd is aan die van maïs «dient te worden onderworpen aan een mcb dat is gebaseerd op de prijs van maïs».

Het Hof antwoordt dat dit produkt niet noodzakelijkerwijs behoeft te worden onderworpen aan een mcb dat is gebaseerd op de prijs van maïs.

6. Isoglucose

Gevraagd wordt of op basis van maïs vervaardigde isoglucose waarvan de prijs gerelateerd is aan die van maïs, dient te worden onderworpen aan een mcb dat is gebaseerd op de prijs van maïs.

Het antwoord op deze vraag luidt ontkennend. Over isoglucose zijn een aantal communautaire maatregelen vastgesteld waarbij voor dit produkt een eigen regeling wordt vastgesteld, die echter gelijksoortig is met de regeling voor vloeibare suiker waarmee isoglucose geacht wordt rechtstreeks te concurreren. In die omstandigheden heeft de Commissie de mcb's voor isoglucose terecht op basis van de mcb's voor witte suiker berekend.

De geldigheid van verordening nr. 652/76 en de verordeningen tot wijziging van deze verordening

Uit het antwoord op de eerste, tweede, derde en vierde vraag vloeit voort dat verordening nr. 652/76 ongeldig is. Waar deze ongeldigheid is uitgesproken in een prejudicieel beroep, dienen de gevolgen daarvan te worden beoordeeld. Men wordt wederom verwezen naar het betoog ter zake in arrest 4/79 (zie nr. 22/80 bis).

Op de vragen van het Tribunal te Rijsel verklaarde het Hof voor recht:

1. Verordening nr. 652/76 van de Commissie van 24 maart 1976 is ongeldig:

— voor zover zij de voor maïszetmeel geldende compenserende bedragen vaststelt op een andere grondslag dan die van de interventieprijs van maïs vermindert met de restitutie bij de produktie van zetmeel,

— voor zover zij de voor tarwezetmeel geldende compenserende bedragen vaststelt op een andere grondslag dan die van de referentieprijs van tarwe vermindert met de restitutie bij de produktie van zetmeel,

— voor zover zij de compenserende bedragen geldend voor alle verschillende, bij de verwerking van een bepaalde hoeveelheid van eenzelfde basisprodukt, zoals maïs of tarwe, in een bepaalde produktiecyclus verkregen produkten, vaststelt op een aanzienlijk hoger niveau dan het voor die bepaalde hoeveelheid van het basisprodukt geldende compenserende bedrag.

— voor zover zij voor aardappelzetmeel compenserende bedragen vaststelt die de voor maïszetmeel geldende bedragen overschrijden.

2. Deze ongeldigheid leidt tot de ongeldigheid van de bepalingen van de latere verordeningen van de Commissie tot wijziging van de monetaire compenserende bedragen voor de sub 1 bedoelde produkten.

3. Voor wat betreft het vóór de datum van dit arrest gelegen tijdvak, kan de door de nationale autoriteiten op basis van bovenbedoelde bepalingen uitgevoerde inning of betaling van monetaire compenserende bedragen niet op grond van de ongeldigheid van die bepalingen in geding worden gebracht.

4. Bij de vaststelling van de monetaire compenserende bedragen voor op basis van maïs vervaardigde sorbitol met een manitolgehalte van meer dan 2%, was de Commissie niet gehouden dat produkt aan een op dat voor maïs gebaseerd monetair compenserend bedrag te onderwerpen.

5. Isoglucose, vervaardigd op basis van maïs, hoeft niet te worden onderworpen aan een op dat voor maïs gebaseerd monetair compenserend bedrag.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het departement rechten U.I.A.

Wijziging van de Grondwet

Op 23 januari 1981 werd artikel 100 van de Grondwet gewijzigd door de toevoeging van een nieuwe volzin aan artikel 100, eerste lid: «Zij (de magistraten) worden in ruste gesteld op de bij de wet bepaalde leeftijd en genieten het bij de wet bepaalde pensioen» (B.S., 24 januari 1981).

Deze bepaling bedoelt klaarheid te scheppen omtrent de bevoegdheid van de wetgever. Want bij de parlementaire besprekingen die de wet van 5 augustus 1978 houdende economische en budgettaire hervormingen voorafgingen, werd door sommigen het grondwettelijk karakter betwist van bepalingen die wijzigingen zouden aanbrengen in het stelsel van het emeritaat en van de leeftijdsgrens in de magistratuur en die alleen op een gewone wet zouden berusten.

De herstellwet van 10 februari 1981 inzake overheidspensioenen heeft aan de emeritaatsregeling een einde gemaakt (zie infra W.R., «De herstellwetten», nr. 6).

W.L.

Vertegenwoordiging van de zelfstandigen bij de arbeidsgerechten

Bij wet van 24 december 1980 (B.S., 23 januari 1981) werd art. 728 Ger. W. vervangen. Het recht om zelfstandigen voor de arbeidsgerechten te vertegenwoordigen wordt verruimd. Een zelfstandige arbeider mag in geschillen betreffende zijn eigen rechten en verplichtingen, in die hoedanigheid of in de hoedanigheid van minder-valide, vertegenwoordigd worden door de afgevaardigde van een representatieve organisatie van zelfstandigen.

Art. 728 Ger. W. werd voor het overige getoiletteerd en in paragrafen ingedeeld. De term «residuairen» werd vervangen door «personen». C.O.O. werd O.C.M.W.

J.L.

Delcrederedienst

De wet van 12 januari 1981 brengt diverse wijzigingen in het organiek statuut van de Nationale Delcrederedienst (B.S., 6 februari 1981).

De Nationale Delcrederedienst heeft een ruime en belangrijke opdracht bij de export. Deze dienst verleent o.m. waarborgen voor import- en exporttransacties, is gemachtigd dekking te bieden tegen een aantal risico's verbonden aan Belgische investeringen in het buitenland en kan meewerken aan de financiering van de transacties die hij verzekert. Hierbij wordt het algemeen belang van het land soms in overweging genomen.

Wegens het stijgend aantal verbintenissen werd het noodzakelijk de financiële middelen van deze dienst te verhogen door een verhoging van de dotaties (650 miljoen frank nominaal en 8 miljard 350 miljoen frank nominaal). Deze verhoging is ingegeven door de inspanningen van de overheid tot uitbreiding van de export. Tevens wordt bepaald dat het K.B. nr.42 van 31 augustus 1939 voortaan wordt aangehaald als «wet op de Nationale Delcrederedienst», hoewel van een wet in «formele zin» geen sprake kan zijn.

H.B.

Dotaties Gemeentefonds en Fonds der Provinciën

De wet van 24 december 1980 met betrekking tot de dotaties voor het jaar 1981 van het Gemeentefonds en van het Fonds der Provinciën (B.S., 10 februari 1981) heeft de dotaties voor 1981 respectievelijk vastgelegd op meer dan 57 miljard frank en bijna 7 miljard frank.

Waren de bepalingen van de wet van 5 januari 1976 betreffende de budgettaire voorstellen 1975-1976 toegepast voor het Gemeentefonds, dan zou de dotatie meer dan 69 miljard frank moeten bedragen; waren de bepalingen van de wet van 17 maart 1965 betreffende het Fonds der Provinciën toegepast, dan zou de dotatie 8,4 miljard frank bedragen.

W.L.

N.M.K.N.

Op grond van de wet van 23 december 1980 tot wijziging van de wet van 16 maart 1919 houdende oprichting van een Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (B.S., 12 februari 1981) mag de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid deposito's opnemen en kasbons en obligaties uitgeven tot beloop van 300 miljard frank. Dit plafond was voorheen beperkt tot 240 miljard frank. Tevens kan de Koning, bij een in Ministerraad overlegd besluit, dat bedrag verhogen tot 360 miljard frank door drie schijven van elk 20 miljard frank.

H.B.

De Herstelwetten

1. De Herstelwet van 10 februari 1981 inzake inkomensmatiging (*B.S.*, 14 februari 1981).

In het raam van het sociaal-economisch herstel wil de regering een reële inkomensmatiging doorvoeren.

Na de tijdelijke inkomensmatigingswet van 23 december 1980 (*B.S.*, 25 december 1980), die van kracht was van 1 januari tot 15 februari 1981, werd de Herstelwet van 10 februari 1981 inzake inkomensmatiging van toepassing.

De hoofdstukken I en II met betrekking tot de inkomensmatiging voor werknemers in de privé-sector en de openbare sector zijn echter vervangen door andere regelingen. De inkomensmatiging voor de openbare sector wordt geregeld door het K.B. van 13 februari 1981 (zie verder). De sociale partners van de privé-sector zijn er nog juist vóór het van kracht worden van de Herstelwet van 10 februari 1981 in geslaagd een interprofessionele C.A.O. te sluiten, die volgens de regering een gelijkwaardig inkomensmatigingseffect heeft als de Herstelwet (C.A.O. van 13 februari 1981; algemeen verbindend verklaard bij K.B. van 14 februari 1981, *B.S.*, 17 februari 1981). De bepalingen van deze C.A.O. vervangen die van hoofdstuk I met betrekking tot de inkomensmatiging van de werknemers in de privé-sector. Aangestipt kan worden dat de regering steeds gewenst heeft dat de sociale partners zelf een inkomensmatiging bij interprofessioneel akkoord tot stand zouden brengen. De sociale partners ondertekenden ook een commentaar op de interprofessionele overeenkomst (zie *Fin.Ec.Tijd* van 18 februari 1981, nr. 3246).

Dit interprofessioneel akkoord heeft een looptijd van twee jaar, t.w. van 1 januari 1981 tot 31 december 1982. Krachtens het akkoord worden de reeds vóór 1 januari 1981 gesloten C.A.O.'s gewoon uitgevoerd, maar na hun vervaldag worden ze ongetwijfeld verlengd met twaalf maanden. Daarnaast wordt bepaald dat de «baremieke» verhogingsstelsels vnl. voor bedienden van toepassing blijven.

De interprofessionele C.A.O. schetst eveneens enkele principes voor nieuwe C.A.O.'s. In sectoren waar de arbeidsduur meer dan gemiddeld 38 u. per week bedraagt, kunnen de sociale partners voor de nieuwe C.A.O.'s alleen onderhandelen over een verhoging van de arbeidstijd tot een gemiddelde van 38 u. per week. In sectoren waar de arbeidsduur niet langer dan gemiddeld 38 u. per week is, kan onderhandeld worden, ofwel over een maximale loonsverhoging van 1% per jaar, ofwel over een arbeidsduurvermindering van maximaal 1 uur over twee jaar.

De loonsvoordelen uit de «baremieke stelsels» zijn echter inbegrepen in de mogelijke loonsverhoging van maximum 1% per jaar.

Een uitzondering op de vervanging van de matigingsbepalingen voor de werknemers van de privé-sector door de C.A.O. van 13 februari 1981, vormt de verhoging van het gemiddeld minimum maandinkomen zoals bepaald in C.A.O. nr. 23 van 25 juli 1975, met 5% en 3%, respectievelijk op 1 april 1981 en 1 januari 1982.

In het kader van haar sociaal-economisch herstelplan heeft de regering beslist in de openbare sector een gelijkwaardige inkomensmatiging toe te passen als in de privé-sector. De loonmatiging voor de eerstbedoelde sector vindt men, zoals gezegd, in het K.B. van 13 februari 1981 (*B.S.*, 19 februari 1981). Een amendement van de heer Pierret heeft het de Koning mogelijk gemaakt om bij K.B. de bepalingen van de Herstelwet over inkomensmatiging

in de openbare sector te vervangen, om de uitvoerende macht de gelegenheid te geven rekening te houden met het resultaat van het sociaal overleg met de representatieve vakorganisaties. Dit K.B. komt erop neer dat de tussentijdse weddeverhogingen bepaald in de respectieve geldelijke statuten van het personeel van de openbare sector onverkort toegekend worden, maar dat het forfaitair gedeelte van het vakantiegeld en het vast bedrag van de oudejaarspremie geblokkeerd blijven op het niveau van 1980. Algemene loonsverhogingen en werktijdverkortingen zijn uitgesloten.

De hoofdstukken III en IV van de Herstelwet inzake inkomensmatiging reglementeren de matiging van de beroepscategorieën die buiten het toepassingsveld van de hoofdstukken I en II vallen. Specifieke bepalingen gelden voor de inkomsten van notarissen, gerechtsdeurwaarders, geneesheren en beoefenaars van paramedische beroepen en voor de uitkering van tantièmes.

De tarieven van notarissen en gerechtsdeurwaarders worden voor 1981 geblokkeerd op het niveau van 30 december 1980. Voor de artsen gelden de bepalingen van het akkoord van 22 december 1980, gesloten in de nationale commissie geneesheren/ziekenfondsen (*B.S.*, 31 december 1980; voor de tandartsen, zie K.B. 16 februari 1981, *B.S.*, 24 februari 1981). De bedragen die als tantièmes in het jaar 1981 worden uitgekeerd voor het boekjaar 1980, zijn beperkt tot maximum 95% van het bedrag van de tantièmes die voor het boekjaar 1979 werden uitgekeerd.

Het algemeen beginsel van matiging voor beroepscategorieën die niet onder een specifieke matiging vallen en inzonderheid voor de vrije beroepen, is weergegeven in art. 13 van de Herstelwet: de bezoldigingen, in welke vorm ook, mogen in 1981 niet hoger zijn dan die welke op 1 december 1980 voor dezelfde prestaties van kracht waren.

De Koning heeft de macht de tarievenbarema's eventueel te onderwerpen aan een homologatie en de publiciteit ervan op te leggen.

Uit de memorie van toelichting kan in dit verband nog aangehaald worden dat de regering de intentie heeft een streng prijzenbeleid te voeren, dat steunt op de doelstellingen van de inkomensmatiging.

Hoofdstuk V, over de werkgeversbijdragen tot de aanvullende verzekering tegen ouderdom en vroegtijdige dood, sluit de Herstelwet inzake inkomensmatiging af.

2. De Herstelwet van 10 februari 1981 tot invoering van een solidariteitsbijdrage ten laste van personen, rechtstreeks of onrechtstreeks bezoldigd door de openbare sector (*B.S.*, 14 februari 1981).

Het solidariteitsprincipe van deze wet bestaat erin alle personeelsleden van de openbare sector die een juridische of feitelijke vastheid van betrekking genieten en de titularissen van politieke en openbare mandaten, d.m.v. inhouding van een percentage van hun inkomsten, te laten betalen voor hen die werk hebben verloren of die geen betrekking vinden.

Het K.B. van 12 februari 1981 somt de categorieën personeelsleden op die geen vastheid van betrekking hebben, en dus niet in het toepassingsveld van de Herstelwet vallen (zie *B.S.*, 14 februari 1981). Feitelijk dient de solidariteitsbijdrage om de tekorten van de sociale zekerheid wat op te vullen. De R.S.Z. int vanaf een bruto-inkomen van 40.000fr. per maand de progressieve solidariteitsbijdragen op de volledige bezoldiging. Voor de titularissen van een

of meer politieke of openbare mandaten legt de wet het bijdragepercentage vast op 5% van het bruto halfjaarlijks inkomen van het bedoelde mandaat.

De Rijkstoelage aan de R.S.Z. wordt verminderd met de opbrengst van de solidariteitsbijdrage.

Deze wet geldt primair maar tot 31 december 1982, maar zij kan jaarlijks verlengd worden indien er op 1 september van het vorige jaar meer dan 300.000 uitkeringtrekkende volledig werklozen zijn.

Voor een concretere uitleg van deze Herstelwet tot invoering van de solidariteitsbijdrage zij verwezen naar de ministeriële omzendbrief nr. 166 van 14 februari 1981 (B.S., 14 februari 1981; zie ook K.B. van 12 februari 1981, B.S., 14 februari 1981 voor het model van aangifteformulier).

3. De Herstelwet van 10 februari 1981 inzake de sociale zekerheid en de welvaartsvastheid in 1981 (B.S., 14 februari 1981).

De wetgever heeft getracht de inkomsten van de sociale zekerheid te vergroten. Hiervan vindt men de duidelijke sporen in deze Herstelwet. Artikel 1 van de wet behelst de bijdragevoeten en de loongrenzen voor de sociaal-zekerheidsbijdragen voor de loontrekkenden in 1981. Door een amendement van de regeringspartijen, wordt de R.S.Z.-werknemersbijdrage voor werkloosheid in 1981 berekend op het hele loon. Desalniettemin wordt in 1981 nog een extra bijdrage van 0,3% geheven op het gedeelte van het loon boven 71.800fr., zodat de werknemersbijdrage voor werkloosheid over het geheel 1,2% beloopt. De maatregel van het berekenen van de werknemersbijdrage voor werkloosheid op het hele loon gaat in op 1 april 1981 en blijft van kracht zolang het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen hoger is dan 300.000 op 1 september van het vorige jaar. De overheid blijft daarnaast nog belangrijke subsidies geven om de sociale zekerheid der werknemers van het faillissement te redden: voor 1981 is dit ruim 202 miljard!

In de wet treft men voorts de subsidieverdeling over de verschillende sociale-zekerheidssectoren aan. Een belangrijke voorafneming op de accijns- en B.T.W.-opbrengsten op tabaksfabrikaten gaat naar de sector geneeskundige verzorging van de Z.I.V.

Een wijziging in de Z.I.V.-wet maakt het de Koning mogelijk de terugbetaling van farmaceutische specialiteiten aan ziekenhuispatiënten te regelen (wat dit betreft, zie ook de beide K.B.'s van 12 november 1980, B.S., 15 november 1980).

Deze Herstelwet omvat voorts bepalingen over forfaitaire tegemoetkomingen aan invalide mijnwerkers en aan sommige gerechtigden op arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in de Z.I.V.; over de aflossing van het Z.I.V.-deficit van de zelfstandigen; over de ziekenhuisbeddenprogrammatie en over overheidssubsidies voor energiebesparende investeringen in de ziekenhuissector.

4. De Herstelwet van 10 februari 1981 inzake de middenstand (B.S., 14 februari 1981).

De pensioenen van de zelfstandigen, de vestigingspremies en rentetoeelagen aan jonge zelfstandigen en de tewerkstellingspremies, vormen de thema's van deze Herstelwet.

De eerste vier artikelen betreffen maatregelen om de put van 30 miljard (per 31 december 1980) van de zelfstandigenpensioenen te vullen: een overheveling van een (tweede) miljard van het batig saldo van de sector kin-

derbijslag-zelfstandigen naar de pensioensector; de overname en aflossing van het hele deficit van de pensioensector per 31 december 1980, plus 500 miljoen voor interesten in 1981, door de Staat; en een bijdrageverhoging van 3,8 miljard door de zelfstandigen zelf te financieren. Reeds bij wet van 15 januari 1981 was er een miljard getransfereerd van de sector gezinsbijslag-zelfstandigen naar de zieke pensioensector (B.S., 3 februari 1981).

Vanaf 1982 worden ook eventuele overschotten van andere sociale-zekerheidssectoren van zelfstandigen dan pensioenen naar deze laatste sector getransfereerd. In de eerste plaats denkt men ook daarvoor aan de kinderbijslagen.

Zoals in de meeste herstelwetten krijgt de Koning ook hier uitgebreide volmachten, m.n. om het sociaal statuut van de zelfstandigen te veranderen (voor de vermindering van de sociale-zekerheidsbijdragen, zie K.B. 24 december 1980, B.S., 31 december 1980).

Wat de overige maatregelen betreft, wijzigt de Herstelwet inzake de middenstand enkele bepalingen van de wet van 4 augustus 1978 tot de economische heroriëntering.

Deze Herstelwet voorziet in de toekenning van een maximum vestigingspremie voor jongeren van minder dan 35 jaar, die zich voor het eerst vestigen in een zelfstandig beroep dat recht geeft op de tegemoetkomingen bedoeld in titel I van de wet van 4 augustus 1978. Bedoelde premie is, onder dezelfde voorwaarden, eveneens bestemd voor werklozen die sedert ten minste zes maanden bij de R.V.A. zijn ingeschreven als werkzoekende en die de leeftijd van 35 jaar hebben overschreden. Ook land- en tuinbouwbedrijven kunnen nu de eerste vestigingspremie krijgen. Jonge zelfstandigen, die de leeftijd van 35 jaar niet bereiken (of rechtspersonen door vermelde natuurlijke personen opgericht), hebben voor hun eerste vestiging in een zelfstandig beroep aanspraak op een aanvullende rentetoeslag van maximum 3%, waarbij 100% van de betrokken investering in aanmerking genomen wordt.

De tewerkstellingspremies worden verhoogd van 75.000 tot 100.000fr. ofwel tot 120.000fr. voor de aanwerving van een eerste werknemer.

5. De Herstelwet van 10 februari 1981 inzake de pensioenen van de sociale sector (B.S., 14 februari 1981).

Deze wet betreffende de werknemerspensioenen behelst hoofdzakelijk de volgende vier onderwerpen: 1) een belangrijke wijziging van de administratieve structuur van de verplichte renteregelingen, 2) sanerings- en bezuinigingsmaatregelen, 3) verhoging van de kleine pensioenen en 4) bepaling van een welvaartstoeslag.

Hoe wordt de administratieve structuur gerationaliseerd? De wet regelt, enerzijds, de opslorping van de Nationale Kas voor Bediendenpensioenen door de R.W.P. en, anderzijds, de overname van de uitbetaling van alle renten door de R.R.O.P. vanaf het ogenblik dat deze kas aan de rentegenieter een pensioen uitbetaalt. De principes van deze administratieve hervormingen waren reeds opgenomen in de wet van 5 augustus 1978 houdende economische en budgettaire hervormingen. Verschillende artikelen beogen een vermindering van de uitgaven van de pensioensector. Bij wijze van voorbeeld kunnen worden aangehaald: strengere voorwaarden voor het recht op vervroegd pensioen, een wijziging van artikel 7 van het K.B. nr. 50 waardoor de regularisatie van de activiteitsperiodes van vóór 1 januari 1945 niet meer toegelaten is, de onmogelijkheid om nog tewerkstellingsjaren na de pen-

sioenleeftijd in aanmerking te laten nemen voor de toekenning van een bijkomend pensioen, het instellen van een berekeningsplafond van 60.000fr. voor de bediendenpensioenen terwijl het bijdrageplafond 65.000fr. per maand bedraagt. Voor de verlenging met zes maanden tot 30 juni 1981 van de samenloopregeling van een pensioen met beroepsarbeid, zie K.B. van 4 december 1980, *B.S.*, 11 december 1980.

De regering streefde ook een verbetering van het lot van de minbedeelde gepensioneerden na. De wet van 8 augustus 1980 betreffende de budgettaire voorstellen 1979-1980 had reeds het recht op een minimumpensioen voor alle werknemers en hun weduwen ingesteld, mits zij een volledige loopbaan als werknemer hebben. Dit gewaarborgd minimum wordt nu uitgebreid tot de werknemers die ten minste twee derden van een volledige loopbaan als werknemer bewijzen. Zie ook het K.B. van 17 februari 1981 tot uitvoering van de artt. 33 en 34 van de Herstelwet (*B.S.*, 26 februari 1981). Terzelfder tijd brengt de Herstelwet het minimum rustpensioen voor vrouwen op hetzelfde niveau als dat van de mannen, en verhoogt ze de minimum overlevingspensioenen met 3.000fr.

Ten slotte wordt ook een forfaitaire welvaartstoelage uitbetaald aan de gepensioneerden wier pensioen is ingegaan vóór 1 januari 1981: 1.000fr. voor het gezin en 800fr. voor de alleenstaande.

6. De Herstelwet van 10 februari 1981 inzake overheidspensioenen (*B.S.*, 14 februari 1981).

Het aftoppen van de hoge overheidspensioenen is wel het meest bekende oogmerk van deze matingswet. Daarnaast beperkt de wet de gevolgen van de perekwatie van de pensioenen en worden er harmoniseringsmaatregelen genomen inzake de toegelaten beroepsarbeid van gepensioneerden en inzake de bijzondere toelage.

De aftopping van de hoge pensioenen, waarbij men voortbouwt op de wet van 5 augustus 1978 houdende economische en budgettaire hervormingen, is niet zonder moeilijkheden verlopen. Het ontwerp van Herstelwet hield immers ook de verlaging in van de emeritaatspensioenen, maar de Raad van State stelde in zijn advies dat het ongewijzigde artikel 100 van de Grondwet de wetgever niet toestond het ontwerp aan te nemen. Ondertussen werd het wetsvoorstel Van Elslande goedgekeurd bij wet van 23 januari 1981 (*B.S.*, 24 januari 1981), zodat de bezwaren tegen het ontwerp van Herstelwet voortvloeiende uit de onafzetbaarheid van magistraten zijn weggevallen. In het toepassingsveld van de wet van 5 augustus 1978, die de aftopping van de pensioenen beheerst, worden nu uitdrukkelijk opgenomen de gepensioneerden die hun recht op pensioen ontleen aan een emeritaatsregeling. In de Herstelwet is thans een maximum pensioenbedrag van 715.000fr. bepaald, een bedrag dat feitelijk overeenstemt met drie vierden van de maximumwedde van een secretaris-generaal. De pensioenbeperkingen zullen integraal van toepassing zijn vanaf 1 januari 1983.

De beperking van de perekwatie van de overheidspensioenen wordt verlengd tot 30 juni 1981.

Om de harmonie met de werknemerspensioenen te behouden bepaalt de wet dat wanneer de gepensioneerde arbeid verricht boven de toegelaten grenzen, zijn pensioen geschorst of verminderd wordt.

Overeenkomstig de regeling van de werknemerspensioenen is ook de aan sommige rechthebbenden op een overheidspensioen toegekende welvaartspremie. Zij

bedraagt 1.000fr. voor een rustpensioen en 800fr. voor een overlevingspensioen.

W.R.

Bescherming oppervlaktewateren

Het decreet van 23 december 1980 houdende aanvulling van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging met bijzondere bepalingen eigen aan het Vlaamse Gewest (*B.S.*, 26 februari 1981) is het eerste gepubliceerd decreet van de Vlaamse Raad dat een wet aanvult sinds de wetten op de staatshervorming werden afgekondigd.

De bijzondere wet van 8 augustus 1980 bepaalt dat de zuivering van afvalwater een gewestelijke materie is. Van de oorspronkelijke voorziene drie waterzuiveringsmaatschappijen voor het Kust-, het Schelde- en het Maasbekken zullen de twee laatste, die zich uitstrekken over meer dan één gewest, gelet op de communautaire ontwikkelingen, niet gerealiseerd worden.

Tot nu toe werd de bevoegdheid over de waterzuivering in het Vlaamse Gewest verdeeld tussen de waterzuiveringsmaatschappij van het kustbekken en de gemeenten, die voor een zware financiële last stonden. Het decreet geeft de Koning de bevoegdheid om maatschappijen voor afvalwaterzuivering op te richten in het Vlaamse Gewest en omschrijft hun mogelijke taken.

W.L.

Lager Onderwijs

De wet van 20 januari 1981 (*B.S.*, 26 februari 1981) wijzigd de wetten op het lager onderwijs.

1. In de eerste plaats strekt de wet ertoe in het lager onderwijs de volledige gelijkheid tussen meisjes en jongens te verwezenlijken omdat tot nu toe in het leerplan een onderscheid bestond tussen de vakken die aan jongens en die welke aan meisjes werden onderwezen. In het gesubsidieerd, officieel en vrij lager onderwijs wordt een gemeenschappelijk programma van manuele activiteiten en van beginselen van esthetica verplicht gemaakt.

2. Verder bepaalt de wet dat de Koning voor alle onderwijswetten het minimum en maximum aantal lesuren voor het lager onderwijs vastlegt. Voor het rijksonderwijs en dit voor ieder onderwijsniveau (kleuter- of lager onderwijs) stelt de minister het aantal lesuren en de inhoud van de leervakken vast. Voor het gesubsidieerd onderwijs bepaalt de inrichtende macht zelf, binnen het bij het koninklijk besluit vastgestelde minimum en maximum, het voor haar instellingen geldende aantal wekelijkse lesuren, alsook welke de leerstof is, rekening houdende met de geldende reglementering ter zake.

3. Op meerdere plaatsen van de bestaande wet werd de terminologie aangepast.

W.L.

Bepaalde verkopen van onroerende goederen

De wet van 18 februari 1981 (*B.S.*, 28 februari 1981) heeft het Gerechtelijk Wetboek gewijzigd wat bepaalde verkopen van onroerende goederen betreft.

Onroerende goederen die geheel of ten dele toebehoren aan minderjarigen, onbekwamen en daarmee gelijkgestel-

den (artt. 1186-1189 Ger. W.) mogen thans uit de hand verkocht worden (art. 1193bis Ger. W.). Een machtiging van de familieraad of van de rechtbank is vereist. Deze wordt verleend in het belang van de beschermde personen.

De curator van een faillissement kan thans de onroerende goederen die tot een failliete boedel behoren, eveneens uit de hand verkopen (art. 1193ter Ger. W.). Een machtiging van de rechtbank van koophandel is vereist. Deze wordt verleend in het belang van de gefailleerde massa.

De procedure van machtiging en verkoping wordt geregeld in de ingevoegde artt. 1193bis en 1193ter Ger. W.

J.L.

Pensioenregeling van mandatarissen in de gemeentelijke sector

De wet van 22 januari 1981 wijzigt meerdere artikelen van de wet van 8 december 1976 tot regeling van het pensioen van sommige mandatarissen en van dat van hun rechtverkrijgenden (B.S., 7 maart 1981).

Bij nader onderzoek was gebleken dat de wet van 8 december 1976 tekortkomingen vertoonde. Een oplossing moest eveneens gegeven worden aan het probleem van het pensioenrecht van bepaalde gewezen voorzitters van de C.O.O.

De wet is toepasselijk op de gewezen burgemeesters en schepenen, de gewezen voorzitters van de C.O.O. en het O.C.M.W.

De agglomeraties, de federaties van gemeenten en de commissies voor de cultuur van de Brusselse agglomeratie worden eveneens in deze tekst betrokken.

W.L.

Vrederechten te Oudergem, te Vorst en te Antwerpen, zevende kanton

Sinds 1 januari 1981 zijn de vrederechten te Oudergem, te Vorst en te Antwerpen, zevende kanton, werkzaam. De zittingsdagen werden als volgt bepaald (K.B. 23 februari 1981, B.S., 26 februari 1981):

- Vrederecht te Oudergem: elke week op vrijdag;
- Vrederecht te Vorst: elke week op dinsdag;
- Vrederecht te Antwerpen, 7e kanton: elke week op dinsdag.

J.L.

MEDEDELINGEN

Rechtenstudie in Maastricht

De universiteitsraad van de Rijksuniversiteit Limburg heeft 16 maart 1981 aan deze instelling de studierichting Nederlands Recht ingesteld. Daarmee is deze studierichting formeel tot stand gekomen. Ze zal in augustus 1982 met het onderwijs aanvangen.

Een commissie van landelijke deskundigen uit het juridisch veld heeft de hoofdlijnen voor het onderwijs opgesteld. Dit rapport is recent gereed gekomen en nu door de universiteitsraad aanvaard.

De Maastrichtse rechtenopleiding zal een thematische, probleemgestuurde aanpak krijgen, waarbij de gebruikelijke benadering vanuit afzonderlijke vakgebieden goeddeels wordt verlaten.

BERICHTEN

Studiedag - Het onder controle brengen van de «privé-pensioenfondsen»

De wet van 9 juli 1975 regelt het onder controle brengen van de privé-pensioenfondsen. Dit doet problemen rijzen, o.m. in verband met de overgangperiode, de back service, enz. Een belangrijke vraag houdt verband met het handhaven van de basis zelf waarop de pensioenfondsen thans werken. Vele ondernemingen hebben verbintenissen genomen die niet door bestaande reserves gedekt zijn; het beroep op de repartitie schijnt, ten minste voor een overgangperiode en in beperkte mate, geboden zo zij hun verplichtingen willen vervullen. Doch er is meer: ten gevolge van de hoge inflatie die zich sedert enkele jaren voordoet, rijst de vraag naar de bescherming van de gepensioneerden door repartitietelsels: met weet dat de kapitalisatie aan de deelnemers een grotere bescherming geeft dan de repartitie als de rentevoet uit beleggingen hoger is dan de muntontwaarding, doch dat het omgekeerde waar is bij hoge inflatie.

Op 15 mei 1981 organiseren het Seminarie voor Verzekeringsrecht van de Rijksuniversiteit te Gent en de Belgische sectie van de Internationale Vereniging voor Verzekeringsrecht (AIDA) een studiedag, gewijd aan de problemen die de uitbreiding van de controle tot privé-pensioenfondsen met zich brengt. Aan specialisten uit enkele Europese landen (Duitsland, Frankrijk, Nederland, Zweden, Zwitserland) werd gevraagd verslag uit te brengen over de ervaringen in verband met het onder controle brengen van de privé-pensioenfondsen in hun respectieve landen, waarbij speciale aandacht wordt geschonken aan de gemengde stelsels.

Ook zullen de problemen vanuit Belgisch standpunt belicht worden door vertegenwoordigers van de Controledienst voor de Verzekeringen, van de verzekeraars en de ondernemingen.

De studiedag vindt plaats in de Aula van de Rijksuniversiteit, Volderstr. 9, te 9000 Gent.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 2.500 fr. Hierin zijn begrepen: de colloquiumverslagen; de publikatie in boekvorm van de verslagen en de discussie; het boek zal toegestuurd worden op het adres dat op de inschrijvingskaart is vermeld; de koffie en de receptie. De deelnemers die wensen het middagmaal te genieten in het Pand, Universitair Centrum Gent, betalen een toeslag van 500 fr.

Inschrijving gebeurt door terugzending, vóór 8 mei 1981 van een inschrijvingskaart naar: Seminarie voor Verzekeringsrecht, Universiteitsstraat 4, 9000 Gent, en het storten van 2.500 fr. (zonder lunch) of 3.000 fr. (met lunch) op rekening nummer 290-0012168-64 van «Colloquium voor Verzekeringsrecht» prof. S. Fredericq, Universiteitsstraat 4, 9000 Gent.

Bijkomende inlichtingen kunnen verkregen worden bij prof. S. Fredericq, Universiteitsstraat 4, 9000 Gent.

secretariaat wordt waargenomen door de H. J. Rogge, assistent R.U.Gent. De Rechtsfaculteit is telefonisch bereikbaar op het nr. 091/25.76.51.

International congress on law and psychiatry te Den Haag

Het zevende International Congress on Law and Psychiatry vindt plaats te Den Haag van 23 t/m 26 september 1981.

Het congres wordt georganiseerd door de Leidse hoogleraar, prof. dr. M. Zeegers, namens de redactie van het International Journal of Law and Psychiatry.

Aanmelding en inlichtingen bij prof. dr. M. Zeegers, Juridisch Studiecentrum "Hugo de Groot I", Hugo de Grootstraat 27, 2311 XK Leiden, tel (071) 14 96 41.